

Rapport
2026:3

Studiedimensjonering i høyere utdanning under nye vilkår

Påvirkningsfaktorer og institusjonelle tilnærminger

Elisabeth Hovdhaugen, Aslaug Louise Slette, Fride Flobakk-Sitter,
Jannike Gottschalk Ballo, Marte Lorentzen og Lene Korseberg

Rapport
2026:3

Studiedimensjonering i høyere utdanning under nye vilkår

Påvirkningsfaktorer og institusjonelle tilnærminger

Elisabeth Hovdhaugen, Aslaug Louise Slette, Fride Flobakk-Sitter,
Jannike Gottschalk Ballo, Marte Lorentzen og Lene Korseberg

Rapport	2026:3
Utgitt av	Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU)
Adresse	Postboks 2815 Tøyen, 0608 Oslo. Besøksadresse: Økernveien 9, 0653 Oslo.
Prosjektnr.	21355-26
Oppdragsgiver	Kunnskapsdepartementet
Adresse	Postboks 8119 Dep, 0032 Oslo
Fotomontasje	NIFU
ISBN	978-82-327-0769-0 (online)
ISBN	978-82-327-0770-6
ISSN	1892-2597 (online)

Copyright NIFU: CC BY 4.0

www.nifu.no

Forord

Denne rapporten er utarbeidet som en del av NIFUs rammeavtale med Kunnskapsdepartementet i perioden 2023–2025. Studien undersøker hvordan fem større høyere utdanningsinstitusjoner organiserer sitt dimensjoneringsarbeid, det vil si hvordan de bestemmer hvor mange studenter de skal ta opp og hvordan studieprogramporteføljen de har skal se ut. Datagrunnlaget for rapporten består av kvalitative data (dokumenter og intervjuer), samt kvantitative analyser av foreliggende statistikk.

Prosjektgruppa har bestått av forskerne Elisabeth Hovdhaugen, Aslaug Louise Slette, Fride Flobakk-Sitter, Jannike G. Ballo, Marte Lorentzen og Lene Korseberg, med førstnevnte som prosjektleder. Hovdhaugen, Slette, Flobakk-Sitter, Ballo og Lorentzen har alle gjennomført intervjuer, mens Slette, Flobakk-Sitter og Lorentzen har samarbeidet om å skrive ut funnene basert på intervjuene i kapittel 4 og 5. Kapittel 2 er skrevet av Slette og Korseberg. Ballo har hatt ansvar for alle statistiske analyser, laget alle figurer og skrevet ut alle kommentarer til dette i kapittel 3. I tillegg har Ballo, Flobakk-Sitter, Hovdhaugen, Lorentzen og Slette alle bidratt med tekst inn i casekapittelet (3). Første kapittel er skrevet av Korseberg, Hovdhaugen, Slette og Flobakk-Sitter, mens siste kapittel (6) er basert på felles analyse der alle prosjektdeltakere har bidratt inn. Håkon Høst har bidratt med kommentarer til rapportutkast, og Annette Nordheim har stått for formatering. Prosjektgruppen har også hatt god hjelp av praktikant Carina Høgmo, som har funnet frem mange av dokumentene som er brukt i dokumentanalysen.

NIFU ønsker å takke Kunnskapsdepartementet for et spennende prosjekt som også aktualiserer mange historiske linjer i norsk høyere utdanningspolitikk. Videre vil vi rette en stor takk til alle informantene som deltok i studien.

Oslo, januar 2026

Vibeke Opheim
Direktør

Jannecke Wiers-Jenssen
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning.....	11
1.1 Dimensjonering av høyere utdanning.....	13
1.2 Problemstillinger	20
1.3 Kvalitativ casestudie.....	21
1.4 Studiens begrensninger	25
1.5 Oppbygging av rapporten.....	25
2 Rammebetingelser for studiedimensjonering.....	26
2.1 Lovverk og akkrediteringsfullmakter	26
2.2 Politiske føringer.....	28
3 Studiedimensjonering på institusjonsnivå: casebeskrivelser	32
3.1 Funn på tvers av casene	32
3.2 Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.....	40
3.3 UiT Norges arktiske universitet.....	47
3.4 Universitetet i Oslo.....	51
3.5 Universitetet i Stavanger	56
3.6 Universitetet i Sørøst-Norge	61
3.7 Oppsummering og refleksjon.....	66
4 Lokale og forutsigbare faktorer.....	68
4.1 Institusjonens historie og profil	69
4.2 Fagmiljøets størrelse og kompetanse	71
4.3 Infrastruktur og praksisplasser	75
4.4 Flercampus-organisering	78
4.5 Utdanningskvalitet og læringsmiljø.....	81
4.6 Oppsummering	83
5 Eksterne og mer uforutsigbare faktorer.....	84
5.1 Politiske signaler og føringer	85

5.2	Søkning og rekruttering.....	89
5.3	Finansiering og økonomisk bærekraft.....	94
5.4	Arbeidsdeling.....	97
5.5	Arbeidslivets behov	100
5.6	Oppsummering	103
6	Diskusjon.....	106
6.1	Vedvarende samfunnsoppdrag i et ustabilt marked.....	106
6.2	Tankskip som tar tid å snu.....	108
6.3	Et finansieringssystem bygget på «evig vekst».....	109
6.4	Konkurranse versus arbeidsdeling: hva er viktigst?	110
6.5	Tillitsreform versus detaljstyring.....	112
	Referanser.....	114

Figurer 122

Sammendrag

I debatten om rekruttering til samfunnskritiske yrker, slik som sykepleiere og lærere, er ofte et av spørsmålene om vi utdanner tilstrekkelig mange innenfor de yrkene vi trenger i fremtiden. Når dette kobles med synkende ungdomskull og dermed potensielt færre søkere og studenter i høyere utdanning, reises spørsmål om dimensjonering av høyere utdanning. De siste årene er dette utfordringer som har blitt mer og mer aktualisert, og det er bakgrunnen for denne rapporten.

Forskningsspørsmål, metoder og datakilder

Denne studien undersøker hvordan høyere utdanningsinstitusjoner organiserer sitt dimensjoneringsarbeid, det vil si hvordan de bestemmer hvor mange studenter de skal ta opp og hvordan studieprogramporteføljen de har skal se ut, samt hvordan de forholder seg til føringer på feltet fra myndighetene. Forskningsdesignet inkluderer dokumentanalyse og 16 kvalitative intervjuer med totalt 36 informanter på tvers av fem institusjoner og åtte fakulteter. I tillegg gjør vi kvantitative analyser av foreliggende statistikk for institusjonene som inngår i studien, som et bakteppe til casebeskrivelsene.

Rapporten tar utgangspunkt i dimensjoneringsarbeidet ved fem universiteter (NTNU, UiO, UiS, UiT og USN), og er utarbeidet som en del av NIFUs rammeavtale med Kunnskapsdepartementet i perioden 2023–2025.

Problemstillingene som rapporten besvarer, er følgende:

1. Hva kjennetegner institusjonenes arbeid med studiedimensjonering?
2. Hvilke faktorer påvirker institusjonenes prioriteringer knyttet til utdanningstilbudet?
3. Hvordan jobber institusjonene konkret med dimensjonering?
4. Hvilke utfordringer møter institusjonene, og hvordan jobber de med disse?
5. Har dimensjoneringsarbeidet endret seg over tid?

Mange likhetstrekk i hvordan dimensjoneringsarbeidet er organisert

Rapporten studerer overveielser som institusjonene gjør når de skal dimensjonere sine studieporteføljer, og ser dette i lys av den konteksten de gjør sine

beslutninger innenfor. Det er mange likhetstrekk mellom hvordan de fem institusjonene organiserer og gjennomfører sitt dimensjoneringsarbeid. Alle institusjonene har igangsatt tiltak for å følge dimensjoneringsarbeidet tettere enn tidligere, og har valgt ulike løsninger i form av reviderte prosessbeskrivelser, porteføljeutvalg eller liknende. Hensikten er å sikre faglig og økonomisk bærekraft for hvert studieprogram, hvert institutt og hvert fakultet. Videre må institusjonene kontinuerlig balansere faglig bredde, studentetterspørsel, arbeidslivets kompetansebehov og tilgjengelige ressurser, samtidig som de møter stadig tydeligere krav fra Kunnskapsdepartementet om prioritering, styring og dokumentert resultatoppnåelse.

To hovedgrupper av faktorer

Helt siden Hernes-utvalget kom med sin utredning i 1988 (NOU 1988:28) har det vært sagt at det samlede studietilbudet i høyere utdanning skal ta utgangspunkt i både arbeidslivets behov og studentenes etterspørsel etter utdanning. Dette er fortsatt den gjeldende overordnede føringen fra myndighetene. Som rapporten viser, er det mange flere forhold som påvirker dimensjonering av studietilbud ved institusjonene, og vi har derfor valgt å gruppere faktorene som påvirker dimensjoneringsarbeidet i «lokale og forutsigbare faktorer», og «eksterne og mer uforutsigbare faktorer».

Lokale og forutsigbare faktorer

Fem faktorer er kategorisert som lokale og forutsigbare:

- institusjonens historie og profil
- fagmiljøets størrelse og kompetanse
- infrastruktur og praksisplasser
- flercampus-organisering, samt
- utdanningskvalitet og læringsmiljø.

Dette er alle forhold som institusjonene rår over og har et hovedansvar for. I tillegg er det flere av faktorene som kan anses som stabile over tid, eller som er vanskelige å endre, slik som fagmiljø, infrastruktur og organiseringsmodell. Intervjuene viser at institusjonene organiserer dimensjoneringsarbeidet på ulike måter. Noen lar instituttene ha stor grad av autonomi i vurderinger og beslutninger, mens andre iverksetter tiltak på fakultets- eller institusjonsnivå for å styre utviklingen mer aktivt. Rapporten viser hvordan de lokale og forutsigbare faktorene legger føringer og begrensninger for dimensjoneringsarbeidet, og hvordan institusjonene responderer for å balansere ulike hensyn.

Eksterne og mer uforutsigbare faktorer

Det er også fem faktorer som er kategorisert som utenfor institusjonenes kontroll, og som dermed oppleves som mer uforutsigbare i dimensjoneringsarbeidet. Disse faktorene er:

- politiske signaler og føringer
- søkning og rekruttering
- finansiering og økonomisk bærekraft
- arbeidsdeling; og
- arbeidslivets behov.

Finansiering og økonomisk bærekraft er kategorisert som en ekstern faktor fordi bevilgningene kommer fra myndighetene, og i stor grad styres av disse, mens institusjonene har fullt ansvar for å drive økonomisk bærekraftig. Under endrede økonomiske forhold, slik som et redusert økonomisk handlingsrom, kombinert med endringer i finansieringsmodellen, skapes usikkerhet om fremtidige budsjetter. De fem faktorene skaper en kompleks, og til tider ustabil, kontekst for institusjonene, der raske endringer og motstridende forventninger utfordrer den langsiktige planleggingen og institusjonens kvalitetsarbeid. Rapporten belyser hvordan institusjonene navigerer i dette landskapet, og hvilke strategier de tar i bruk for å balansere eksterne premisser med interne forutsetninger og faglige utviklingsmål.

Overordnede utfordringer

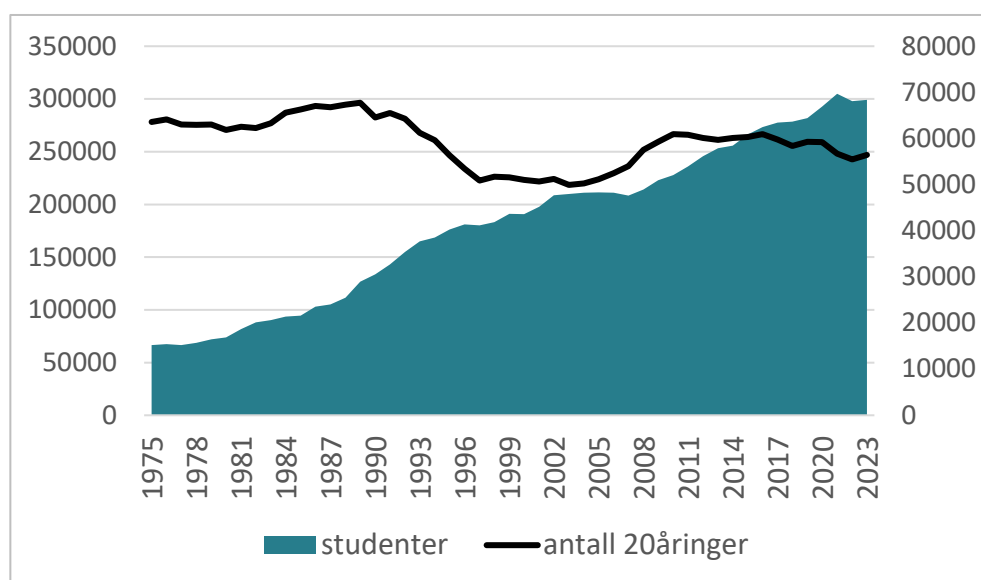
Rapporten avsluttes med et diskusjonskapittel (kapittel 6) som diskuterer funnene og trekker sammen de to perspektivene på hva som påvirker dimensjoneringen. Tematikkene som diskuteres kan sammenfattes i følgende punkter:

- ***Vedvarende samfunnsoppdrag i et ustabilt marked:*** institusjonene ser som sitt samfunnsoppdrag å dekke det regionale kompetansebehovet, men samtidig strever de med å dimensjonere studieporteføljen direkte etter arbeidsmarkedets behov. Informantene anser dette som en vanskelig balansegang mellom langsiktig kapasitet og kortsiktig tilpasning.
- ***Endring tar tid/institusjoner som «tankskip»:*** fagmiljøene ved institusjonene tar lang tid å bygge opp og er ikke alltid enkle å endre raskt, selv om de også kan ønske omstilling, om enn ikke like raskt som myndighetene. Arbeidsdelingen mellom institusjonene er et annet eksempel på denne metaforen; gitt at institusjonene til en viss grad står i et konkurranseforhold, kan endring i arbeidsdeling eller avklaring av arbeidsdeling ta tid.

- ***Et finansieringssystem som bygger på «evig vekst»:*** de siste endringene i finansieringssystemet har økt fokuset på rekruttering og fullføring – samtidig som søkergrunnlaget blir mindre. Paradokset blir da at antall potensielle studenter og antall produserte studiepoeng ikke er en ubegrenset ressurs. Det er uklart hvordan studiepoengindikatoren vil fungere i et system preget av stagnasjon og reduksjon, og hvilke utslag det vil få for det økonomiske handlingsrommet til de institusjonene som allerede nå har utfordringer knyttet til rekruttering og økonomi.
- ***Er konkurranse eller arbeidsdeling viktigst:*** I dagens finansieringssystem er det en iboende konkurransedynamikk, som noen av informantene i denne studien beskriver som «alles krig mot alle». Denne dynamikken skaper en direkte spenning mellom ønsket om en tydeligere arbeidsdeling og mer samarbeid om dimensjoneringsarbeidet på tvers av UH-institusjonene. Samtidig er det også flere som gir uttrykk for at de ønsker et mer koordinert dimensjoneringsystem, særlig når det gjelder små fag med få studenter.
- ***Tillitsreform versus detaljstyring:*** Tillitsreformen skulle gjøre at en mindre andel av midlene til institusjonene var øremerkede, og at en større andel av pengene ble dermed gitt gjennom institusjonenes rammebevilgning. Samtidig forventes det at institusjonene, gjennom sine strategier, følger opp myndighetenes signaler, noe som ikke alltid er lett. Vi finner at flere informanter opplever Kunnskapsdepartementet som mer styrende de siste årene, blant annet relatert til om institusjonene får tatt opp nok studenter til studieplasser de har fått tildelt. Imidlertid begrenses institusjonenes mulighet for oppdimensjonering på flere profesjonsstudier grunnet knapphet på praksisplasser.

1 Innledning

Hvorvidt vi utdanner et tilstrekkelig antall kandidater til de «riktige» utdanningene er et av spørsmålene som løftes i debatten om rekruttering til samfunns-kritiske yrker. Dette er et spørsmål om dimensjonering, det vil si regulering av det totale omfanget av norsk høyere utdanning og fordeling på fag og studiesteder (Kunnskapsdepartementet, 2022). Det er knyttet stor bekymring til nåværende og fremtidig mangel på kvalifisert arbeidskraft til enkelte yrker: særlig sykepleier, lærer og teknologiske yrker (Meld. St. 14 (2022–2023)). Med andre ord er dette utdanninger både samfunnet og de høyere utdanningsinstitusjonene ser behov for å øke rekrutteringen til. Samtidig ser vi tendenser til demografiske endringer som tilsier at det i de kommende årene kommer til å bli større konkurranse om søkere og studenter i høyere utdanning, blant annet på grunn av minskende fødselskull. Dette illustreres i figuren under, som viser utviklingen i antall studenter og utviklingen i antall 20-åringer de siste 50 årene.

Figur 1.1 Antall studenter i høyere utdanning og antall 20-åringer, etter år

Figur 1.1 viser to kraftige vekstperioder i studenttallet. Den første skjedde på slutten av 1980-tallet til midten av 1990-tallet. Som figuren viser, kom den første

økningen i etterkant av en periode med relativt sett store ungdomskull. I tillegg viser analyser av veksten i utdanningssystemet på tidlig 1990-tall at dette hang sammen med flere faktorer. For det første hadde mange studenter utsatt oppstart av studier på grunn av gode arbeidsmarkedsmuligheter på 1980-tallet. Samtidig så man at et økende utdanningsnivå i foreldregenerasjonen, kombinert med økende utdanningskrav for å få tilgang på gode jobber, skapte en generell økning i søkningen til høyere utdanning sammenlignet med tidligere generasjoner. Økt konkurranse for å få plass i høyere utdanning ledet også til at flere søkte mange ganger, noe som også økte trykket på å øke opptaket eller antall plasser (Aamodt, 1995).

Den andre vekstperioden var fra 2008 til 2020. Denne perioden samsvarer ikke i samme grad med store ungdomskull, snarere det motsatte; ungdomskullene i denne perioden var små eller gjennomsnittlige. I tillegg viser forskning at andelen som går direkte fra fullført studieforberedende videregående til høyere utdanning varierer noe over tid, men de siste to tiårene har det kun vært mellom 35 og 45 prosent av et avgangskull som går direkte til høyere utdanning. Til tross for dette har andelen som har startet i høyere utdanning i løpet av de to første årene etter oppnådd vitnemål ligget stabilt på mellom 85 og 90 prosent av kullet som har gått ut med studiekompetanse (se Hovdhaugen & Salvanes 2024; Stubhaug mfl., 2025). I denne perioden klarte imidlertid de høyere utdanningsinstitusjonene å utvide sitt rekrutteringsgrunnlag til å i større grad omfatte andre grupper enn de yngste studentene. Dette skjedde blant annet gjennom at det ble vanligere å ta en master-utdanning, og da særlig ved at mange med en kort profesjonsutdanning (f.eks. sykepleie, barnevern etc.) som første utdanning returnerte for å ta mer utdanning.

Siden fødselskullene på store deler av 2000- og 2010-tallet (som nå er de som er i eller på vei inn i høyere utdanning) også var mindre enn i tidligere tiår vil institusjonene sannsynligvis streve med å opprettholde studenttallet de har i dag, med mindre de klarer å fortsatt rekruttere grupper som tradisjonelt sett ikke har gått inn i høyere utdanning. Det er imidlertid en grense for hvor mange det er mulig å rekruttere av denne siste gruppen, ettersom mange alt har gått inn i høyere utdanning (jfr. funnene i Hovdhaugen & Salvanes (2024) og Stubhaug mfl. (2025)). Dermed bidrar den demografiske situasjonen til å fremtvinge endringer i studieporteføljen hos flere institusjoner, med et tilsvarende økt kunnskapsbehov for hvordan dette kan og bør gjøres.

Disse endringene skjer i en kontekst preget av et trangere økonomisk handlingsrom for den høyere utdanningssektoren i Norge. Tilstandsrapporten for høyere utdanning 2025 viser at årene siden 2021 har vært preget av svakt synkende inntekter for universitetene og høyskolene i prisjusterte verdier (HK-dir, 2025). Denne trenden sammenfaller med signaler fra politiske myndigheter om at tiden for vekst i det økonomiske handlingsrommet til UH-sektoren er over. I stedet må

institusjonene nå forberede seg på å realisere de kravene og forventningene som er satt for deres aktiviteter og arbeid innenfor en trangere økonomisk ramme i årene fremover.

Det er rimelig å anta at slike endringer i både demografi og økonomi vil ha en markant påvirkning på de høyere utdanningsinstitusjonene, både på sentralt og lokalt nivå. I denne rapporten ser vi nærmere på hvordan fem utvalgte norske universiteter arbeider med dimensjonering, samt hvordan dette arbeidet har endret seg over tid i lys av endrede rammebetingelser.

1.1 Dimensjonering av høyere utdanning

Dimensjonering av høyere utdanning har fått ny oppmerksomhet de senere årene. I 2022 kom det blant annet en rapport fra en Arbeidsgruppe om dimensjonering for framtidens kompetansebehov, (Kunnskapsdepartementet, 2022), etterfulgt av stortingsmeldingene *Utsyn over kompetansebehovet i Norge* (utsynsmeldingen) (Meld. St. 14 (2022–2023)) og *Profesjonsnære utdanninger over heile landet* (profesjonsmeldingen) (Meld. St. 19 (2023–2024)).

Samtidig er ikke dimensjonering av høyere utdanning en ny tematikk. Fordeling av studieplasser på tvers av fag og utdanninger har vært diskutert i ulike former siden etterkrigstiden, hvor en stor økning i antall studieplasser – fra drøyt 50 000 studenter på midten av 1970-tallet til 300 000 studenter i 2020 (se figur 1.1) – reflekterte en ny måte å tenke høyere utdanning på. Mens det første tiåret etter andre verdenskrig var preget av bruk av prognoser og framskrivninger for å beregne hvor mange som burde utdannes, så man fra slutten av 1960-tallet et økt fokus på studentenes ønsker og studievalg som utgangspunkt for dimensjoneringen (Hovdhaugen, Korseberg & Aamodt, 2025).

Sentralt i dette arbeidet var anbefalingene fra videreutdanningskomiteen, gjerne referert til som Ottosen-komiteen (Kirke- og undervisningsdepartementet, 1966-1970). Komiteen la vekt på behovet for å øke antall studieplasser innen høyere utdanning i tråd med studentenes ønsker, men var tydelige på at en økning i den størrelsesorden de så for seg ikke ville la seg gjøre innenfor de etablerte UH-institusjonenes rammer. Dette var en av hoveddriverne bak utvidelsen av høgskolesystemet, som tok imot majoriteten av den økte studentmassen frem til slutten av 1980-tallet. Deretter så man igjen en økning i opptaket blant de tre universitetene i Oslo, Bergen og Trondheim. Hernes-utvalget (NOU 1988:28) videreførte i stor grad Ottosen-komiteens forslag om å dimensjonere det samlede studietilbudet med utgangspunkt i studentenes ønsker. Samtidig foreslo de å balansere dette hensynet ved at både arbeidslivets behov og studentenes etterspørsel etter utdanning burde trekkes inn ved fordeling av kapasiteten i hvert enkelt studietilbud (NOU 1988:28, s. 49).

Frem til 2003 ble dette gjort gjennom tildelinger til lærestedene fra Kunnskapsdepartementet (NOU 2008:3), mer konkret gjennom av departementet fastsatte måltall for antall studenter ved alle offentlige universiteter og høyskoler. Dette ble imidlertid endret med innføring av Kvalitetsreformen (St.meld. nr. 27 (2000–2001), s. 52). Selv om Kunnskapsdepartementet fortsatt har det overordnede ansvaret for reguleringen av det totale omfanget av høyere utdanning, er det i dag opp til lærestedene selv å bestemme sin studieportefølje. Kompleksiteten i denne arbeidsdelingen ble oppsummert i innledningen til Utsynsmeldingen, hvor dimensjonering ble beskrevet slik:

Myndighetene har et ansvar for den samlede utdanningskapasiteten og har dimensjonert dels på bakgrunn av studiesøkning, dels ut fra særlige arbeidskraftsbehov og dels ut fra opptakskapasitet og praksiskapasitet, særlig i en del profesjonsutdanninger. Ved universitetene og høyskolene har styrene ansvar for å dimensjonere studieporteføljene i tråd med både studiesøkning og arbeidsmarkedsbhøvene (Meld. St. 14 (2022–2023), s. 10).

Sitatet peker på en rekke ulike faktorer som skal hensyntas i arbeidet med dimensjonering. Høst og kollegaer (2019) har klassifisert disse i følgende kategorier: i) samfunnets og arbeidslivets behov for kandidater, ii) statlig akkreditering og finansiering av utdanning; iii) fagstaben ved universitetene og høyskolene; iv) søkningen; og v) statlig styring av omfang og retning.

1.1.1 Statlig finansiering av utdanning

Omtrent samtidig som myndighetene overlot dimensjoneringsmyndigheten til hvert enkelt lærested, ble også finansieringsordningen endret. Endringene innebar at en større andel av Kunnskapsdepartementets rammebevilgning til UH-institusjonene ble omgjort til å være resultatbasert, blant annet basert på studiepoengproduksjon (Michelsen & Aamodt 2007; St.meld. nr. 27 (2000–2001), s. 63).

Den såkalte studiepoengindikatoren er en resultatbasert indikator med åpen ramme, noe som vil si at den tar utgangspunkt i institusjonenes resultatendringer i absolutte enheter. Gjennom å øke antall produserte studiepoeng totalt ved institusjonen, fikk lærestedene nå muligheten til å øke sine inntekter utover basiskomponenten. Som diskutert av Høst og kollegaer (2019) så man i etterkant av Kvalitetsreformen at UH-institusjonene økte sitt studenttall gjennom å ta opp flere studenter ved etablerte studier, eller benytte eksisterende ansatte og infrastruktur inn i nye studietilbud. Dette tillot dem å øke sitt økonomiske handlingsrom ved å produsere flere studiepoeng, uten at de direkte kostnadene knyttet til drift av studieprogrammene nødvendigvis måtte øke.

Utfordringen med strategien om å øke det økonomiske handlingsrommet gjennom økt studiepoengproduksjon er imidlertid at det avhenger av et tilstrekkelig antall kvalifiserte søkere. Ideelt sett trenger man oversøkning, slik at man kan ta opp flere studenter enn det i utgangspunktet er studieplasser til, og gjennom dette øke studiepoengproduksjonen og dermed inntektene. Som vil bli diskutert mer i kapittel 1.1.4. er ikke dette alltid tilfellet.

Fra 2025 ble det gjort nye endringer i finansieringssystemet (for en beskrivelse, se Meld. St. 14 (2022-2023), s. 102-103). Mens man tidligere hadde seks resultatbaserte indikatorer, gikk man nå ned til tre. Indikatorene for utvekslingsstudenter, publiseringspoeng og eksterne inntekter fra Forskringsrådet og regionale forskingsfond, EU og annen bidrags- og oppdragsfinansiert ble avvirket, mens indikatoren for uteksaminerte kandidater ble erstattet av en indikator for fullføring av studieprogram på normert tid. Studiepoengindikatoren, samt indikatoren for avlagte doktorgrader, ble videreført med noen justeringer. Disse endringene har ført til at de utdanningsbaserte indikatorene – for henholdsvis studiepoengproduksjon og gjennomføring – har blitt enda mer sentrale enn det de var tidligere, da det primært er innenfor disse kategoriene at lærestedene nå har mulighet til å øke sitt økonomiske handlingsrom.

1.1.2 Samfunnets og arbeidslivets behov for kandidater

Fra politisk hold har det lenge vært en forventning om at norske UH-institusjoner dimensjonerer sin studieportefølje i tråd med samfunnets og arbeidslivets behov. Dette kommer tydelig frem i den allerede nevnte Utsynsmeldingen, hvor Kunnskapsdepartementet fastsetter en forventning om at sektoren arbeider for «et bedre system for dimensjonering som i enda større grad leverer den kompetansen samfunnet trenger på en ressurseffektiv måte» (Meld. St. 14 (2022–2023), s. 86). Tilsvarende forventninger finner vi i andre styringsdokumenter, herunder arbeidslivsrelevansmeldingen og profesjonsmeldingen.

Til tross for denne forventningen, viser tidligere forskning at det å dimensjonere i lys av samfunnets og arbeidslivets behov kan være krevende. Selv om de fleste fagområder forholder seg til arbeidslivets behov i dimensjoneringen, finner Høst og kollegaer (2019) at dette skjer på svært ulike måter og i svært ulik grad på tvers av utdanningene. Mens dimensjonering i tråd med arbeidslivets behov ble beskrevet som «relativt fremmed» innen disiplinutdanningene – siden disse i mindre grad er rettet inn mot konkrete yrker eller yrkesgrupper – var det variasjon i hvordan ulike profesjonsutdanninger forholdt seg til denne forventningen. Mens for eksempel ingeniørutdanningene i stor grad påvirkes av konjunktursvingninger i ulike bransjer, beskriver utdanningsinstitusjonene et nærmest umettelig behov for sykepleiere (Høst mfl., 2019, s. 101-105).

I tillegg til noen fagspesifikke hensyn, er det også generelle utfordringer med å dimensjonere i tråd med samfunnets og arbeidslivets behov for kandidater. For det første vil det i de fleste tilfeller være en «forsinkelse» i forholdet mellom behov og etterspørsel. Mens de høyere utdanningsinstitusjonene på gradsnivå tidligst utdanner for et arbeidsliv tre-fem år frem i tid, melder arbeidslivet og samfunnet for øvrig gjerne om et mer umiddelbart behov. I tillegg kommer spørsmålet om hvilket arbeidsliv lærestedene først og fremst skal utdanne for. Dersom man kun dimensjonerer basert på det behovet som eksisterer i dag, risikerer man å skape et underskudd av kandidater det vil være behov for innen andre fagområder i fremtiden. Det er derfor nødvendig å prøve å finne en balanse mellom nåværende og fremtidige behov.

Den primære utfordringen med å dimensjonere i tråd med arbeidslivets behov oppstår imidlertid når arbeidslivets behov og studentenes ønsker ikke er sammenfallende. Selv om institusjonene både kan, og oppfordres til, å opprette studie-plasser som samfunnet etterspør, er det ingen garanti for at studentene søker seg til disse plassene. Dette har vært tilfellet med grunnskole- og barnehagelærerutdanningene de senere årene, hvor det ikke har vært tilstrekkelig antall søkere til å fylle de tilgjengelige plassene, til tross for et stort behov for kandidater med denne typen utdanning. Studentenes preferanser blir nærmere diskutert i kapittel 1.1.4.

1.1.3 Fagstaben ved universitetene og høyskolene

Ifølge Høst og kollegaer (2019), er den etablerte fagstaben den viktigste stabiliserende faktoren for dimensjoneringen av studietilbudet ved norske UH-institusjoner. Dette skyldes at fagstabens profil i stor grad bestemmer hvilken studieportefølje en institusjon kan tilby på et ethvert tidspunkt. Krav knyttet til akkreditering og utdanningskvalitet innebærer at lærestedene ikke kan opprette studieprogram innen fagområder de ikke har forsknings- og undervisningskompetanse i. I slike tilfeller vil institusjonene måtte ansette nytt personell med denne typen kompetanse, noe som i mange tilfeller ikke er økonomisk mulig. Med andre ord vil det være i institusjonenes interesse å utnytte den fagstaben de allerede har tilgjengelig, selv i tilfeller hvor etterspørselen etter disse studietilbudene er lav. Dette er med på å beskytte den eksisterende studieporteføljen mot endringer i omgivelsene, i hvert fall på kort sikt. For utdanningsinstitusjoner/campus med oversøking vil handlingsrommet som følger av økt studiepoengproduksjon best kunne utnyttes innenfor fagområder der det allerede finnes en etablert fagstab (se også kap. 1.1.4). Dette peker mot at det er lettere å ta opp litt flere studenter til et eksisterende program, heller enn å lage nye studier. Med andre ord påvirker fagstaben som finnes ved institusjonen det mulige tilbudet av studier, både på institusjoner som rekrutterer godt og på institusjoner som rekrutterer svakere.

Som Høst og kollegaer (2019) også beskriver, har det i norsk høyere utdanning vært en tradisjon for at konkrete fagmiljøer «eier» sine egne studieplasser og ressursene som følger med disse. Det har med andre ord ikke vært vanlig at UH-institusjonene flytter studieplasser på tvers av institutter og fakulteter. Flytting av studieplasser på mer permanent basis har primært skjedd dersom det har vært langvarig nedgang i søkningen til et fag eller studieprogram. Det har imidlertid kommet signaler fra politiske myndigheter om at dette bør skje i større grad, mer konkret til studietilbud som samfunnet og arbeidslivet i særlig grad etterspør (Meld. St. 19 (2023-2024), s. 60). Dette vil bli diskutert i mer detalj nedenfor.

1.1.4 Studenters preferanser og søkning

Som allerede diskutert ovenfor, påvirkes institusjonenes økonomiske handlingsrom i stor grad av deres oppnådde studiepoengproduksjon. Dette øker viktigheten av å tiltrekke seg studenter til de studietilbudene som lærestedet tilbyr, særlig der hvor det er ledig kapasitet. Samtidig gir det også institusjonen et insentiv til å opprette eller utvide studietilbud innen «populære» utdanninger med høy søkning, slik at de øker sannsynligheten for at studentene velger dem og dermed avlegger studiepoeng ved deres institusjon. Å tilby utdanninger hvor det er flere søkere enn plasser (oversøking) er dermed attraktivt for institusjonene fra et økonomisk perspektiv, både for å sikre at et tilstrekkelig antall av disse søkerne velger deres institusjon, men også for å demme opp for eventuelt frafall, og dermed mindre studiepoengproduksjon enn opprinnelig antatt. Dette gjør studentenes preferanser og søkermønstre til en viktig faktor i institusjonenes dimensjoneringsarbeid.

En slik tankegang forutsetter imidlertid et system med mulighet for vekst i antall studenter; kun gjennom å øke antall studenter som tas opp, kan institusjonene øke sitt økonomiske handlingsrom basert på studiepoengproduksjon fra ett år til et annet. Denne muligheten er derimot ikke nødvendigvis til stede for alle norske UH-institusjoner. Dette skyldes at institusjonene – og til dels også institusjonenes ulike campus – opererer i svært forskjellige «marked» når det gjelder studentrekruttering og opptak (Hovdhaugen mfl., 2025). For eksempel har tidligere forskning vist at norske institusjoner i stor grad rekrutterer studenter lokalt (Fidjeland & Hovdhaugen 2022; Frølich mfl. 2010; Næss & Støren 2006). Dermed er institusjonene også prisgitt det potensielle antallet studenter som finnes i regionen de opererer innenfor. Dette antallet er igjen avhengig av andelen videregående elever med generell studiekompetanse, antall voksne i det lokale og regionale arbeidsmarkedet som har behov for og ønsker å ta videreutdanning, andelen internasjonale studenter og lignende faktorer. Det faktum at lærestedene i begrenset grad evner å rekruttere studenter fra andre steder av landet ser særlig ut til å være utfordrende for institusjoner og campus i distriktene, sammenlignet med

utdanningsinstitusjoner i mer sentrale strøk. Disse har både et mer begrenset rekrutteringsgrunnlag lokalt, men rammes også av trenden vi ser både nasjonalt og internasjonalt med at særlig unge voksne søker seg til byer og større tettsteder. Dette påvirker disse institusjonenes handlingsrom, ved at de har lite oversøkning til sine programmer og dermed ikke kan bruke muligheten som ligger i å øke utdanningskapasiteten.

1.1.5 Statlig styring av omfang og retning

De norske høyere utdanningsinstitusjonene forventes å prioritere og dimensjonere studietilbudet i tråd med gjeldende styringssignaler. Dette følger av Kunnskapsdepartementets forvaltningsrettslige organisasjons- og instruksjonsmyndighet, som gir overordnede organer myndighet til å bestemme hvordan underliggende organer – herunder de statlige universitetene og høyskolene – skal utføre sitt virke.¹

De overordnede målene til myndighetene kommuniseres til utdanningsinstitusjonene gjennom styringsdialogen, forstått som «alle møter og dokumentutveksling av styringskarakter mellom departementet og en underliggende virksomhet» (Meld. St. 19 (2020–2021)). I styringsdialogen mellom Kunnskapsdepartementet og institusjonene inngår blant annet det årlige tildelingsbrevet, hvor utdanningsinstitusjonens individuelle utviklingsavtale inngår, og deres årsrapporter (for nærmere beskrivelse av disse, se kapittel 2.2.2). Styringsdialogen representerer myndighetenes primære måte å legge føringer på hvilke mål som skal være gjeldende for universitets- og høyskolesektoren, og følge opp om disse målene er nådd i etterkant.

Som nevnt innledningsvis, er mye av ansvaret for dimensjoneringen av studieporteføljen på lærestedsnivå tillagt utdanningsinstitusjonene selv. Dette følger av prinsippet om institusjonelt selvstyre, som «viser til det handlingsrommet og den styringskapasiteten [de høyere utdanningsinstitusjonene har til å treffe avgjørelser om *alle* sider ved egen virksomhet, herunder institusjonell profil, faglig ledelse, organisering, økonomi, samarbeid med andre, osv.» (Meld. St. 19 (2020–2021)). Som det fremgår av stortingsmeldingen *Styring av statlige universiteter og høyskoler* betyr ikke dette at lærestedene har en absolutt frihet når det kommer til

¹ Jf. universitets- og høyskoleloven § 2-2. har universiteter og høyskoler «rett til å utforme sitt eget faglige og verdmessige grunnlag innenfor de rammene som er fastsatt i eller med hjemmel i lov». I forlengelse av dette kan ikke universitetene og høyskolene «gis pålegg eller instruksjoner om hhv. a) læreinnholdet i undervisningen, b) innholdet i forskningen eller i det kunstneriske og faglige utviklingsarbeidet, c) innholdet i formidlingen [eller] d) individuelle ansettelser eller utnevnelser». Dimensjonering av studieporteføljen regnes ikke som bestemmelser som knytter seg til det faglige grunnlaget eller læreinnholdet i undervisningen, noe som betyr at dette arbeidet ikke er unndratt den ordinære organisasjons- og instruksjonsmyndigheten. Det er imidlertid visse praktiske begrensninger knyttet til denne myndigheten, som diskuteres ytterligere nedenfor.

organisasjon av egen virksomhet. I stedet benytter myndighetene seg av et mål- og resultatstyringssystem, som innebærer at gjeldende politiske myndigheter – i dialog med utdanningsinstitusjonene selv – definerer mål og rammer for sektoren, samtidig som de delegerer disse institusjonene myndighetene til å vurdere hvilke tiltak som er mest hensiktsmessige for å nå de målene som er satt. Tanken er at det er universitetene og høyskolene selv som er i best posisjon for å utføre denne oppgaven, da de sitter på den relevante kompetansen og er nærmest behovene i UH-sektoren (Meld. St. 19 (2020-2021,) kap. 3.2.2).

Dimensjonering av lærestedenes studieportefølje må forstås innenfor rammen av et slikt prinsipp om institusjonelt selvstyre. Gjennom styringsdialogen fastsetter politiske myndigheter hvilke overordnede mål som skal legges til grunn for lærestedenes dimensjonering av studieporteføljen, men det er i praksis opp til utdanningsinstitusjonene selv å bestemme hvordan de skal gå frem for å oppnå dette innenfor den rammen og de ressursene de har til rådighet. Dermed er det opp til lærestedene å ta en vurdering av hvor mange studieplasser innen visse fagområder de har kapasitet til å tilby, hvordan de skal prioritere studieplasser på tvers av ulike utdanninger osv.

Med andre ord følger det av prinsippet om institusjonelt selvstyre at politiske myndigheter – i hvert fall i praksis – har begrensede muligheter til å styre institusjonenes arbeid med dimensjonering av studieporteføljen. I tråd med dette ser vi at mye av myndighetenes forsøk på påvirkning av dette arbeidet har skjedd gjennom bruk av økonomiske insentiver. Et eksempel på sistnevnte har vært bruken av en rekke tilskuddsordninger for høyere utdanning. Disse ordningene har hatt som mål å stimulere til en rekke aktiviteter, for eksempel arbeid med utdanningskvalitet (e.g. ordning med senter for fremragende utdanning (SFU)) eller opprettelsen av flere fleksible studier (e.g. tilskudd til fleksible og desentraliserte studietilbud). Noen av disse ordningene har indirekte påvirket institusjonenes arbeid med dimensjonering, da de har insentivert opprettelsen av visse typer studietilbud innenfor visse fagfelt. Dette var tydelig i for eksempel utlysningen for tilskudd til fleksible og desentraliserte studietilbud for 2023, hvor det ble presisert at «[s]tudietilbud som forankres i (...) nasjonale kompetansebehov som for eksempel profesjonsutdanninger, helse og oppvekstfag, teknologi, digitalisering og "grønt skifte" (...) vil gis særskilt uttelling» (HK-dir, 2023).

Fra 2024 har imidlertid de fleste av disse ordningene – gjerne referert til som Kvalitetsprogrammene – blitt faset ut. Dette skjedde i kjølvannet av en undersøkelse gjennomført av Riksrevisjonen om UH-institusjonenes arbeid med å videreutvikle kvaliteten i sine studieprogram (Riksrevisjonen, 2023). I stedet for å distribuere disse midlene gjennom søknadsbaserte ordninger, er de nå overført til institusjonene som en del av deres rammebevilgning fra Kunnskapsdepartementet. En konsekvens av en slik utfasing er at nasjonale myndigheter har mistet et viktig

verktøy for å insentivere prioriteringen av visse utdanninger og studietilbud, som også kan ha betydning for den overordnede dimensjoneringen (Slette mfl., 2025).

1.1.6 Dimensjonering under nye vilkår?

De siste to-tre årene har det vært gjennomført tilsvarende undersøkelser som den til Høst og kollegaer (2019), men ved andre læresteder (Proba, 2024; Ryssevik mfl., 2023). Disse studiene peker alle i samme retning, nemlig at studentenes preferanser og søkning anses som å være den mest sentrale dimensjoneringsmekanismen, men at de andre faktorene – særlig den eksisterende fagstaben ved lærestedene – også spiller en viktig rolle.

Som nevnt innledningsvis, har vi i de siste årene vært vitne til vesentlige endringer som kan bidra til å gjøre dette bildet mer komplekst. Veksten i antallet studenter i høyere utdanning har avtatt, særlig innen samfunnskritiske profesjonsutdanninger. Dette gjør det krevende for lærestedene å møte samfunnets behov for kvalifisert arbeidskraft innenfor disse yrkene. Flere tilskuddsordninger er faset ut. I Hurdalsplattformen ble det lansert en «tillitsreform innen høyere utdanning», der utfasingen av mange av de øremerkede tilskuddene skulle gjøre at institusjonene heller fikk pengene som en del av sitt vanlige budsjett (Kunnskapsdepartementet, 2023f). Synkende studenttall og lavere søkning kan imidlertid i realiteten erfares som reduserte bevilgninger.

Også ekstra tildeling av studieplasser har avtatt etter koronapandemien, i tillegg til at det har kommet sterkere signaler fra myndighetene om hva som forventes av institusjonenes dimensjoneringsarbeid. Sistnevnte kom særlig til uttrykk i profesjonsmeldingen (Meld. St. 19 (2023–2024), s. 60). Her åpner regjeringen opp for å pålegge institusjonene å øke kapasiteten og flytte midler til studieplasser mellom institusjonene basert på faktiske opptakstall.

I tillegg vil institusjonene i løpet av 2025 måtte gjøre vurderinger om hvorvidt de nevnte endringene i finansieringssystemet innført fra årsskiftet vil påvirke deres interne dimensjoneringsprioriteringer. Mange av lærestedene står allerede i en situasjon med et strammere økonomisk handlingsrom.

1.2 Problemstillinger

Denne undersøkelsen gjennomføres i en noe ulik kontekst enn studiene referert til ovenfor. Selv om det er rimelig å anta at faktorene diskutert ovenfor vil være relevante også i denne konteksten, er det ikke gitt at det kommer til uttrykk på samme måte som tidligere, eller at vektingen mellom de ulike faktorene er den samme i dag. Vi har derfor valgt å legge til grunn en induktiv tilnærming, hvor vi

har lagt tidligere identifiserte dimensjoneringskategoriene til side, og operert med eksplorative problemstillinger. I denne rapporten spør vi:

1. Hva kjennetegner institusjonenes arbeid med studiedimensjonering?
2. Hvilke faktorer påvirker institusjonenes prioriteringer knyttet til utdannings-tilbudet?
3. Hvordan jobber institusjonene konkret med dimensjonering?
4. Hvilke utfordringer møter institusjonene, og hvordan jobber de med disse?
5. Har dimensjoneringsarbeidet endret seg over tid?

En siste problemstilling for studien var å undersøke «hva skjer av endringer når kandidatmåltallene fases ut?», og dette var en tematikk som også var inkludert i intervjuguidene. Imidlertid hadde nesten samtlige av informantene lite å si om utfasing av kandidatmåltallene, noe som kan tyde på at dette enten ikke er viktig for institusjonene eller ikke har fått effekt i sektoren ennå. Følgelig har vi ikke løftet dette i empirikapitelene (4 og 5).

1.3 Kvalitativ casestudie

Vi har valgt kvalitativ casestudie som forskningsmetode. Yin (2009) definerer en casestudie som «en empirisk undersøkelse som undersøker et samtidfenomen i dybden, og i sin kontekst, særlig når grensene mellom fenomen og kontekst ikke er helt tydelige» (Yin, 2009, s. 18, vår oversettelse). Fenomenet vi undersøker er studiedimensjonering i høyere utdanning. Faktorene som påvirker institusjonenes dimensjoneringsarbeid, utgjør samtidfenomenet vi studerer. Vi tar utgangspunkt i at det kan oppstå uklare grenser i det interne dimensjoneringsarbeidet, samt i grenseflatene mellom institusjonene, eller mellom institusjoner og myndigheter. Casestudien er «kollektiv» (Stake, 1994) siden vi har undersøkt flere caser, og «instrumentell» (Stake, 1994) fordi vi undersøker et bestemt tema. Slik er ikke casene i seg selv den primære analyseinteressen, men casene danner grunnlag for å analysere og forstå det overordnede temaet *studiedimensjonering*. Kollektiv analyse (Eggebo, 2020) har bidratt til en samordnet og helhetlig analyse av casene.

Caseinstitusjonene studien skulle fokusere på var gitt av oppdragsgiver, og er de samme fem institusjonene som undersøkelsen til Proba (2024) baserte seg på: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), UiT – Norges arktiske universitet (UiT), Universitetet i Oslo (UiO), Universitetet i Stavanger (UiS), og Universitetet i Sørøst-Norge (USN).

I casestudier er det vanlig å bruke flere ulike datakilder for å informere studiens problemstillinger. I denne casestudien bruker vi dokumentgjennomgang, deskriptive kvantitative analyser og kvalitative intervjuer. Disse vil vi nå redegjøre for.

1.3.1 Dokumentgjennomgang

For å få innblikk i hvordan institusjonene jobber med dimensjonering av studieporteføljen, har vi gjennomført en dokumentgjennomgang. Formålet har vært å undersøke hva som ligger til grunn av sentrale føringer for dimensjonering av studieporteføljen og hvordan dimensjoneringsarbeidet og -prosessen er lagt opp ved NTNU, UiO, UiS, UiT og USN.

Dokumentgrunnlaget har vært sentrale og offentlig tilgjengelige dokumenter knyttet til dimensjonering av studieporteføljene ved de fem institusjonene. Vi har hovedsakelig tatt utgangspunkt i dokumenter publisert i tidsperioden 2019–2025. Følgende dokumenter fra de fem institusjonene er inkludert i dokumentgrunnlaget:

- tildelingsbrev
- årsrapporter
- kvalitetsrapporter
- ev. studieporteføljerapporter
- ev. styredokumenter og sakspapirer
- andre relevante dokumenter

Ettersom institusjonene kan ha ulike relevante dokumenter tilknyttet sitt dimensjoneringsarbeid, har det vært noe ulike dokumenttyper og omfang per caseinstitusjon. Dette gjelder spesielt interne rapporter, styresaker eller andre dokumenter knyttet til dimensjonering av studieporteføljen. For å identifisere disse dokumentene har vi hovedsakelig fulgt henvisninger i dokumenter om dimensjoneringsbeslutninger, samt gjennomført strategiske søk på institusjonenes nettsider med søkeord som «dimensjonering», «studieportefølje» og lignende.

Samtlige av dokumentene har blitt gjennomgått, og relevant informasjon er tatt ut og sammenfattet. Funn fra dokumentgjennomgangen er presentert i kapittel 3, og bidrar inn i casebeskrivelsene av de fem institusjonene. Funn fra dokumentgjennomgangen har også fungert som en forberedelse til intervjuene ved de fem institusjonene, ettersom dokumentene bidrar med en viktig kontekstualisering av hvordan institusjonene jobber med dimensjonering av sin studieportefølje. Funn fra dokumentgjennomgangen og intervjuene er også komplementerende, ettersom dokumenter hovedsakelig gir informasjon om planer, visjoner og intendert arbeidsprosesser, mens intervju hovedsakelig gir informasjon om aktørers opplevde erfaringer og perspektiver på det faktiske dimensjoneringsarbeidet.

1.3.2 Deskriptive kvantitative analyser

Søkning og rekruttering av studenter har stor betydning for institusjonenes dimensjoneringsarbeid. For å belyse utvikling og mønstre i søkning og rekruttering over tid, har vi gjort deskriptive kvantitative analyser for tidsperioden 2016–2024. Observasjonsperioden for USN starter i 2018, som er året institusjonen fikk universitetsstatus. Data for 2025 har ikke vært tilgjengelig i arbeidet med denne rapporten. Datagrunnlaget er hentet fra Database for statistikk om høyere utdanning (DBH) og figurene er laget i dataprogrammet R.² Vi presenterer longitudinelle analyser av totalt antall kvalifiserte førstevalgssøkere til samtlige studieprogrammer og emner fra både lokalt og Samordna opptak, samt antall studenter som møter til studiestart. Analysene gjennomføres både på institusjonsnivå og fakultetsnivå for å identifisere forskjeller i utvikling mellom fagområder.

1.3.3 Kvalitative intervjuer

For å få innsikt i arbeidet med studiedimensjonering har vi valgt å gjøre kvalitative intervjuer med representanter fra de fem caseinstitusjonene, der vi får frem deres erfaringer, synspunkter og refleksjoner knyttet til temaet. Vi har gjennomført intervjuer på ulike nivå (institusjon, fakultet og institutt), for å få best mulig forståelse for samspillet mellom nivåene. Alt etter hva som ga best mulig informasjon og er praktisk mulig, har vi variert mellom gruppeintervjuer og individuelle intervjuer. Til sammen har vi gjennomført 16 intervjuer, med totalt 36 informanter ved de fem institusjonene. På de ulike nivåene fordeler informantene seg slik:

- institusjonsnivå (5 intervjuer – 14 informanter)
- fakultetsnivå (8 intervjuer – 17 informanter)
- instituttnivå (3 intervjuer – 5 informanter)

På *institusjonsnivå* intervjuet vi representanter for faglig ledelse og representanter fra administrasjonen som jobber med dimensjonering (ledere og rådgivere) ved alle fem institusjonene. På *fakultetsnivå* ville vi sikre variasjon gjennom å dekke ulike fagfelt, og vi tok derfor sikte på å inkludere 1-2 fakulteter per institusjon. For å velge ut fakulteter brukte vi informasjon fra de deskriptive, kvantitative analysene, samt statistikk om søkning og oppmøtetall fra Samordna opptak. I søker- og oppmøtetallene lette vi spesielt etter store utslag, det vil si studier med enten svært høye eller svært lave tall, som kan si noe om henholdsvis godt eller dårlig rekrutteringsgrunnlag. Det endte med at tre av institusjonene er representert med to fakulteter, og to institusjoner er representert med ett fakultet. Disse ble valgt ut

² R er et åpent og gratis statistikkprogrammeringsspråk som brukes til databehandling, analyse og visualisering innen forskning og statistikk.

enten fordi de opplever synkende søkertall for et flertall av sine studieprogram, eller fordi de på samme tid opplever synkende søkertall for noen av studieprogrammene og økende søkertall for andre av studieprogrammene. Vi har samlet sett inkludert åtte fakulteter, innenfor følgende to brede fagområder:

- humaniora, samfunnsfag, utdanningsvitenskap og helse (5)
- realfag, tekniske og økonomiske fag (3)

Fakultetene er samlet i kun to kategorier, av anonymitetshensyn. De vi intervjuet representerte dekanatet og fakultetsadministrasjonen. På *instituttnivå* valgte vi å inkludere tre institutter, på bakgrunn av informasjon fra fakultetsintervjuene om ulike måter å jobbe med dimensjonering på. De tre instituttene er alle innenfor «humaniora, samfunnsfag, utdanningsvitenskap og helse», og dekker to av caseinstitusjonene. De tre instituttene ble valgt ut ettersom de har erfaringer med varierende søkning til ett eller flere av sine studieprogrammer.

Vi har valgt å ikke navngi fakultetene og instituttene som inngår i studien for å bevare informantenes anonymitet, men også for å sikre at vi fikk best mulig informasjon gjennom intervjuene – at informantene følte de kunne snakke fritt. Det var viktig at ikke informantene opplevde at deres dimensjoneringsarbeid ble evaluert. Gjennom flere av intervjuene fikk vi bekreftelser på at valget om anonymisering var avgjørende for flere av informantene. Siden en instrumentell casestudie har til hensikt å studere fenomenet fremfor enkeltcase, har vi lagt vekt på å heller få frem påvirkningsfaktorer og praksiser på tvers. Hva som er særegent for det enkelte fakultet eller institutt er slik sett mindre viktig.

Intervjuguidene hadde felles oppsett, der vi for alle informantgrupper stilte spørsmål om arbeid med studiedimensjonering internt ved institusjonen, om eksterne faktorer som påvirker arbeidet med dimensjonering, samt fordeler og utfordringer med arbeidet, og eventuelt endringer de siste årene. Intervjuguiden ble deretter tilpasset hver informantgruppe. Representanter for institusjonsnivå fikk spørsmål rettet inn mot strategiske forhold, mens fakulteter og institutter fikk spørsmål rettet inn mot arbeid oppover og nedover i organisasjonen, samt handlingsrom og prioriteringer i arbeidet.

Alle intervjuer unntatt ett ble gjennomført digitalt, og det ble gjort lydopptak av samtlige intervjuer. Disse ble deretter transkribert ved hjelp av KI-verktøyet *Goodtape*, og transkripsjonene ble til slutt kvalitetssikret. Casebeskrivelsene i kapittel 3 ble sendt institusjonene for faktasjekk. Alle sitater er renskrevet og presenterer på bokmål. Studien ble meldt til Sikt.

1.4 Studiens begrensninger

På grunn av omfanget av prosjektet omfatter undersøkelsen kun fem av Norges 21 statlige institusjoner, og gir dermed ikke et heldekkende bilde av dimensjoneringsutfordringene i sektoren. Samtidig omfatter utvalget av institusjoner mange av de store institusjonene, som ligger i ulike deler av landet. Videre har de fem institusjonene ulik organisasjonsform, ved at noen er én-campus læresteder mens andre er flercampus læresteder. Dette gir dermed en bredde både i regioner som er representert i materialet, og i typen utfordringer læresteder som er organisert ulikt, kan erfare.

Vi har heller ikke dekket alle enheter ved de undersøkte institusjonene, da vi kun har gjennomført intervjuer ved 1-2 fakulteter per lærested og ved totalt tre institutter. Grunnen til dette er også omfanget av prosjektet, da det ikke var mulig innenfor prosjektets rammer å dekke en større del av institusjonene.

1.5 Oppbygging av rapporten

Etter dette innledningskapittelet, som har presentert tidligere forskning på dimensjonering, problemstillinger og metode, følger et kapittel som beskriver rammebetingelsene for dimensjonering, det vil si de ulike styringsverktøyene som myndighetene har. Kapittel 3 er casebeskrivelser av de fem lærestedene, der deres overordnede tilnærming til dimensjonering blir presentert. Deretter følger to kapitler som presenterer og diskuterer studiens empiri, et kapittel (4) som tar for seg lokale og forutsigbare faktorer, og et kapittel (5) som ser på eksterne og mer uforutsigbare faktorer. Til slutt avrundes rapporten med et diskusjonskapittel som trekker på casebeskrivelsene og de to empirikapitlene samlet.

2 Rammebetingelser for studiedimensjonering

Det ligger til grunn visse rammebetingelser fra nasjonalt hold som påvirker studiedimensjoneringen ved universitetene og høyskolene. I det følgende presenteres først lovverk og akkrediteringsfullmakter av betydning for institusjonenes arbeid med sine studieporteføljer, herunder krav til studietilbud, rett til å tildele grader og krav til systematisk kvalitetsarbeid. Deretter presenteres politiske føringer, herunder Statsbudsjettet, tildelingsbrev og utviklingsavtaler og meldinger til Stortinget.

2.1 Lovverk og akkrediteringsfullmakter

UH-institusjonenes arbeid med studieporteføljen styres blant annet av krav i lovverket, herunder de fullmaktene institusjonene innehar som følge av sin institusjonsakkreditering. Det er verdt å merke seg at lovverket først og fremst stiller krav til hvert enkelt *studietilbud*. For institusjoner med selvakkrediteringsrett, innebærer dette at de kan opprette de studietilbudene de ønsker så fremt disse oppfyller alle lovkrav. Sammensetningen av *studieporteføljen som helhet* er med andre ord et resultat av strategiske prioriteringer for disse institusjonene. For institusjoner uten selvakkrediteringsrett legger imidlertid lovverket større begrensinger på muligheten for selv å dimensjonere den helhetlige studieporteføljen, da disse institusjonene er avhengig av individuell akkreditering av hvert enkelt studietilbud fra NOKUT.

2.1.1 Krav til studietilbud

I universitets- og høyskoleloven (2024) slås det fast at et studietilbud skal være akkreditert av NOKUT eller en institusjon med myndighet til å akkreditere egne studietilbud (§ 3-2). For ulike institusjonskategorier følger ulike typer myndighet. Universiteter har alle fullmakter, og kan opprette de studietilbudene de ønsker, på alle nivå. Vitenskapelige høyskoler og høyskoler med institusjonsakkreditering

har fullmakter til å opprette studietilbud på alle nivå innenfor fagområder der de tilbyr doktorgrad, og i tillegg på bachelornivå for alle fagområder.³ I praksis betyr det at akkrediterte høyskoler med bredde i fagtilbudet, men få doktorgrader, oftere vil måtte søke NOKUT om akkreditering av nye masterstudier.

I arbeidet med institusjonens studieportefølje betyr det at universiteter, vitenskapelige høyskoler og enkelte høyskoler har ganske stor fleksibilitet når det gjelder å opprette nye studietilbud. Høyskoler som må søke NOKUT om studieprogramakkreditering blir i større grad rammet av de forsinkelser som kan oppstå i søknadsprosessen. Uavhengig av om NOKUT har søknadskø eller ikke, må man forholde seg til gitte søknadsfrister, og avvente saksbehandling og vedtak, før et studium kan igangsettes. I praksis er dette et usikkerhetsmoment som kan påvirke arbeidet med studieporteføljen.

Uavhengig av om studietilbudet akkrediteres av NOKUT eller institusjonen selv, må det oppfylle bestemte krav i universitets- og høyskoleloven (2024) og universitets- og høyskoleforskriften (2024). De mest detaljerte kravene er å finne i sistnevnte forskrift. Her stilles generelle vilkår for akkreditering, krav til studietilbudet og krav til fagmiljø (§ 1-10–1-15), samt spesifikke krav til fellesgrader med mer. I tillegg finnes forskrifter om rammeplaner, og om nasjonale retningslinjer (eksempelvis RETHOS), som stiller ytterligere krav til utformingen av studietilbud innenfor en rekke profesjonsutdanninger. For dimensjoneringsarbeidet vil disse føringene først og fremst ha noe å si for om en institusjon kan tilby et studium eller ikke, og dermed studieporteføljen som helhet.

2.1.2 Rett til å tildele grader

Lovverket gir også føringer på institusjonenes rett til å tildele ulike grader. En forskrift som har hatt innvirkning på institusjonenes studieporteføljer, er forskrift om grader og beskyttede titler (2005), gjerne omtalt som *gradsforskriften*, som nylig ble opphevet. Gradsforskriften ga myndighetene muligheten til å drive nasjonal styring med deler av utdanningstilbudet. I praksis ga den noen få utvalgte institusjoner rett til å tilby studier innenfor blant annet rettsvitenskap, psykologi og teologi. I *styringsmeldingen* (Meld. St. 19 (2020–2021)) ble det foreslått å utvide denne retten til å gjelde flere institusjoner, blant annet med begrunnelse i behovet for arbeidskraft, eksempelvis økt behov for psykologer idet det kom lovpålagte krav til denne type kompetanse i hver kommune. Forslaget endte med at det ble åpnet for at flere institusjoner kunne søke om akkreditering av studier i psykologi og juss, men uavhengig av fullmakter måtte alle institusjoner søke NOKUT.

³ Det finnes også høyskoler med akkrediterte studietilbud. Disse innehar ingen fullmakter knyttet til opprettelse av nye studietilbud og må søke NOKUT om akkreditering av alle nye utdanninger. <https://www.nokut.no/hogare-utdanning/akkrediterte-institusjoner/>

Søknadene førte til at enkelte institusjoner fikk rett til å tildele disse gradene. Vedlegg 1 i *universitets- og høyskoleforskriften* (2024), gir oversikt over hver enkelt institusjon sin rett til å gi grader og yrkesutdanninger med beskyttet tittel.

2.1.3 Krav til systematisk kvalitetsarbeid

Som del av krav til akkreditering av studietilbud, stilles det et generelt vilkår i universitets- og høyskoleforskriften (2024) om at institusjonen har et internt system for å sikre og videreutvikle kvaliteten (§ 1-10 b). Kravene til kvalitetssystem og kvalitetsarbeid er regulert i samme forskrift § 1-6 til § 1-9, og ligger også til grunn for den institusjonsakkrediteringen, og dermed de fullmaktene, institusjonene innehar. Bestemmelsene som er knyttet tettest til studietilbudene er kravene til kvalitetsarbeid, som omhandler at «institusjonen skal sørge for å ha tilstrekkelig informasjon til å kunne vurdere kvaliteten i alle studietilbud», «kontrollere at alle studietilbud til enhver tid oppfyller kravene til akkreditering» og «gjennomføre periodiske evalueringer av alle studietilbud» (§ 1-8). Om kvalitetsarbeidet avdekker svakheter eller svikt i kvaliteten til et studietilbud, vil det være en mulighet for at studier ikke kan tilbys, settes på pause, eller at det gjennomføres nullopptak. Dette kan i sin tur påvirke dimensjoneringen av studieporteføljen.

Det hører også med under dette avsnittet å peke på et krav som ble stilt i studietilsynsforskriften (2017) inntil denne nylig ble erstattet av universitets- og høyskoleforskriften (2024). En av bestemmelsene i studietilsynsforskriften het at «resultater fra kvalitetsarbeidet skal inngå i kunnskapsgrunnlaget ved vurdering og strategisk utvikling av institusjonens samlede studieportefølje» (§ 4-1 (6)). Ved tilsyn med systematisk kvalitetsarbeid, og herunder vurdering av oppfyllelse av dette kravet, så de sakkyndige på institusjonens rutiner for dimensjoneringsarbeid basert på tilgjengelig kunnskap, samt eksempler på opprettelse og nedleggelse av studietilbud og begrunnelser for det. Dette kravet er ikke med i ny universitets- og høyskoleforskrift.

2.2 Politiske føringer

UH-institusjonenes arbeid med studieporteføljen styres også av politiske føringer. Disse finnes i styrende dokumenter som statsbudsjettet, de årlige tildelingsbrevene til institusjonene fra Kunnskapsdepartementet, i utviklingsavtalene mellom institusjonene og departementet, og i stortingsmeldinger som enten direkte eller indirekte behandler temaer som er av betydning for arbeidet med studiedimensjonering. I det følgende går vi inn på disse ulike dokumenttypene for å si noe om hvilke forventninger de bidrar til å stille til institusjonene.

2.2.1 Statsbudsjettet

Regjeringens forslag til statsbudsjett legges frem for Stortinget i Prop. 1 S (Gul bok). I forslaget til vedtak blir det samlede statsbudsjettet fordelt på kapitler og poster. Detaljene kommer i fagproposisjonene for hvert departement (Regjeringen, u.å.a).

Fagproposisjonene fra Kunnskapsdepartementet inneholder informasjon om blant annet rammebevilgninger til hvert enkelt universitet og hver høyskole, og om spesifikke prioriteringer for høyere utdanning og forskning i kommende budsjettår. Den nyeste fagproposisjonen kan tjene som eksempel. I budsjettforslaget for 2026 er studiedimensjonering adressert i hovedinnledningen (Prop. 1 S, 2025–2026, s. 18). Noe politikk er knyttet til bevilgninger av nye studieplasser: 20 innen medisin, 60 i psykologi, 155 i sykepleie, 100 i kvanteteknologi, 225 i arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning, samt 10 millioner kroner til å utvide kapasiteten i audiografutdanningen. Videre blir det foreslått å øke bevilgningene til universiteter og høyskoler for å trappe opp ordinære studieplasstildelinger fra tidligere år, og som følge av resultater på indikatorene for resultatbasert uttelling (s. 18). Samtidig blir bevilgningene redusert med om lag tilsvarende beløp for å frigjøre midler til omprioriteringer, der utfasingen av de midlertidige midlene til studieplasser blir nevnt (jf. Utdanningsløftet fra 2020).

Som vi vil gå nærmere inn på, har særlig statsbudsjettet for 2024 fått en del oppmerksomhet i forbindelse med institusjonenes dimensjoneringsarbeid, da det inneholdt lansering av ny finansieringsmodell for UH-sektoren.

2.2.2 Tildelingsbrev og utviklingsavtaler

Tildelingsbrevet er et av departementets sentrale styringsverktøy overfor underliggende virksomheter, slik som offentlige universiteter og høyskoler. Tildelingsbrevene sendes ut etter at Stortinget har behandlet statsbudsjettet, og gir hver enkelt virksomhet oversikt over bevilgningene og eventuelle forutsetninger for bruken av midlene. I tillegg inneholder brevene departementets føringer og forventninger overfor virksomhetene, samt resultatmål, fullmakter og rapporteringskrav (Regjeringen, u.å.b). Eventuelle endringer eller ytterligere tildelinger blir formidlet gjennom supplerende tildelingsbrev. Tildelingsbrevene som sendes universitetene og høyskolene likner hverandre i oppbygging og innhold. Første del handler om regjeringens prioriteringer og forventninger, og mye av denne teksten er lik for institusjonene. Her nevnes ofte reformer, stortingsmeldinger eller andre dokumenter som peker ut strategisk retning for sektoren. Et eksempel fra felles del i tildelingsbrevene for 2025, viser hvordan det gis politiske føringer, og at det refereres til opptil flere reformer:

Regjeringen forventer at institusjonene fortsetter å videreutvikle studieporteføljen og dimensjonerer utdanningstilbudene med sikte på å møte behovene, i tråd med perspektivmeldingen, samt følge opp prioriteringene i utsynsmeldingen og profesjonsmeldingen og tidligere tildelinger av studieplasser (Kunnskapsdepartementet, 2024a-e, s 2).

Kapittel 2 i tildelingsbrevet handler om mål for sektoren som helhet, før det gjøres rede for institusjonens utviklingsavtale med departementet. Utviklingsavtalene er relativt nye i norsk sammenheng. Etter en pilotfase og evaluering, ble de innført for samtlige statlige UH-institusjoner fra 2019. Avtalene handler om departementets ønske om å styre på overordnede nasjonale sektormål, og videreutvikle den dialogbaserte styringen med institusjonsvise mål og styringsparametere (Regjeringen, u.å.c). Kapittel 3 i tildelingsbrevet viser den faktiske tildelingen i kroner, og med tilhørende betingelser, for sektoren og for den enkelte institusjon, før kapittel 4 og 5 tar for seg andre krav, rapportering og resultatoppfølging.

2.2.3 Meldinger til Stortinget

Meldinger til Stortinget blir brukt når regjeringen vil presentere saker og få dem drøftet i Stortinget uten å foreslå vedtak. Ofte handler meldingene om planer regjeringen vurderer å iverksette, om arbeid som er gjort på et spesielt felt, eller de ligger til grunn for drøftinger av framtidig politikk. Meldingene danner ofte grunnlag for senere proposisjoner til Stortinget (Store norske leksikon, 2024).

Det er noen stortingsmeldinger de seneste årene som har omtalt studiedimensjonering i høyere utdanning: perspektivmeldingen, utsynsmeldingen og profesjonsmeldingen. Perspektivmeldingen legges frem av Finansdepartementet hvert fjerde år, med presentasjon av fremtidige utfordringer for Norge og regjeringen. *Perspektivmeldingen 2024* (Meldt. St. 31 (2023–2024)) pekte blant annet på kamp om arbeidskraften og behov for omstilling, og slo fast at «utdanningstilbudene må ses i sammenheng med omstillingene vi står overfor, slik at utdanningssystemet leverer kompetanse i tråd med behovene» (s. 18). *Utsynsmeldingen* (Meld. St. 14 (2022–2023)) handlet om hvordan Norge kan dekke kompetansebehovene fremover, og utdanningssystemet fremheves som sentralt. Blant de områdene regjeringen ønsket å rette inn tiltak mot, og som er av særlig betydning for denne studien, finner vi dimensjonering av utdanningssystemet, tilgang til utdanning i hele landet, og finansiering av universiteter og høyskoler. Blant annet ble det varslet at UH-sektoren vil bli bedt om å prioritere flere studieplasser innenfor helsefag, IT og områder som er viktige for det grønne skiftet. Det ble også varslet at utdanning i større grad skal tilbys desentralisert og fleksibelt og at finansieringssystemet skulle endres. *Profesjonsmeldingen* (Meld. St. 19 (2023–2024)) pekte på viktigheten av profesjonsutdanninger som både er forskningsbaserte og bygger på

erfaringskunnskap, der sistnevnte ønskes styrket. I tillegg understrekes betydningen av å rekruttere, kvalifisere og beholde lærere. Alle disse meldingene inneholder politiske føringer og signaler som institusjonene er forventet å ta hensyn til i sin drift, herunder arbeid med studieporteføljen.

Konsekvensene av innholdet i stortingsmeldingene for institusjonene, er å gjenfinne i både dokumentene vi har gjennomgått og i intervjuene vi har gjennomført, og vil derfor bli gjenstand for nærmere analyse i de neste kapitlene.

3 Studiedimensjonering på institusjonsnivå: casebeskrivelser

I dette kapittelet ser vi på studiedimensjoneringen ved de fem caseinstitusjonene som er inkludert i studien: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU), UiT – Norges arktiske universitet (UiT), Universitetet i Oslo (UiO), Universitetet i Stavanger (UiS) og Universitetet i Sørøst-Norge (USN).

Først beskriver vi funn på tvers. Dette starter med en deskriptiv, kvantitativ analyse av søkning og rekruttering til de fem institusjonene i perioden 2016–2024. Deretter går vi inn på felles sentrale føringer for institusjonene, basert på en gjennomgang av generell tekst i tildelingsbrevene fra 2019 til 2025.

De neste delkapitlene presenterer de fem case-institusjonene i alfabetisk rekkefølge. Først gir vi en deskriptiv kvantitativ analyse av søkning og rekruttering. Deretter ser vi på sentrale føringer for dimensjoneringsarbeidet, samt trekk ved selve arbeidet. Disse beskrivelsene er basert på en gjennomgang av sentrale dokumenter knyttet til institusjonens dimensjoneringsarbeid fra 2019–2024/2025, herunder tildelingsbrev, årsrapporter, kvalitetsrapporter og andre relevante dokumenter. Institusjonene har fått anledning til å faktasjekke egen tekst, og kommet med innspill i de tilfeller der det var relevant.

3.1 Funn på tvers av casene

I dette delkapitlet gir vi et overblikk over funn på tvers av casene. Vi starter med deskriptive longitudinale analyser av totalt antall kvalifiserte førstevalgssøkere og antall studenter som møter til studiestart på institusjonsnivå. Deretter ser vi på felles sentrale føringer, med hovedvekt på å sammenlikne tildelingsbrev.

3.1.1 Søkning og rekruttering til institusjonene

Vi presenterer her utviklingen i antall kvalifiserte førstevalgssøkere og antall studenter som møter til studiestart ved de fem universitetene i perioden 2016–2024. Tallgrunnlaget omfatter opptak til alle studieprogrammer og nivåer samlet, og gir et bilde av hvordan etterspørsel og faktisk opptak har utviklet seg over tid. De heltrukne linjene viser totalen for både Samordna opptak og lokalt opptak, mens de stiplede linjene viser søkningen og opptaket fra Samordna opptak alene. Dermed

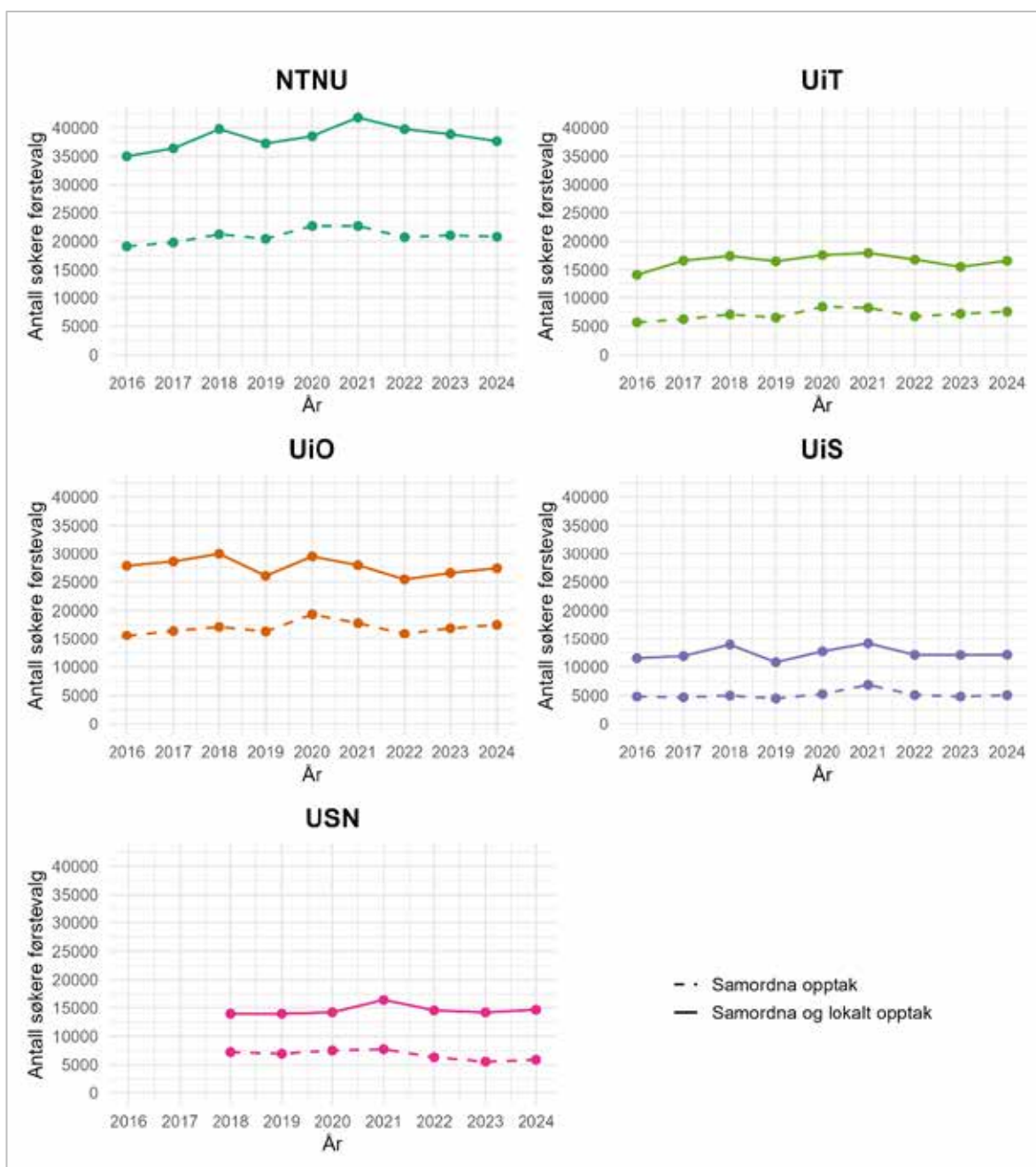
utgjør avstanden mellom de stiplede og heltrukne linjene søkning og rekruttering i det lokale opptaket.

Samordna opptak er den nasjonale opptaksordningen for de fleste bachelorutdanninger, årsstudier og femårige masterprogrammer. Søkere sender én samlet søknad, og poengberegning, rangering og tilbudsbrev håndteres gjennom det felles systemet som administreres av Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir).

Lokalt opptak gjelder studieprogrammer som institusjonene selv administrerer, som mange videreutdanninger, masterprogrammer, deltidsstudier og fleksible studier. Her setter institusjonene egne opptakskriterier, frister og prosesser, og søkere søker direkte til institusjonen, ikke via Samordna opptak.

Figur 3.1 viser utviklingen i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til de fem universitetene – NTNU, UiT, UiO, UiS og USN – i perioden fra 2016 til 2024. Ser vi figurene samlet, framstår søkningen som relativt stabil over tid, med en tydelig økning i pandemiårene 2020–2021. Etter 2021 ser vi imidlertid en viss nedgang i totalt antall kvalifiserte førstevalgssøkere ved alle institusjonene. For NTNU framstår denne nedgangen som mer konsistent over flere år, noe som kan indikere en mer varig endring i rekrutteringsgrunnlaget. For de øvrige universitetene er utviklingen mer ujevn, og det er vanskelig å fastslå om endringene representerer en tydelig negativ trend eller snarere normale årlige variasjoner.

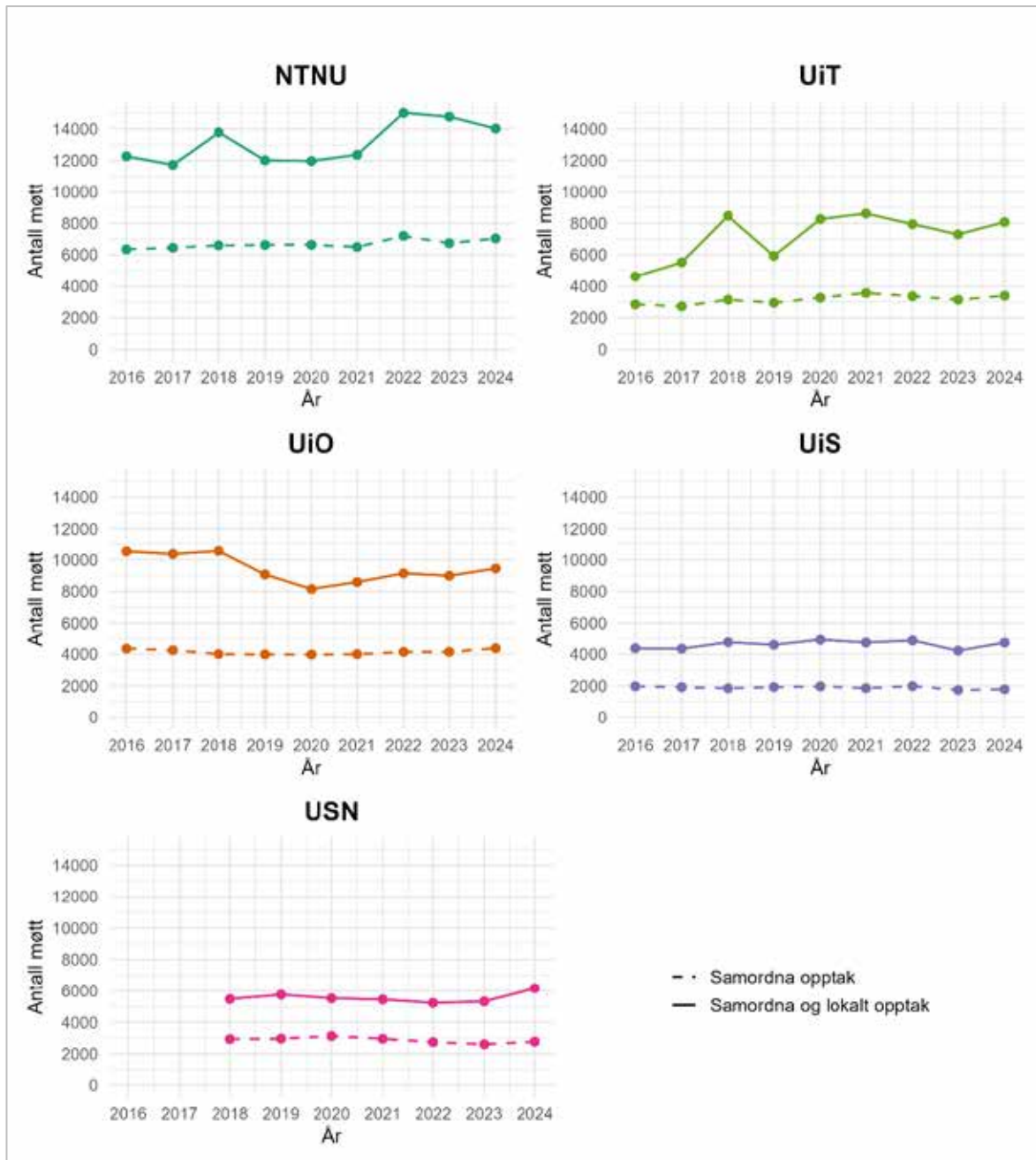
Søkningen via Samordna opptak er gjennomgående mer stabil enn total søkning, noe som indikerer at variasjonen i hovedsak knytter seg til studier som institusjonene administrerer lokalt. Dette kan både reflektere endringer i hvilke studietilbud som inngår i lokalt opptak fra år til år, og variasjoner i søkeradferd. Samlet sett kan utviklingen etter 2021 være et tidlig tegn på synkende søkerkull, men foreløpig har vi ikke tilstrekkelig datagrunnlag til å konkludere med at dette representerer en generell negativ trend for alle institusjoner.

Figur 3.1 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til institusjonene, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

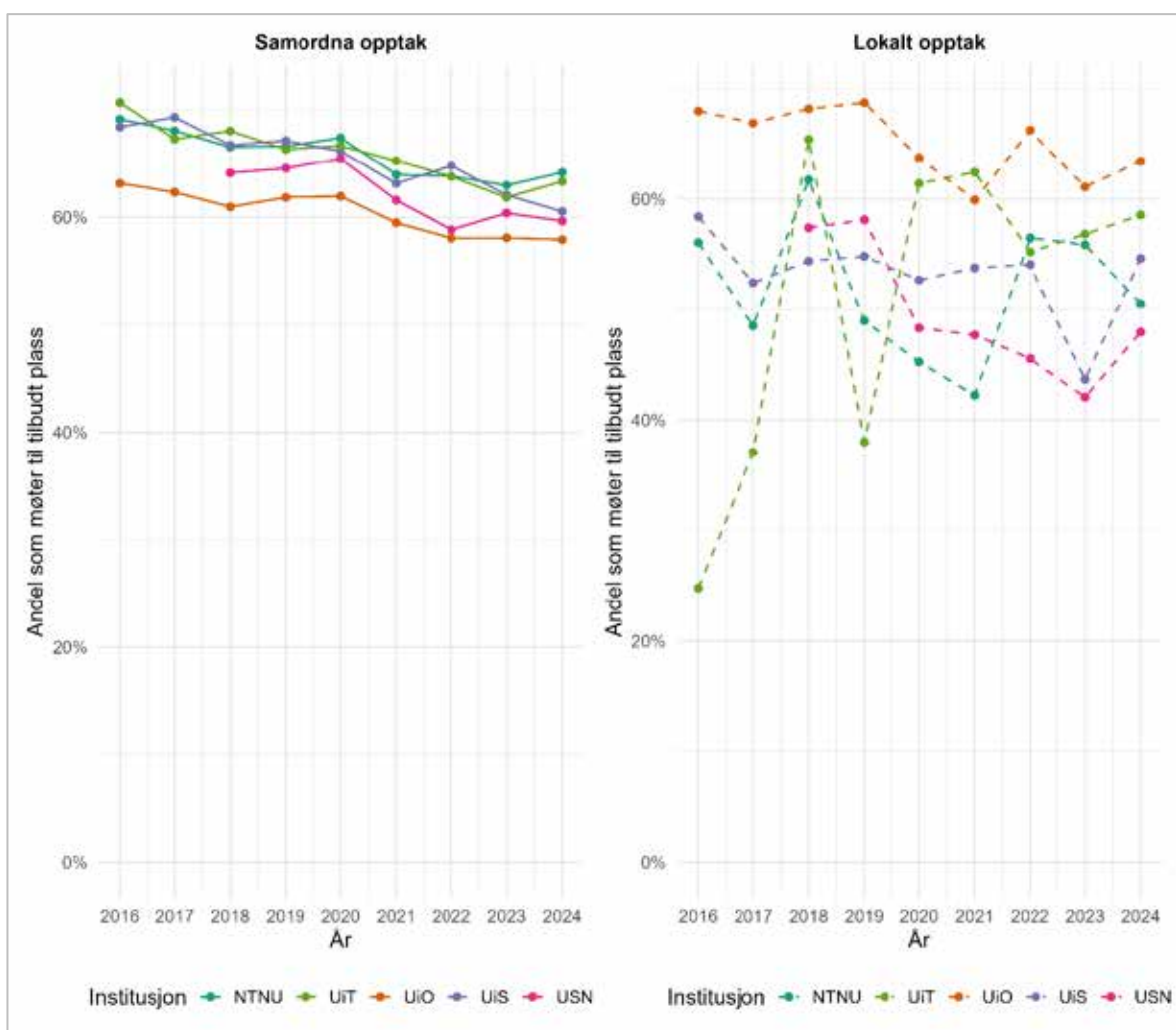
Figur 3.2 illustrerer utviklingen i antall studenter som møter til studiestart når de har fått tilbud om studieplass ved de fem universitetene mellom 2016 og 2024. I likhet med i Figur 3.1 viser de heltrukne linjene det totale opptaket og de stiplede linjene viser kun Samordna opptak. Vi ser at utviklingen i antall studenter som kommer inn via Samordna opptak er mer eller mindre stabil i perioden, med en antydning til økning mellom 2023 og 2024 – med unntak av NTNU. Det totale opptaket derimot varierer en god del gjennom perioden, særlig for NTNU, UiT og UiO.

Svingningene skyldes antakelig at institusjonene har gjort relativt store endringer i hvilke studier de tilbyr for lokalt opptak. Særlig etter 2021 har institusjonene brukt det betydelige handlingsrommet i lokale opptak til å opprettholde eller øke det totale inntaket av studenter. Totalt sett i perioden mellom 2016 og 2024 har fire av fem universiteter opplevd en økning i antallet studenter som møter til studiestart. Kun UiO hadde færre studenter i 2024 sammenlignet med 2016. Nedgangen skyldes utelukkende nedgang i lokalt opptak i perioden.

Figur 3.2 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved institusjonene, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Figur 3.3 viser prosentandelen studenter som møter til tilbudt studieplass for hver institusjon med Samordna opptak til venstre og lokalt opptak til høyre. Hovedfunnet vi kan trekke ut fra figuren er at andel som møter fra Samordna opptak går ned over perioden, mens andelen gjennom lokale opptak varierer stort. Dersom vi ser på institusjonene hver for seg, finner vi at UiO ligger gjennomgående lavest, med en møttandel som i hele perioden ligger under de øvrige institusjonene. For det lokale opptaket varierer møttandelen i langt større grad og viser dermed større uforutsigbarhet i andelen som møter til studiestart. UiO skiller seg i denne sammenhengen ut ved å ha den høyeste møttandelen gjennom store deler av perioden, sammenlignet med de andre institusjonene.

Figur 3.3 Prosentandel studenter som møter til studiestart når de har fått tilbud om studieplass. Søkere via Samordna opptak vises til venstre og lokalt opptak til høyre. Kilde: DBH

Generelt viser de tre figurene at de fem institusjonene har mange av de samme utfordringene når det gjelder søkning og opptak. Selv om nivåene varierer med

størrelsen på institusjonen ser vi at alle har relativt sett stabile tall for antall kvalifiserte førstevalgssøkere og antall møtt gjennom Samordna opptak. Dersom vi derimot ser på andel som møter av de som har fått tilbud om studieplass og som har søkt gjennom Samordna opptak ser vi at det er en svak nedgang over tid på alle de fem institusjonene.

3.1.2 Felles sentrale føringer i perioden 2019–2025

I dokumentgjennomgangen fant vi at den generelle teksten i institusjonenes tildelingsbrev i perioden 2019–2025 ga informasjon om hvordan styringen av studie-dimensjoneringen har utviklet seg de siste årene. For 2025 så vi også nærmere på de supplerende tildelingsbrevene, da disse kom opp som tema blant informantene i enkelte av intervjuene. I det følgende ser vi kronologisk på tildelingsbrevene.

2019–2020: Dimensjonering knyttes til arbeidslivets behov

For 2019 finner vi at føringene for institusjonenes dimensjoneringsarbeid først og fremst knyttet seg til arbeidslivets behov, med følgende felles formulering:

Samfunns- og arbeidslivet trenger tilgang på godt kvalifisert arbeidskraft. Universiteter og høyskoler skal dimensjonere sine studietilbud i forhold til fremtidige behov i arbeidslivet, både regionalt og nasjonalt (Kunnskapsdepartementet, 2018a-e, s. 4).

I tillegg går det frem av tildelingsbrevene for 2019 at det bevilges penger til en opptrapping av studieplasser innen sykepleie, samt at det er nedsatt en interdepartemental arbeidsgruppe som skal se på «systemet for dimensjonering av utdanning» (Kunnskapsdepartementet, 2018a-e, s. 6). Dette arbeidet resulterte i et notat som ble publisert tre år senere (Kunnskapsdepartementet, 2022, se nærmere omtale i kapittel 1).

For 2020 er det ingen treff på ordet «dimensjonering» i tildelingsbrevene, men det er derimot mer omtale av kandidatmåltall⁴ enn året før, nærmere bestemt at departementet har fastsatt måltall per institusjon for enkelte utdanninger. Det understrekes at det er «viktig å nå kandidatmåltallene for å sikre arbeidslivet tilstrekkelig kompetanse» (Kunnskapsdepartementet, 2019a-e, s. 6).

⁴ Kandidatmåltall var «et minstekrav til antall kandidater, altså antall studenter som uteksamineres, fra enkelte studieprogrammer», som ble satt av Kunnskapsdepartementet for helse- og lærerutdanningene, det vil si: «utdanninger der det er særlig viktig at universitetene og høyskolene når målene for å møte behov i samfunnet» (NOU 2020: 3, s. 82). Kandidatmåltall benyttes ikke lenger som styringsverktøy. Det ble varslet i *Profesjonsmeldingen* at måltallene som ble innført i 2014 ikke var presise vurderinger av kompetansebehov: «Regjeringa vil derfor avvikle bruken av kandidatmåltall og erstatte dei med god og tilgjengeleg statistikk om opptaks- og gjennomføringstal for profesjonsutdanningane» (Meld. St. 19 (2023–2024), s. 61).

2021–2023: Tilgjengelighet og tegn til økonomiske innstramninger

For 2021–2023 bærer tildelingsbrevene preg av at det var økt oppmerksomhet om tilgang til utdanning i hele landet, og deretter at det var et regjeringsskifte høsten 2021. Med regjeringen Støre sin Hurdalsplattform kom det inn nye prioriteringer i dimensjoneringspolitikken, som også viser seg i styringen av institusjonene. I 2021 står det riktignok lite konkret om dimensjonering, men heller mer om å gjøre høyere utdanning tilgjengelig, gjennom at studietilbudene må være desentraliserte og fleksible. Dette er først og fremst en styring av studietilbudenes innretning, men handler indirekte om dimensjonering. Kandidatmåltallene omtales på samme måte som i 2020. I 2022 får dimensjonering og arbeid med studieporteføljer betraktelig mer omtale. Det er også flere politiske føringer som blir bakt inn i formuleringene, for eksempel denne:

Styringsmeldingen slo fast at målene for dimensjonering av utdanningskapasiteten er å dekke studentenes etterspørsel etter utdanning og arbeidslivets behov for kvalifisert arbeidskraft. Institusjonene har ansvar for å dimensjonere i tråd med begge målene. Regjeringen forventer at universitetene og høyskolene gjør løpende vurderinger av regionale og nasjonale kompetansebehov og ser på hvordan kapasitet og innretning på studieporteføljen kan møte disse behovene. Regjeringen understreker at framtidig vekst i utdanningskapasitet innenfor prioriterte områder ikke bare vil kunne finansieres med økte tildelinger. Det forventes også at institusjonene selv bidrar ved å gjøre nødvendige omprioriteringer innenfor egen ramme. Regjeringen vil gjennom styringsdialogen og utviklingsavtalene følge opp den enkelte institusjonens ansvar for utdanningskapasiteten (Kunnskapsdepartementet, 2021a-e, s. 3).

I sitatet vises det til det todelte målet om at dimensjonering av utdanningen skal dekke søkernes etterspørsel, samt arbeidslivets behov, og det slås fast at det er institusjonenes ansvar å dimensjonere i tråd med begge disse. Det kommer også frem at vekst ikke kan skje gjennom økte tildelinger, og at omprioriteringer må skje innenfor egen ramme. Disse føringene markerer et vendepunkt i tidsperioden vi studerer, der de økonomiske begrensningene blir gjort eksplisitt, samtidig som forventningene til institusjonene i stor grad forblir de samme. Kandidatmåltallene omtales for øvrig på samme måte som de to foregående årene, mens det spesifikt gis føringer om å øke opptaket på sykepleierutdanning med 500 plasser fra og med høsten 2022. Tildelingsbrevene for 2023 inneholder i hovedsak den samme formuleringen om dimensjonering som sitatet ovenfor.

2024–2025: Tettere oppfølging av resultatmål

I 2024 finner vi en ny formulering knyttet til dimensjonering, der institusjonene bes om å gjøre ytterligere tiltak for å tilpasse egen studieportefølje:

Demografiske endringer og mindre forventet handlingsrom i offentlige budsjetter krever at universiteter og høyskoler tar en tydeligere rolle når det gjelder å dimensjonere og tilpasse egen studieportefølje. Regjeringen forventer at analyser av fremtidige kompetansebehov er en viktig del av grunnlaget for hvordan sektoren dimensjonerer egen studiekapasitet. Arbeidslivet spiller også en sentral rolle i å bidra til at ansatte får kompetansen som trengs for å håndtere omstillingene Norge står overfor. Regjeringen forventer at sektoren følger opp og utvikler relevante etter- og videreutdanningstilbud over hele landet (Kunnskapsdepartementet, 2023a-e, s. 2).

I dette sitatet er det analyser av fremtidige kompetansebehov som trer frem som sentral føring, og det forventes spesifikt at institusjonene utvikler relevante EVU-tilbud over hele landet. Samtidig ser vi at disse føringene rammes inn av et innledende budskap om strammere økonomisk handlingsrom og demografiske endringer.

I 2025 gjøres det rede for utfasing av studieplasser fra Utdanningsløftet 2020. Dette beskrives som å innebære en reduksjon i bevilgningen til de institusjonene som fikk tildelt slike studieplassmidler, minus et unntak knyttet til 80 studieplasser i medisin og 300 plasser i barnevernsfaglige utdanninger på masternivå. Samtidig spisses budskapet om dimensjonering generelt. Institusjonene bes om å følge opp føringer i ulike stortingsmeldinger, om å prioritere særskilte fagområder i lys av behov for arbeidskraft – og gjøre interne omprioriteringer for å få dette til – samt at det eksplisitt blir gitt signaler om en type sanksjoner: at det kan være aktuelt å flytte midler mellom institusjonene om institusjonene ikke leverer forventet studiepoengproduksjon innen de nevnte fagområdene:

Regjeringen forventer at universiteter og høyskoler følger opp langtidsplanen for forskning og høyere utdanning i sin dimensjonering. Regjeringen forventer videre at institusjonene prioriterer helsefag, IT og områder som er særlig viktige for det grønne skiftet og lærerutdanningene, jf. utsynsmeldingen og profesjonsmeldingen. Dette er særlig viktig i en situasjon fremover med store demografiendringer og hvor Norge vil mangle arbeidskraft, jf. perspektivmeldingen. Prioritering av kapasiteten til disse fagområdene innebærer samtidig at institusjonene må prioritere ned kapasitet på andre fagområder, under forutsetning av at samfunnsbehovene ivaretas. Departementet understreker at det kan bli aktuelt å flytte midler mellom institusjoner dersom opptaket og produksjonen ikke gjen-speiler forventningene om gjennomførte studiepoeng og ikke svarer til

samfunnsbehovene slik de blant annet er beskrevet i de nevnte meldingene (Kunnskapsdepartementet, 2024a-e, s. 8).

I det supplerende tildelingsbrevet til statlige universiteter og høyskoler for 2025 gjøres det alvor av å følge opp de tydelige føringene knyttet til disponering av studieplassressurser. Det vil si, departementet skriver at de har vurdert oppnåelse av resultatkravene knyttet til studieplasstildelinger, og at departementet vil «vurdere omdisponering av midler fra institusjoner med dårlig måloppnåelse i budsjettet for 2026» (Kunnskapsdepartementet, 2025, s. 3). I samme kapittel får en rekke institusjoner påpakning for manglende resultatoppnåelse og tilsvarende anvisninger om hvordan det må rettes opp. Både HVL, NTNU, UiA, UiB, UiO, UiS og UiT blir nevnt i forbindelse med sine sykepleier- og/eller medisinstudier. Formuleringer som anvendes er eksempelvis: «[Institusjonen] må øke opptaket i sykepleierutdanningene i 2025 og fremover slik at produksjonen økes sammenlignet med nivået før 2020 i tråd med kravene departementet har stilt for å utvide kapasiteten siden da», eller: «Det er ikke i tråd med departementets tydelige føring at [institusjonen] har redusert kapasiteten i sykepleierutdanning» – eller: «Departementet registrerer at [institusjonen] kun har økt antallet planlagte studieplasser med nøyaktig like mye som departementet forventer i økt studiepoengproduksjon per kull» (Kunnskapsdepartementet, 2025, s. 3-5). I ekstrabevilgninger er det satsning på lærerutdanning og barnehagelærerutdanning som utløser ekstra midler til å styrke rekrutteringer ved fem institusjoner.

3.2 Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) er et statlig universitet, som ble opprettet i 1996 etter en sammenslåing av Norges tekniske høyskole (NTH), Den allmennvitenskapelige høyskolen (AVH), Vitskapsmuseet (VM), Det medisinske fakultet (DMF), Kunstakademiet i Trondheim og Musikkonservatoriet. Som lærested har NTNU imidlertid røtter tilbake til 1760 og stiftelsen av Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondheim.

I 2016 fusjonerte NTNU med høyskolene i Sør-Trøndelag, Gjøvik og Ålesund, og som en følge av det ble NTNUs organisasjonsstruktur endret (Borlaug mfl., 2018; Vabø mfl., 2016). I forbindelse med fusjonen ble det gjennomført et større prosjekt for faglig integrasjon, som resulterte i opprettelser, sammenslåinger og nedleggelser av studietilbud fra 2018 (NOKUT, 2023a).

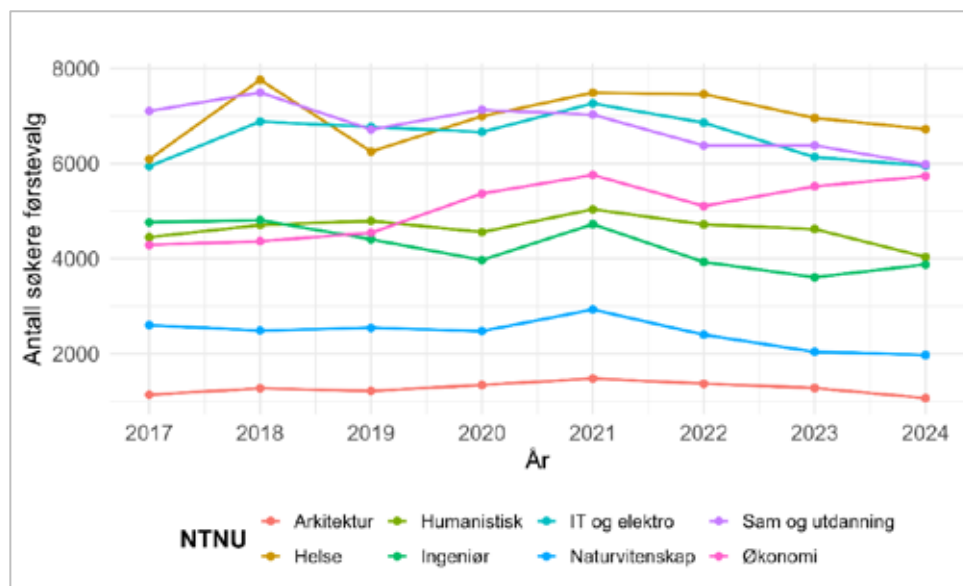
I dag er NTNU Norges største universitet (SSB, 2025), med 44 000 studenter fordelt på hovedcampus i Trondheim, samt campus i Gjøvik og Ålesund. NTNU er et breddeuniversitet med en teknisk-naturvitenskapelig hovedprofil, og med et tyngdepunkt innen profesjonsutdanninger (NTNU, 2018). Universitetet tilbyr 379 studieprogram, innen alt fra teknologi og naturvitenskap til humaniora,

samfunnsvitenskap, økonomi, helse, lærer og kunst. NTNU har hovedansvaret for høyere teknologiutdanning i Norge, med 70 prosent andel master i teknologi for hele landet. I tillegg utdanner NTNU flest lærere, og er størst innen helsefag og kunsthøgskolen i Norge. I 2025 har NTNU 8 fakulteter og 54 institutter.⁵

Ifølge sluttrapporten fra NTNUs dimensjoneringsutvalg (NTNU, 2024a) kommer det også frem at NTNU skal ha en studieportefølje som er attraktiv, holder høy faglig kvalitet og gjenspeiler universitetets egenart. I tillegg presiseres det at studieporteføljen skal være faglig og økonomisk bærekraftig, samt at NTNU har et ansvar for å utvikle studieporteføljen i tråd med samfunnsutviklingen og endrede kompetansebehov.

3.2.1 Søkning og rekruttering til NTNU

For å belyse NTNUs dimensjoneringsutfordringer gjennomgår vi her utviklingen i søkertall og møtt-tall ved universitetets fakulteter fra 2017 til 2024. Figur 3.4 viser antall kvalifiserte søkere med sitt førstevalg til NTNUs fakulteter i perioden 2017-2024 (se figur 2.1). Fusjonsåret 2016 hvor Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Ålesund og Høgskolen i Gjøvik ble en del av NTNU er utlatt fra analysene.

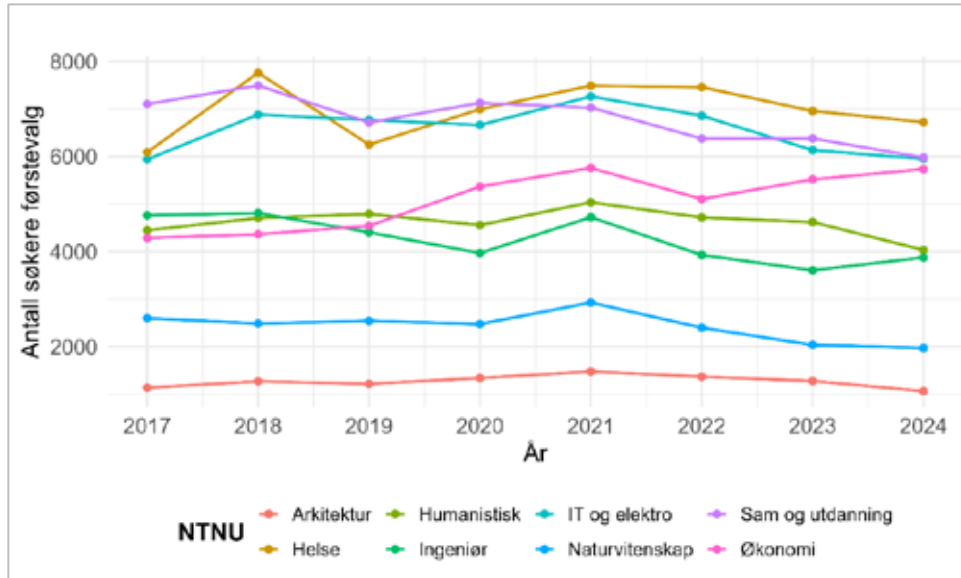

Figur 3.4 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til NTNUs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Figuren viser at de høyeste søkertallene ved NTNU er til helsefag, samfunnsvitenskap og utdanning, samt IT- og elektro. Lavest søkertall finner vi ved studier i arkitektur og naturvitenskap. Utviklingen i kvalifiserte førstevalgssøkere over tid er relativt stabil, med antydning til nedgang siden pandemiårene for noen fakulteter.

⁵ Informasjonen er fra NTNUs nettsider (www.ntnu.no), hentet oktober 2025.

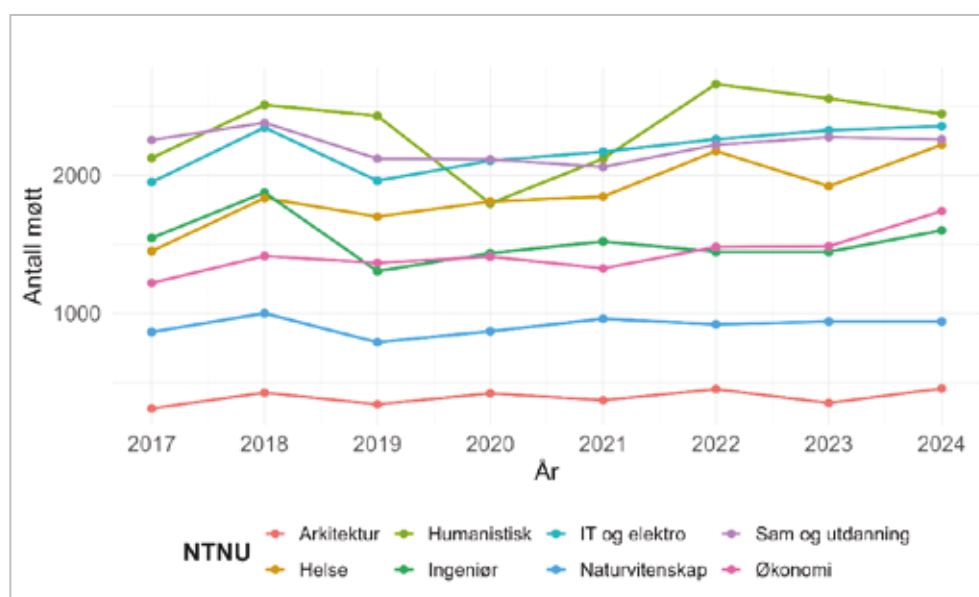
Fakulteter som ingeniør, naturvitenskap, helse og samfunnsvitenskap og utdanning har hatt en svak nedgang siden 2021, mens økonomi har hatt en tydelig oppgang siden 2022. Dette fakultetet skiller seg med andre ord ut fra de andre.

Figur 3.4 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til NTNUs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Figur 3.5 viser utviklingen i antall studenter som møtte til studiestart ved NTNUs fakulteter for den samme tidsperioden. Figuren viser stabil utvikling i studenttallene, med unntak av fakultet for humanistiske fag som hadde et tydelig bunnivå i 2020, men økte frem til 2022 for deretter å falle noe igjen. I samsvar med søker-tallene har fakultet for økonomi opplevd en økning av studenter som møter til studiestart siden 2021.

Det kommer frem i NTNUs årsrapport for 2024 at styret er fornøyd med at antall søkere er stabilt høyt. Likevel understrekes det at det er «forskjell i attraktivitet mellom studiebyene» og at «søkertall for en del av NTNUs studier, som sykepleie- og lærerutdanningene, følger den nasjonale trenden med nedgang» (NTNU, 2024b, s. 7). Forskjellen mellom søkere til NTNUs ulike studiesteder kommer ikke frem i figurene og det gjør heller ikke endringer innenfor enkelte utdanninger som sykepleie- og lærerutdanningene.

Figur 3.5 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved NTNUs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

3.2.2 Sentrale føringer for NTNUs dimensjoneringsarbeid

NTNUs dimensjonering av studieporteføljen styres blant annet av politiske føringer. I tillegg utvikles studieporteføljen i henhold til interne føringer og strategier. Samlet sett gis strategiske styringssignaler for NTNUs porteføljeutvikling i blant annet følgende dokumenter⁶:

- Kunnskapsdepartementets tildelingsbrev (årlig), herunder utviklingsavtalen (periodevis)
- NTNUs strategi
- NTNUs periodeplan og utviklingsplaner
- Politikk for kvalitet i og utviklingen av studieporteføljen (Porteføljepolitikken)
- Fakultetets strategier

Når det gjelder politiske føringer, har tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet inneholdt styringssignaler for NTNUs dimensjoneringsarbeid. Blant annet har ett av NTNUs utviklingsmål i tildelingsbrevene vært å «heve kvaliteten i studieporteføljen gjennom samordning og effektivisering». Målet har vært sentralt i institusjonens tildelingsbrev fra 2017 til 2022, og henger sammen med NTNUs sammenslåing i 2016. I disse tildelingsbrevene står det: «For å hente ut de forventede gevinstene av fusjonen er det behov for å ha spesiell oppmerksomhet på

⁶ Fra NTNU (2025).

strategisk arbeid med studieporteføljen de nærmeste årene» (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 7).

Et annet politisk styringssignal kom med det supplerende tildelingsbrevet for 2025, som gikk ut til alle UH-institusjonene (Kunnskapsdepartementet, 2025). Her fikk NTNU kritikk, ettersom de over flere år ikke har nådd resultatkravene knyttet til studieplasstildelinger til sykepleierutdanning og medisinerutdanning. Kritikken knyttes til tidligere føringer fra departementet, om at kapasiteten skulle opprettholdes i utdanninger med vedvarende høy etterspørsel i arbeidsmarkedet – da særskilt innenfor helse- og sosialfag og teknologifag. Lignende påpekning kom for medisinerutdanning, ettersom resultatoppnåelsen «ikke har vært tilstrekkelig». Følgelig førte det supplerende tildelingsbrevet for 2025 med seg politiske krav om at NTNU må ta opp tilstrekkelig antall studenter i både sykepleier- og medisinerutdanningen. I tillegg kom det frem at «Departementet forventer at NTNU gjør en helhetlig gjennomgang av endringene gjort i sine opptak fra og med 2023 og vurderer dette opp mot føringen nevnt over om å opprettholde kapasiteten, og tilpasser opptakene fremover til dette» (Kunnskapsdepartementet, 2025, s. 4).

Når det gjelder interne rammebetingelser, legger NTNUs strategi klare føringer knyttet til institusjonens egenart som et breddeuniversitet, samt hvilke innsatsområder som skal vektlegges for å møte fremtidens utfordringer. NTNU har også utformet politikk for kvalitet i og utvikling av studieporteføljen, som skal bidra til å sikre høy kvalitet i studieporteføljen, samt understøtte institusjonens strategi (NTNU, 2019). Her fremsettes følgende fem kvalitetsområder, som skal fungere som et rammeverk i utviklingen av NTNUs studieportefølje: strategisk betydning, ett universitet i tre byer, læringsmiljø, faglig bærekraft og økonomisk bærekraft.

Interne føringer for studieporteføljen kommer også frem i NTNUs årsrapporter, og de planene for videre arbeid som fremsettes her. I NTNUs planer for 2025 står det blant annet følgende:

For 2025 er forventningene at NTNU gjør de riktige grepene for å bevare og videreutvikle den faglige utviklingen og faglige kvaliteten også med endrede rammebetingelser. Det stilles krav om at hver enhet skaper balanse mellom aktivitet, ressurser og finansiering. Det må jobbes med endringer i studie- og emneportefølje for å oppnå bærekraftig aktivitetsnivå, og det forventes at fakultetene jobber med dimensjoneringskriteriene etter vedtatt modell (NTNU, 2024b, s. 88).

NTNU har flere veiledere og retningslinjer som bidrar til å operasjonalisere formelle krav som er relevante for porteføljeutviklingen. Her er spesielt NTNUs porteføljeveileder (NTNU, 2025a) sentralt, ettersom dokumentet beskriver kvalitets sikring av studieporteføljen og fremgangen for å opprette eller legge ned studieprogram. Porteføljeveilederen ligger blant annet til grunn når fakultetene ønsker å utvikle nye, revidere eksisterende, eller legge ned studietilbud. Andre sentrale

dokumenter i arbeidet ved NTNU er *Retningslinjer for utforming av studieprogram og emner ved NTNU* (Studieprogramveilederen), håndbok for felles- og dobbelt-grader ved NTNU og *Retningslinjer for periodisk evaluering av studieprogram*.

3.2.3 Dimensjoneringsarbeidet ved NTNU

I utviklingen av NTNUs studieportefølje har både rektor, styret, dekan, fakultetene og forvaltningsutvalgene, samt instituttledere en sentral rolle. Arbeidsprosessen og hvem som er involvert avhenger av hva som skal gjøres (er det for eksempel snakk om justeringer eller nedleggelse av et studieprogram) og hvorvidt studieprogrammet er større eller mindre enn 60 studiepoeng.

Ved NTNU er det fakultetene som i stor grad forvalter opptaksrammene selv, og dermed også jobber med porteføljeutvikling. Fakultetene delegerer også mye av dimensjoneringsarbeidet nedover til instituttene, ettersom de er tettere på studieprogrammene. Dette innebærer at det i mange tilfeller er de enkelte instituttene som legger frem forslag til porteføljeutviklingen for fakultetet, som i sin tur danner grunnlag for fakultetets videre arbeid.

Et startpunkt for mye av dimensjoneringsarbeidet, er fakultetenes langsiktige planer for porteføljeutviklingen. Planene oppdateres årlig og beskriver utviklingen i fakultetets samlede studieportefølje i tre- til femårig perspektiv. Planene skal bygge på et evalueringsarbeid, og ta hensyn til strategiske føringer og samfunnets kompetansebehov (NTNU, u.å.a). Fakultetenes planer for porteføljeutviklingen skal også utformes i lys av kvalitetsutviklingen av eksisterende portefølje, dimensjonering av opptaksrammer, langsiktig budsjettering og personalplanlegging (NTNU, u.å.a).

Prorektor for utdanning har årlig utdanningsdialogmøter med fakultetene. Her drøftes fakultetets langsiktige planer for utvikling av studieporteføljen, samt eventuelle ønsker om samordning, opprettelse eller nedleggelse av studietilbud. Det er fakultetene eller forvaltningsutvalgene som selv vedtar opprettelse eller nedleggelser for studietilbud på *mindre* enn 60 studiepoeng (NTNU, u.å.a). Det er også fakultetene eller forvaltningsutvalgene som vedtar opprettelse og nedleggelse av studieretninger tilknyttet akkrediterte studieprogram – såfremt det ikke er snakk om så store endringer at det reelt sett er snakk om et nytt studieprogram.

Fakultetenes langsiktige planer for utvikling av studieporteføljen inngår også i kvalitetsmeldingen til rektor. På bakgrunn av forslag fra fakultetene og eventuelt forvaltningsutvalg, er det NTNUs rektor som vedtar opprettelse og nedleggelse av studietilbud på 60 studiepoeng eller mer (NTNU, u.å.a).

Ny modell for dimensjonering

Som tidligere nevnt, er det hovedsakelig fakultetene som forvalter opptaksrammene og dermed jobber med porteføljeutvikling ved NTNU. Dette innebærer at det på institusjonsnivå er begrenset handlingsrom for å gjøre større grep knyttet til dimensjonering av studieporteføljen (NTNU, 2024a). NTNUs ledelse ønsker derimot mer strategisk bruk av studieplasser og rom for helhetlig arbeid med utvikling av studieporteføljen på institusjonsnivå. «Dette krever at vi ser på mekanismer for å gjøre strategiske grep på institusjonsnivå, inkludert å flytte studieplasser mellom fakultetene» (NTNU, u.å.b). På bakgrunn av dette satte rektor i 2023 ned et internt dimensjoneringsutvalg, som både skulle utarbeide et felles kunnskapsgrunnlag og fremme en ny modell for vurdering av NTNUs samlede utdanningstilbud.

I 2024 vedtok styret den nye modellen for dimensjonering, som er ment «å skape rom for mer strategisk bruk av studieplasser og en mer helhetlig utvikling av NTNUs studieportefølje» (NTNU, 2024b, s. 6-7). Det videre arbeidet med modellen sees også i lys av de nye rammebetingelsene som påvirker studieporteføljen, da «styret ønsker å sikre at NTNU leverer på utdanningsoppdraget og opprettholder høy utdanningskvalitet i møte med forventninger fra samfunnet og strammere økonomiske rammer» (NTNU, 2024b, s. 6).

Den nye to-trinns modellen er basert på kvantitative kriterier og kvalitative vurderinger for ned- og oppdimensjonering av studieprogram. Det første steget innebærer kvantitative kriterier knyttet til studieprogrammets fyllingsgrad og gjennomstrømming. Fyllingsgrad indikerer hvor stor andel av studieplassene som fylles, og på bakgrunn av dimensjoneringsutvalgets forslag ble det vedtatt 95 prosent fyllingsgrad som terskelverdi for alle program (NTNU, 2024a; 2025b). Gjennomstrømming indikerer hvor stor andel av studentene som etter normert tid (pluss to års forsinkelse) har fullført. Når det gjelder graden for gjennomstrømming, ble det vedtatt en terskelverdi på 40 prosent på bachelor og integrert fem-årig master, og 60 prosent på toårig master (NTNU, 2025). Studieprogrammene vurderes over en periode, hvilket gir fakultetene tid til å utvikle de studieprogrammene som ligger under terskelverdiene. Studieprogram som etter fire år fortsatt skårer lavere enn terskelverdi for de kvantitative kriteriene, må videre til neste steg. Her vurderes studieprogrammet ut fra kvalitative kriterier knyttet til hvorvidt de dekker samfunnsbehov, følger NTNUs strategier og faglige satsningsområder, samt bidrar til god arbeidsdeling (NTNU, 2024a). Dimensjoneringsutvalget har videre foreslått en prosess hvor eventuell flytting av studieplasser fortrinnsvis skjer midtveis i hver lederperiode – hvilket betyr hvert fjerde år – med første gjennomføring i 2027 (NTNU, 2024c).

De overordnede rammene for NTNUs arbeid med dimensjonering av studieporteføljen på institusjonsnivå ble vedtatt i juni 2024. Rektor fikk ansvaret for

implementeringen og har arbeidet med å konkretisere modellen, kriteriene og utforme prosessbeskrivelser i 2025 (NTNU, 2025b; u.å.b). Planen er at alle studieprogram ved NTNU skal vurderes ut ifra kriteriene i den nye modellen. Samlet sett skal dette bidra til et grunnlag for diskusjoner om strategisk dimensjonering av porteføljen på NTNU-nivå (NTNU, 2024a).

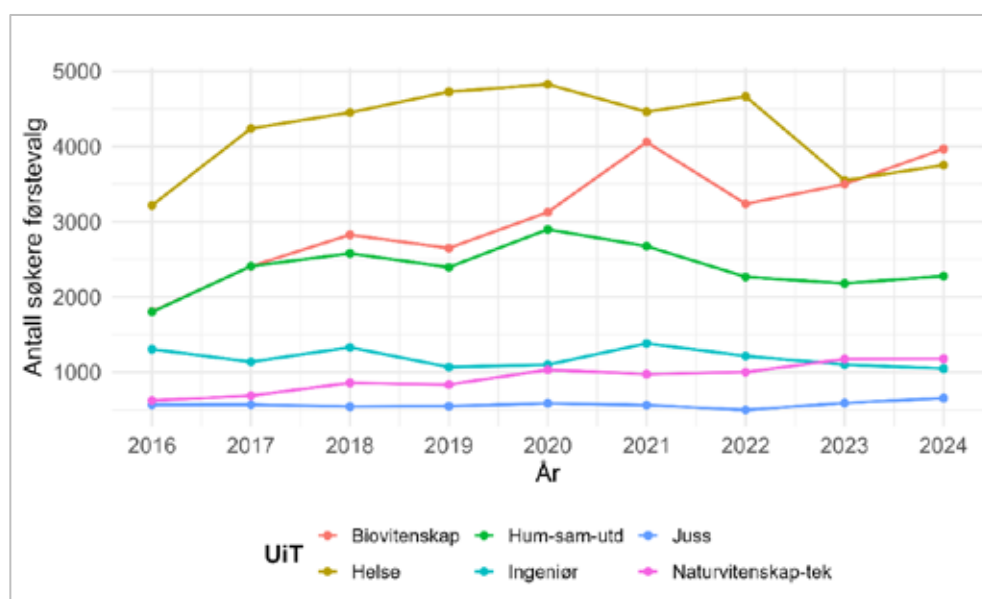
3.3 UiT Norges arktiske universitet

UiT Norges arktiske universitet (UiT) er et statlig universitet med hovedsete i Tromsø. UiT ble etablert i 1968 og har senere fusjonert med Høgskolen i Tromsø i 2009, Høgskolen i Finnmark i 2013, samt Høgskolen i Harstad og Høgskolen i Narvik i 2016. Fusjonene har ført til en styrket kobling mellom forskning og utdanning og et utvidet fagtilbud i Nord-Norge med til sammen 11 studiesteder: Tromsø, Alta, Kirkenes, Hammerfest, Harstad, Narvik, Bardufoss, Kabelvåg, Bodø, Mo i Rana og på Svalbard. Universitetet har i underkant av 17 000 studenter og er en av landets største utdanningsinstitusjoner. I 2023 hadde UiT et studietilbud som omfattet om lag 270 studieprogrammer og en rekke etter- og videreutdanninger (NOKUT, 2023b). UiT er organisert i seks fakulteter: Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi, Fakultet for naturvitenskap og teknologi, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Det helsevitenskapelige fakultet, Det juridiske fakultet og Norges arktiske universitetsmuseum og akademi for kunsthøgskolen. Universitetet tilbyr utdanning på bachelor-, master- og doktorgradsnivå innen fagområder som teknologi, naturvitenskap, helse, lærerutdanning, økonomi, samfunnsvitenskap, juss og kunsthøgskolen⁷.

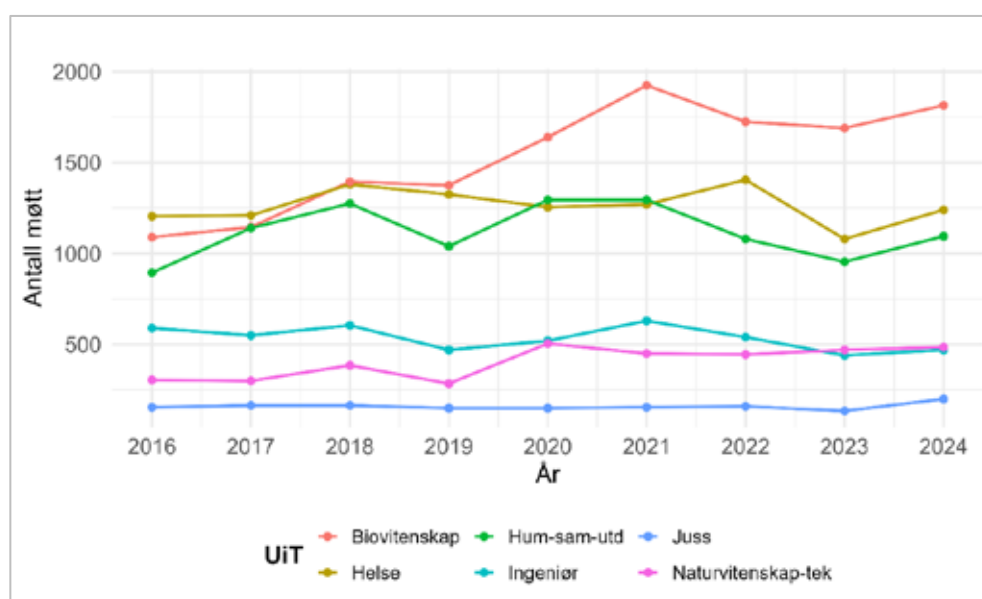
3.3.1 Søkning og rekruttering til UiT

Vi presenterer her utviklingen i antall kvalifiserte førstevalgssøkere og antall rekrutterte studenter ved UiT i perioden 2016–2024. Søkertallene til UiTs fakulteter viser tydelige variasjoner over perioden 2016–2024 (se Figur 3.6). Det helsevitenskapelige fakultetet har gjennom hele perioden hatt de høyeste søkerantallene, med en markant topp i 2021 og en nedgang i 2023 før tallene igjen øker i 2024. Fakultet for biovitenskap og fiskeri viser en lignende utvikling, med en kraftig økning frem mot 2021, et fall i 2022 og en ny oppgang mot slutten av perioden. Humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning øker mot 2020 og faller igjen etter det. Ingeniørfagene viser små svingninger uten en tydelig trend, mens jussfakultetet har de laveste søkerantallene, men et jevnt og stabilt nivå gjennom hele perioden. Fakultet for naturvitenskap og teknologi øker svakt gjennom hele perioden.

⁷ Opplysninger fra www.uit.no per november 2025, samt noe opplysninger fra faktasjekken.

Figur 3.6 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til UiTs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Figur 3.7 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved UiTs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Utviklingen i antall studenter som møter til studiestart ved UiT (Figur 3.7) viser et mønster som i stor grad følger søker tallene (Figur 3.6). Fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi viser en markant vekst fra 2016 til 2021, etterfulgt av et fall i 2022 og en ny økning mellom 2022 og 2024. Det helsevitenskapelige fakultet har relativt stabile møtt-tall i perioden, med et større fall mellom 2022 og 2023, etterfulgt av en ny økning i 2024. Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning varierer noe med en tydelig nedgang fra 2021, og igjen en liten økning

mellom 2023 og 2024. Ingeniørfagene viser små variasjoner, mens juss har et stabilt, lavt nivå gjennom hele tidsperioden. Fakultet for naturvitenskap og teknologi øker fra 2019 til 2020 og stabiliserer seg på rett i underkant av 500 studenter ut observasjonsperioden.

I likhet med NTNU og UiO ser vi en svak økning i antall studenter som møter til studiestart mellom 2023 og 2024 for flere av UiTs fakulteter, særlig innen helse og for programmer ved fakultet for biovitenskap, fiskeri og økonomi, samt fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning.

3.3.2 Sentrale føringer for UiTs dimensjoneringsarbeid

De sentrale dokumentene som gir føringer for UiTs dimensjoneringsarbeid omfatter blant annet tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet (beskrevet i 3.1.2), universitetets strategi og porteføljeutviklingsplanen.

Strategien *Eallju – Drivkraft i nord* beskriver ambisjonen om å være en sentral kunnskapsaktør for Nord-Norge, Sápmi og Arktis. Universitetet vil bruke sin geografiske plassering og faglige bredde til å utvikle forskning, utdanning og innovasjon som møter både regionale og globale behov, med særlig oppmerksomhet på samiske og kvenske forhold. Samtidig skal universitetet bidra til å løse store samfunnsutfordringer som klimaendringer, bærekraft, helse og andre komplekse omstillingsprosesser, gjennom forskning, utdanning og samarbeid med eksterne aktører. UiT skal også være et attraktivt og inkluderende universitet som tiltrekker, utvikler og beholder studenter og ansatte ved å tilby gode lærings- og arbeidsmiljøer, tydelig ledelse og muligheter for faglig utvikling og mobilitet. Samlet sett skal strategien gjøre UiT til en drivkraft for bærekraftig kunnskapsutvikling og samfunnsutvikling i nord, og en relevant aktør i møte med globale utfordringer.

Studieporteføljen vedtas annet hvert år av universitetsstyret. I 2022 vedtok styret en omstilling, og vedtok da også et endringsarbeid for rammene for disiplin-faglige bachelor- og masterutdanninger. Porteføljeutviklingsplanen ble revidert i 2023, 2024 og 2025. Planen omfatter institusjonsnivå, men legger klare føringer for samkjøring på tvers av program, institutt og fakultet. Planen griper inn i fakultetenes arbeid med studiedimensjonering på tre måter:

Det første punktet fastslår at alle disiplin-faglige utdanninger skal bygges opp av fire typer emner: programemner som utgjør kjernen i graden, valgemner fra andre studieprogram eller utveksling, emnepakker på 30 studiepoeng som tilbys samlet til studenter fra andre programmer, og fellesemner som er obligatoriske for alle studenter. Det andre punktet angir rammene for bachelorgrader og integrerte mastergrader, med tydelige krav til fordeling mellom programemner, fellesemner og valgemner i ulike fagområder, samt krav om at alle program må tilby minst én emnepakke og anbefale relevante emnepakker fra andre studier. Det tredje

prinsippet gjelder masterutdanningene og slår fast at toårige mastergrader skal bestå av 110 studiepoeng programemner inkludert masteroppgave og 10 studiepoeng fellesfag, og at unike programemner normalt bør begrenses til 70–100 studiepoeng utover masteroppgaven, med adgang til å bruke emner fra andre program eller spesialpensum som del av graden (UiT, 2024).

3.3.3 Dimensjoneringsarbeidet ved UiT

Dimensjoneringsarbeidet ved UiT som ble igangsatt i 2022, hadde som formål å balansere hensynet til faglig bredde med behovet for effektiv ressursutnyttelse og relevant kompetanseproduksjon. Emneporteføljen var stor, og emner bruktes i liten grad på tvers av program. UiT brukte derfor betydelig mer ressurser per produserte studiepoeng, og hadde langt flere emner med få studenter sammenlignet med resten av sektoren. Dette gikk på bekostning av tilstrekkelig kapasitet til å videreutvikle porteføljen, så vel som kapasitet til de andre kjerneaktivitetene, forskning, innovasjon og formidling. Siden 2022 har det vært et uttalt mål å øke utnyttelsen av institusjonens totale ressurser, samtidig som studietilbudet som helhet bedre skal møte fremtidens kompetansebehov (UiT, 2023).

Et sentralt premiss for dimensjoneringsarbeidet er UiTs geografiske struktur, med 11 formelle studiesteder og en tydelig desentralisert profil. Dette gir gode muligheter for regional tilgjengelighet, men innebærer samtidig at porteføljen må tilpasses lokale behov, variasjoner i rekrutteringsgrunnlag og den demografiske utviklingen i Nord-Norge. Porteføljearbeidet beskrives som en kontinuerlig prosess der institusjonen balanserer faglig kvalitet, arbeidslivsrelevans og ressurs-hensyn. Målet er å sikre et studietilbud som er bærekraftig over tid og som svarer på kompetansebehovene i regionen.

I arbeidet med studietilbudet brukes porteføljeutviklingsplaner som universitetsstyret vedtar annet hvert år. Planene beskriver tiltak for revisjon av eksisterende programmer, og brukes som et styringsverktøy for å opprette nye studier der det er behov og redusere tilbud som har svakt rekrutteringsgrunnlag. (UiT, 2023; 2024). Fakultetene har ansvar for å revidere sine programmer i henhold til felles rammer og for å samordne emner innen og mellom fagområder. Rektor utarbeider milepælsplaner, følger opp fremdriften og legger resultatene fram for universitetsstyret. Formelt er det universitetsstyret som årlig vedtar studieporteføljen etter innstilling fra rektor. Fakultetene er likevel i stor grad selvstyrte og forvalter det strategiske ansvaret for sin studieportefølje.

Porteføljeutviklingsplanen for 2025-2026 bygger på kartlegging av eksisterende studieprogram, rekrutteringstall, gjennomstrømming og ressursbruk (UiT, 2024). Formålet med dimensjoneringsarbeidet i denne perioden er å redusere sårbarhet i fagmiljøene, samordne emner som overlapper mellom programmer og

sikre bedre utnyttelse av undervisningskapasitet. Universitetet har innført en såkalt byggeklossmodell for disiplinfaglige utdanninger, der bachelorgrader består av programemner, valgemenner og fellesemner. Denne modellen åpner for at emner kan brukes på tvers av programmer, og skal bidra til en mer koordinert portefølje. På masternivå organiseres utdanningene i programemner og fellesemner, med en tydeligere avgrensning av antall emner og en standardisert oppbygging.

Omstillingsarbeidet som er gjennomført fra 2022-2026 har ført til en mer enhetlig dimensjonering av studieporteføljen. Resultatet av prosessen for høstopp-taket 2025 var at ble det meldt inn om lag 1000 færre studieplasser på eksisterende studietilbud, sammenlignet med 2024. Kombinert med en liten økning i antall møtt, ga det en samlet oppfyllopsgrad på 91 prosent for studietilbud i Samordna opptak. Antall planlagte studieplasser for 2026 skal dermed reflektere det antall nye studenter fakultetet reelt planlegger for.⁸

3.4 Universitetet i Oslo

Universitetet i Oslo (UiO) er Norges eldste universitet,⁹ og har 8 fakulteter, 7200 ansatte og 26 500 studenter i 2024. UiO har gjennom tidene alltid vært lokalisert enten i, eller nært, Oslo sentrum. I oppstarten leide universitetet lokaler ved Christiania torv. I 1852 flyttet UiO inn i nye bygg ved Karl Johans gate (dagens juridiske fakultet), og i 1936 ble de nye universitetsbyggene for realfag på Blindern offisielt åpnet, mens de første bygningene i en utvidet campus på Blindern ble tatt i bruk i 1962. I dag har UiO undervisning på fem campuser der Blindern (med fem fakulteter) er det største.

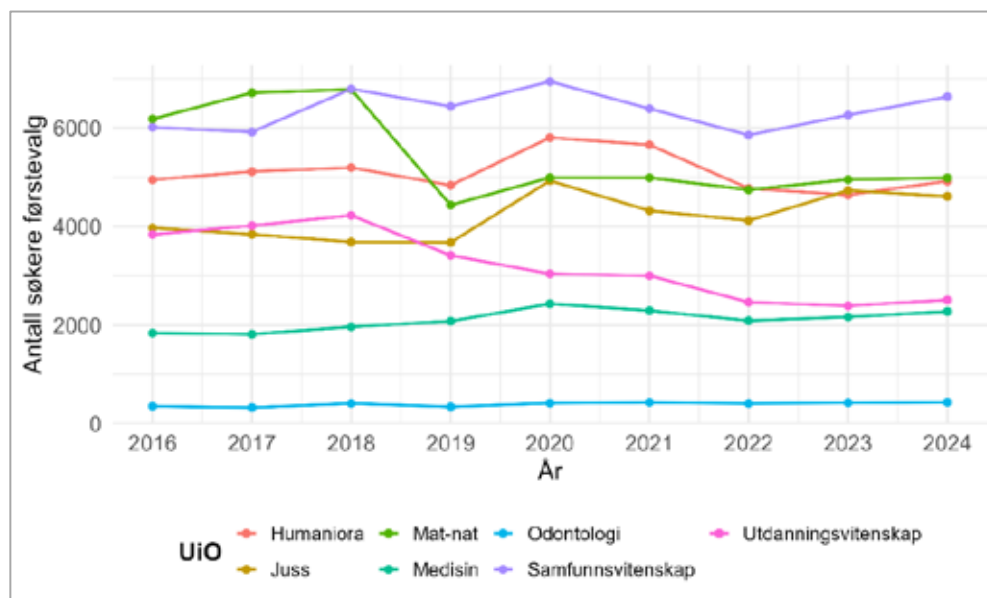
UiO er et statlig, forskningsintensivt breddeuniversitet, som tilbyr over 200 studieprogram, har 10 sentre for fremragende forskning, 4 sentre for fremragende utdanning, ett senter for forskningsdrevet innovasjon, ett forskningssenter for miljøvennlig energi og 116 European Research Council-prosjekter. De åtte fakultetene dekker humaniora, juss, matematisk-naturvitenskapelige fag, medisin, odontologi, samfunnsvitenskap, teologi og utdanningsvitenskap. I tillegg kommer Kulturhistorisk og Naturhistorisk museum, Senter for global bærekraft, Senter for læring og utdanning, og Universitetsbiblioteket.

⁸ Opplysningene i dette avsnittet er hentet fra faktasjekken.

⁹ Informasjonen i dette avsnittet er hentet fra UiO sine nettsider (www.uio.no) i november 2025, og supplert med opplysninger fra faktasjekken.

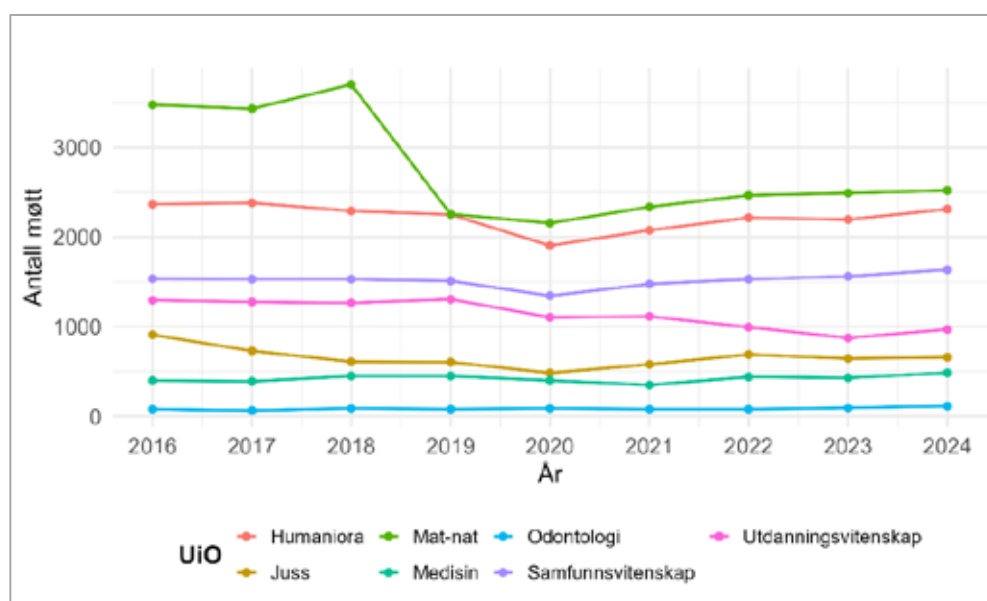
3.4.1 Søkning og rekruttering til UiO

For å belyse søkermønstre og rekrutteringsutvikling ved UiO gjennomgår vi her endringer i førstevalgssøkere og studenter som møter til studiestart i perioden 2016 til 2024.

Figur 3.8 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til UiOs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Figur 3.8 viser utviklingen i antall førstevalgssøkere til UiOs fakulteter fra 2016 til 2024. Fakultetene for samfunnsvitenskap og humaniora viser moderate svingninger over perioden, og både juss og medisin viser stabile trender. Figuren viser en nedgang i søkertallene for matematisk-naturvitenskapelig fakultet mellom 2018 og 2019, som, ifølge UiO, skyldes en teknisk endring i rapportering av søkere i informatikk og realfag – ikke en reell nedgang i studietilbud eller søkertall. Utdanningsvitenskap skiller seg ut med en tydelig nedadgående trend siden 2018. Denne nedgangen kan ha ulike forklaringer. Det er nasjonalt færre søkere til lærerutdanninger, men innføringen av masterkrav på PPU i 2017 kan også være en faktor. Teologisk fakultet er utelatt fra figuren på grunn av få søkere. I perioden svinger søkertallene mellom 80–145 uten at det er en tydelig oppad- eller nedadgående trend.

Figur 3.9 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved UiOs fakulteter, samtlige studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Utviklingen i studenter som møter til studiestart ved UiO i den samme perioden er mer eller mindre stabil for samtlige fakulteter med unntak av fakultet for matematiske og naturvitenskapelige fag (Figur 3.9). Den dramatiske nedgangen mellom 2018 og 2019 skyldes overnevnte endring i rapportering av søkere til DBH. Etter 2020 hadde fakultetet igjen en svak økning i antall studenter som møtte ved studiestart, i likhet med humaniora og samfunnsvitenskap. Fakultet for utdanningsvitenskap er det eneste fakultetet som hadde færre studenter som møtte til studiestart i 2024, sammenlignet med 2020.

3.4.2 Sentrale føringer for UiOs dimensjoneringsarbeid

To typer dokumenter legger noen sentrale føringer for UiOs dimensjoneringsarbeid: institusjonens strategi, og tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet.

UiOs tildelingsbrev i perioden 2019–2025 inneholder for det meste generell tekst. I de delkapitlene som omhandler utviklingsavtalen med UiO er det imidlertid formuleringer som antyder prioriteringer knyttet til dimensjoneringsarbeid. For eksempel står det i tildelingsbrevet for 2019:

UiO har en uttalt målsetting om å ytterligere styrke sin internasjonale posisjon. Det er således et grunnleggende premiss at utviklingsavtalen bidrar til å videreutvikle UiO som et europeisk ledende og forskningsintensivt universitet innenfor et bredt spekter av disipliner og fag – samtidig som profesjonsfakultetenes brede samfunnsansvar ivaretas (Kunnskapsdepartementet, 2018c).

Ved at det blir pekt på den faglige bredden til universitetet, samt profesjonsutdanningens betydning for samfunnet, er dette et eksempel på en formulering som kan ha betydning for det konkrete arbeidet med studieporteføljen. En liknende formulering som den i sitatet kan gjenfinnes i påfølgende tildelingsbrev, frem til og med 2022. I 2023 startet en ny periode for utviklingsavtalen, og her gjengis i hovedsak tekst fra universitetets strategi.

UiO sin *Strategi 2030* (UiO, u.å.a) har fire ambisjoner, der den første omhandler forskning, den andre utdanning, den tredje formidling og dialog, og den fjerde organisatoriske forhold. Ser vi nærmere på ambisjonen om utdanning heter det at «UiO skal utdanne studenter med kunnskap, evne og vilje til å skape en bedre verden». Det er ingen konkrete mål som beskriver studiedimensjonering direkte, men det kan sies å være formuleringer som indirekte sier noe om hva slags type studieportefølje UiO satser på. For eksempel går det frem av strategien at universitetet prioriterer internasjonale samarbeid og vil legge til rette for integrerte studieløp med andre universiteter. Videre slås det fast at profesjons- og allmennutdanningene skal knyttes tettere til forskningsaktiviteter og arbeidsliv, samt at studie tilbudene gjøres mer fleksible. Til slutt under utdanningsambisjonene står det at UiO skal tilby EVU-studier innen fagområder der universitetet har særlige fortrinn. Til sammen kan strategien til UiO tolkes dithen at det skal være fortsatt bredde i studieporteføljen og en særlig satsning på internasjonale samarbeid, og vekt på forskningsnærhet samtidig som det jobbes med nærhet til arbeidslivet.

3.4.3 Dimensjoneringsarbeidet ved UiO

UiO har en arbeids- og rollefordeling som gir fakultetene mye ansvar for sin studieportefølje, samtidig som universitetets ledelse og UiO sitt styre deltar i beslutningsprosesser knyttet til UiO sin portefølje i sin helhet. En gjennomgang av styrepapirer, årsrapporter og rutiner, viser at UiO i 2023 og 2024 gjorde et utviklingsarbeid knyttet til prosessene for arbeidet med UiOs utdanningsportefølje. Dette arbeidet resulterte i at UiO fra og med 2024 har praktisert en ny prosess for arbeidet med utdanningsporteføljen.

Som det vises til i en styresak fra april 2024, har ambisjonen med den nye prosessen vært «å ta et helhetlig grep om styringen av UiOs utdanningsportefølje som tar hensyn til UiOs strategiske mål, faglig utvikling, vurderinger av samfunnets kompetansebehov og myndighetens signaler, søkergrunnlag og studentens gjennomføring med mer» (UiO, 2024a). I årsrapporten for 2024 (UiO, 2025), der UiOs nyskaping i utdanningsporteføljen omtales, påpekes det at prosessen blant annet springer ut av Kunnskapsdepartementets sterkere krav om prioritering og omstillingsevne. Videre slås det fast i samme årsrapport at UiOs utdanningsportefølje er

preget av stabilitet, og at ledelsen legger til grunn at hele studieporteføljen ikke kan diskuteres hvert år, fordi mange program har gode søkertall og resultater.

Behovet for å styrke samtalen om utdanningsporteføljen kommer til uttrykk i en styresak fra desember 2024, der det formidles at det «viktigste formålet med det nye årshjulet er å bygge tettere samarbeid mellom fakulteter og med universitetsledelsen om utvikling av studieportefølje, samt mulighet for mer involvering av universitetsstyret» (UiO, 2024b). Samlet sett kommer det frem at utviklingsarbeidet med nytt årshjul har hatt som mål både å fornye tenkningen om porteføljestyringen, og å fornye de organisatoriske prosessene knyttet til porteføljearbeidet.

UiO sitt styre har også behandlet sak om justeringer i intern fordelingsmodell (UiO, 2024c). Bakgrunnen for dette var at det ble besluttet endringer i det nasjonale finansieringssystemet for sektoren fra 2025 (se kapittel 1.1.1.). Her kommer det blant annet frem at UiO implementerer de samme satsene for studiepoenginsentiver som departementet benytter, at studiepoenguttellingen for et emne fordeles til fakultetet som eier emnet, og det slås fast at «studiepoenginsentivet vil bidra til større oppmerksomhet på økt gjennomføring og redusert frafall» (UiO, 2024c). Denne saken henger ikke direkte sammen med sakene om utvikling av utdanningsporteføljen, men UiO slår i sitt kvalitetssystem fast at behandling av utdanningsporteføljen henger tett sammen med behandling av budsjett. I årsrapporten for 2024 stod det også at mye av kapasiteten til universitetet allerede er utnyttet, hvilket betyr at «etablering av nye studietilbud vil ofte være avhengig av nedskalering eller avvikling av andre tilbud» (UiO, 2025). I det følgende vil vi kort beskrive UiOs nye årshjul, samt UiOs kvalitetssystem.

UiOs prosess for arbeidet med utdanningsporteføljen

UiOs prosess for arbeidet med utdanningsporteføljen følger et årshjul, og på institusjonens nettsider beskrives prosessen for «nye tilbud og større endringer» (UiO, u.å.b) slik: Prosessen starter hvert år med et fellesseminar i september. Dette seminaret inkluderer universitetsledelsen, dekanmøtet, fakultetsdirektørene og utdanningskomiteen ved UiO. Her drøftes langsiktige behov på bakgrunn av interne og eksterne føringer, innmeldinger fra fakultetene, og annet aktuelt kunnskapsgrunnlag. I oktober til mars jobber fakultetene med å utrede og vurdere sine behov, og det kan også være samtaler på tvers av fakultetene, drøftinger i utdanningskomiteen, og samtaler med universitetsledelsen ved behov. I desember får styret en statusoppdatering om det pågående arbeidet. Innen en gitt frist i april, må fakultetene foreslå konkrete etableringer og nedlegginger av studietilbud, samt gjøre rede for mer langsiktige behov. Det nevnes eksplisitt at fakulteter som foreslår å legge ned studietilbud, må begrunne forslaget og gjøre rede for hvordan frigjorte ressurser blir disponert. I mai gjør universitetsledelsen en helhetlig vurdering av innmeldingene, og det gjøres drøftinger i dekanmøtet,

utdanningskomiteen og med enkeltfakulteter ved behov. I juni skal universitetsstyret drøfte og vedta utdanningstilbudet for det kommende studieåret, samt diskutere langsiktige behov.

UiOs kvalitetssystem

I UiO sitt kvalitetssystem for utdanningsvirksomheten (UiO, u.å.c) finner vi «arbeid med utdanningsporteføljen» under kapittel 4 om videreutvikling av utdanningsvirksomheten. Den overordnede arbeidsdelingen er organisert slik at styret deltar i strategiske vurderinger knyttet til universitetets portefølje: styret behandler årlig en samlet sak om etablering og nedlegging av studieprogram, samt dimensjonering av utdanningsporteføljen. Denne saken henger sammen med behandling av budsjett. Fakultetene har stort handlingsrom når det gjelder å prioritere sine egne porteføljer. Deres forslag og vurderinger utgjør grunnlaget for utvikling av studieporteføljen. Denne arbeids- og rollefordelingen springer ut av den felles, overordnende kvalitetssystembeskrivelsen. I tillegg finnes det en rekke rutiner, som inneholder mer detaljerte beskrivelser av ulike prosesser.

3.5 Universitetet i Stavanger

Universitetet i Stavanger (UiS) fikk status som statlig universitet fra 1. januar 2005, men er opprinnelig opprettet som den statlige institusjonen Rogalands distriktshøgskole i 1969. UiS er organisert i seks fakulteter: Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora, Fakultet for utøvende kunsthøgskole, Det helsevitenskapelige fakultet, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Det teknisk-naturvitenskapelige fakultet, samt Handelshøgskolen. UiS hadde i 2024 totalt 107 studieprogrammer, 13 265 studenter og 1816 vitenskapelig og administrativt ansatte.¹⁰ Hovedcampus er Ullandhaug litt utenfor Stavanger sentrum der fem av seks fakulteter holder til, mens utøvende kunsthøgskolen holder til i Bjergsted, i nærheten av Stavanger konserthus. I tillegg har UiS også ansvar for Arkeologisk museum, som ligger på Våland, sentralt i Stavanger.

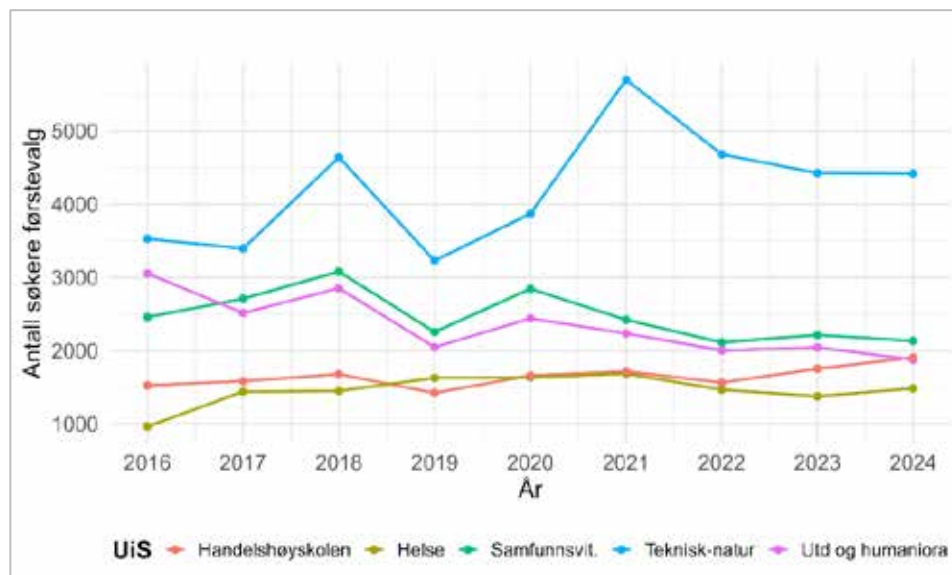
Strategien til UiS, der oppdatert versjon gjelder for perioden 2024–2030, oppsummeres som følger (UiS, 2024): «UiS skal være et åpent og innovativt universitet med høy kvalitet, som skal bidra til bærekraftig utvikling med tanke på økonomi, miljø og sosiale forhold.» Med andre ord er grønn omstilling en felles retning som preger hele universitetet. I tillegg har UiS tre tematiske satsningsområder: energi, helse og velferd, og læring for livet. Visjonen til institusjonen er at «Universitetet i Stavanger skal ha en innovativ og internasjonal profil, og være en drivkraft i kunnskapsutviklingen og endringsprosesser i samfunnet» (UiS, 2024).

¹⁰ Hentet fra <https://www.uis.no/nb/om-uis/tal-og-fakta>, november 2025

UiS var et av de første universitetene som fikk utviklingsavtale med Kunnskapsdepartementet, som en del av forsøksordningen som ble lansert i 2016 (Elken & Borlaug, 2020). Dermed har UiS rukket å utvikle tre utviklingsavtaler: en som varte i perioden 2017-2020 der målene i avtalen skulle realiseres i løpet av våren 2020 (Kunnskapsdepartementet, 2018d), en toårig avtale som varte fra høsten 2020 til ut 2022 og en pågående utviklingsavtale som dekker perioden 2023–2026.

3.5.1 Søkning og rekruttering til UiS

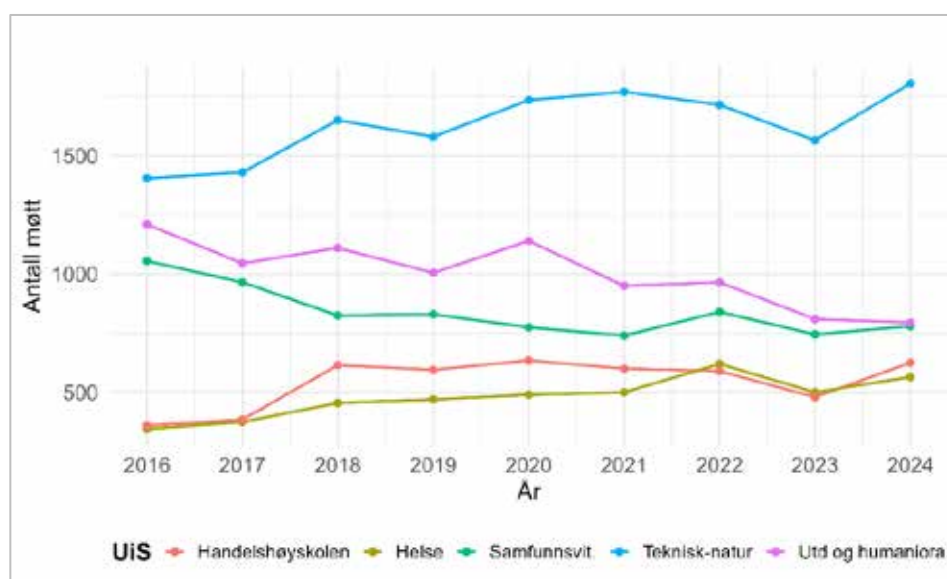
Vi presenterer her utviklingen i antall kvalifiserte førstevalgssøkere og antall rekrutterte studenter ved UiS mellom 2016 og 2024.

Figur 3.10 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til UiS' fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Fakultet for utøvende kunst er utelatt. Kilde: DBH

Antall kvalifiserte førstevalgssøkere til UiS sine fakulteter (Figur 3.10) viser noe variasjon over perioden 2016–2024. Den tydelige toppen for teknisk- og naturvitenskapelig fakultet i 2021 skyldes svært høy søkning – over 2000 søkere – til bachelorprogrammet i toll, vareførsel og grensekontroll som var nytt i 2021. Et TV-program om tolleryrket som ble sendt i forkant av søknadsfristen ble den gang trukket frem som medvirkende til de høye søkertallene.¹¹ De øvrige fakultetene viser relativt stabile søkertall, med unntak av samfunnsvitenskap og utdanning og humaniora som har hatt en gradvis nedadgående trend siden 2020.

¹¹ <https://www.aftenbladet.no/aktuelt/i/860LkA/flere-mener-tv-serie-om-tollere-kan-forklare-soekersuksess>

Figur 3.11 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved UiS' fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Fakultet for utøvende kunst er utelatt. Kilde: DBH

Ser vi på utviklingen i antall studenter som møter til studiestart ved UiS (Figur 3.11) finner vi at det teknisk-naturvitenskapelige fakultetet har økt studentopptaket over perioden¹², mens antallet studenter som møter til studiestart har gått gradvis nedover på fakultet for samfunnsvitenskap, og fakultet for utdanning og humaniora. Både handelshøgskolen og det helsevitenskapelige fakultet har hatt stabile studenttall siden 2018. I likhet med NTNU og UiO ser vi en forsiktig økning i antallet studenter som møter til studiestart mellom 2023 og 2024. Fakultet for utdanning og humaniora er det eneste unntaket, hvor den negative trenden fortsetter.

3.5.2 Sentrale føringer for UiS sitt dimensjoneringsarbeid

De sentrale dokumentene som gir føringer for dimensjoneringsarbeidet til UiS omfatter tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet, utviklingsavtalene, universitetets strategi og porteføljeutviklingsplanen.

Tildelingsbrevene til UiS har i stor grad inneholdt de generelle sentrale føringene som er referert ovenfor, og det er få ting som direkte påvirker dimensjoneringsarbeidet kun ved UiS. Det eneste som fremkommer helt klart er at UiS, i likhet med flere andre læresteder, fikk kritikk for at de ikke har nådd

¹² Her opplyser UiS i faktsjekken at dette i stor grad skyldes stor tilstrømming til et enkeltkurs om Innføring i kunstig intelligens.

resultatkravene knyttet til studieplasstildelinger til sykepleierutdanning¹³ de siste par årene (Kunnskapsdepartementet, 2025).

Derimot kan det se ut til at pålegg fra myndighetene har endret hvordan man utformer utviklingsavtalene. Den første utviklingsavtalen hadde fire mål: to relatert til innovasjon og entreprenørskap som ikke hadde direkte påvirkning på dimensjonering, mens to var mer direkte relatert til studenter og studentrekruttering og dermed til dimensjonering. Det første målet var å få «Styrket digital kompetanse og økt internasjonalisering i lærerutdanningene», der målsettingen var å endre utformingen på lærerutdanningen for å bedre rekrutteringen og legge mer til rette for utveksling (Kunnskapsdepartementet, 2018d, s.12). Det andre målet er uttrykt som «Økt attraktivitet gjennom studentmobilitet», som henspiller på at UiS har forholdsvis mange internasjonale studier i sin studieportefølje, sammen med et økende antall internasjonale studenter på campus. I tildelingsbrevet for 2019 ble det også fremholdt at internasjonalisering er et «et avgjørende viktig element i kvalitetsutviklingen av utdanning og forskning» (Kunnskapsdepartementet, 2018d, s.13). Neste utviklingsavtale omtaler ikke utveksling og internasjonalisering i det hele tatt. Her er fokus vridd til grønn omstilling, å være et åpent universitet og understøtte fremragende prestasjoner gjennom et godt lærings- og arbeidsmiljø. De tre målene relaterer også i mindre grad direkte til dimensjonering av studietilbud enn forrige utviklingsavtale. Avtalen omtaler utvikling av to tverrfakultære valgemner med fokus på grønn omstilling som studenter kan ta på bachelor- og masternivå, og at UiS skal ha tilbud om praksis i alle studieprogram (Kunnskapsdepartementet, 2021d). I den gjeldende utviklingsavtalen er det relativt sett få av målene som relateres til dimensjonering av studieporteføljen. Utviklingsavtale for UiS for perioden 2023–2026 har fem mål: 1) Grønn omstilling, 2) Være et åpent universitet med fleksible og ettertraktete utdanninger, 3) Sterk posisjon på energifeltet, 4) Bred og innovativ satsing på kunnskap for fremtidens helse- og velferdssamfunn og 5) Være banebrytende på utdanningsfeltet. De målene som har konkrete implikasjoner for dimensjoneringsarbeidet er mål 2, ved at man skal ha mer fleksible utdanninger og at flere (ikke lenger «alle») studieprogrammer skal ha tilbud om praksis, samt at man ønsker å utvikle flere energiutdanninger og sikre at man har fremragende utdanninger innen helse og velferd (Kunnskapsdepartementet, 2024d, s. 6). Dette ligger forholdsvis tett opp til det som også er strategien til UiS, *Drivkraft 2030* (UiS, 2024).

I tillegg har UiS hatt et studieporteføljearbeid som har pågått i over et tiår. Allerede i 2012 bestilte daværende prodekan for utdanning en studieportefølje-analysemodell som tok hensyn til alle aspekter av studieprogrammene. Her var både

¹³). Institusjonsintervjuet adresserer faktisk dette punktet, ved at det blir pekt på at det ikke har vært praktisk mulig å ta opp flere studenter på sykepleierutdanningen enn UiS allerede gjør, fordi det ikke er nok tilgang på praksisplasser.

de økonomiske, strategiske og kvalitetsmessige faktorene inkludert. Dette skulle i sin tur brukes til å lage en analysemodell som skulle benyttes til å gjøre grep i studieporteføljen, gjennom å bidra til å identifisere hvilke emner/programmer institusjonen må ha og hvor mange man eventuelt må ha av hver type. Modellen var tenkt å kunne brukes til både hvor mye «små verneverdige program» som institusjonen har råd til og mer strategiske beslutninger. Denne modellen har i ettertid blitt videreutviklet, og dette er nærmere omtalt nedenfor.

3.5.3 Dimensjoneringsarbeidet ved UiS¹⁴

Det er mange parter involvert i dimensjoneringsarbeidet ved UiS. Fakultetenes overordnede organ, fakultetsstyret, har ansvar for kvalitetsarbeidet, læringsmiljøet og studieporteføljen. Utvikling av nye studietilbud initieres som regel av fagmiljø eller som resultat av revisjon av eksisterende studier. Når et fagmiljø ønsker å fremme forslag om etablering av et nytt studium, skal forslaget først forelegges instituttleder/avdelingsleder og fakultetsledelsen, som vurderer forslaget opp mot gjeldende arbeidsplaner samt faglige og ressursmessige rammer ved enheten. Dersom initiativet vurderes som aktuelt, kan fagmiljøet søke om å få det utredet. Godkjent utredningstillatelse gir grunnlag for søknad om akkreditering og etablering av nytt studietilbud. Etter behandling i fakultetsstyret oversender dekanen søknad til rektor ved utdanningsdirektør som legger fram sak for utdanningsutvalget. Utdanningsutvalget vedtar akkreditering av studietilbudet og gir anbefaling til rektor om etablering av studiet. Rektor legger etableringssaken frem for universitetsstyret.

I tillegg har fakultetsstyrene i felleskap etablert et studieporteføljeutvalg som har som oppgave å både bistå styret og dekanene i arbeidet med utvikling av fakultetenes studieporteføljer. Utvalget skal ledes av prodekan for utdanning og består også av studieprogramledere og studenttillitsvalgte. Med andre ord er beslutninger om opprettelse og nedleggelse av studieprogrammer egentlig et initiativ på fakultetsnivå, selv om det er universitetsstyret som formelt sett er øverste beslutningsorgan. I institusjonsledelsesintervjuet blir dette illustrert som en kjede av hendelser, der «fakultetet vurderer sin egen portefølje, sender rapporter til styret som først behandles i utdanningsavdelingen, og vi legger det fram for utdanningsutvalget.» I forkant av møtet i utdanningsutvalget er også prorektor for utdanning involvert i prosessen, slik at det er dialog mellom prorektor og fakultetene.

UiS har de siste årene jobbet med å redusere antallet emner som tilbys og se til at samme emne kan brukes i flere programmer, slik at antallet studenter per emne blir større. Institusjonen har hatt en gjennomgang av emneporteføljen og sett på

¹⁴ Disse avsnittene bygger delvis også på informasjon fra faktasjekken, i tillegg til dokumentgjennomgang.

hvor mange studenter som tar ulike emner. Hensikten med dette var å få synliggjort hvor mange emner det faktisk finnes, at mange av disse har relativt sett få studenter og noen har overlappende innhold. Ved å gjøre denne gjennomgangen ble det synliggjort at det var «nødvendig å redusere antall emner, enten ved å slå sammen eller legge ned emner» (UiS, 2023, s. 18). Dette er del av en endring av bachelor-modellen for disiplinfag ved institusjonen, for å gjøre programmene fleksible og tverrfaglige for studentene, samtidig som institusjonen kan oppnå de intenderte økonomiske effektene.

I forkant av dette arbeidet ble det også gjort et arbeid med å utvikle prinsipper for hvordan studieplasser skal omfordeles mellom fakulteter. UiS satte ned en intern arbeidsgruppe som avga rapport høsten 2022, og denne utviklet en «trafikklysmode» der alle studieprogram blir vurdert etter fem dimensjoner: 1) antall førsteprioritetssøkere per studieplass, 2) oppfyltingsgrad i programmet, 3) studenttilfredshet (målt med data fra Studiebarometeret), 4) studiepoeng per student/heltidsekvivalent per år, og 5) nedre grense for antall opptaksplasser på programmet (UiS, 2022). På alle disse dimensjonene er det satt et måltall/minimumstall. Trafikklysmode» fungerer på følgende måte: «Et program som skårer likt eller over måltallene (minimumskravene) på minst tre mål, vurderes som robust og markeres som grønt. Dersom et program skårer lavere enn de oppgitte måltallene (minimumskravene) for tre eller flere av målene, markeres det som gult. Vedvarer trenden i ytterligere to år, markeres studieprogrammet som rødt.» (UiS, 2022, s. 2). Med unntak av Studiebarometerdataene som brukes til å måle studenttilfredshet, er alle andre mål basert på UiS' interne data (UiS Innsikt og FS).

I de tilfeller et studieprogram blir markert som rødt, det vil si at de skårer på eller under satt måltall på minst tre av de fem dimensjonene, blir det først vurdert om disse ressursene kan omdisponeres internt på fakultetet. Her tas vurderingen ut fra om dette underbygger samfunnsmessige behov, UiS' strategi eller andre føringer fra Kunnskapsdepartementet, i tillegg til at det skal være økonomisk bærekraftig, dvs. at ikke fakultetets samlede studieprogramportefølje skårer rødt. I slike tilfeller blir de tilgjengelige studieplassene (finansieringen) overført til utdanningsavdelingen, for å kunne bli fordelt til studieprogram ved andre fakultet som oppfyller kravene (UiS, 2022). Det er imidlertid universitetsstyret som gjør det endelige vedtaket om å overføre finansiering fra et fakultet til et annet.

3.6 Universitetet i Sørøst-Norge

Universitetet i Sørøst-Norge (USN) er et statlig universitet som er et resultat av flere fusjoneringsprosesser det siste tiåret. 1. januar 2014 fusjonerte Høgskolen i Vestfold og Høgskolen i Buskerud til Høgskolen i Buskerud og Vestfold (HBV), før HBV slo seg sammen med Høgskolen i Telemark (HiT) og ble til Høgskolen i Sørøst-

Norge i fra 1. januar 2016. Fusjoneringen innebar også at de tidligere åtte fakultetene ved HiT og HBV ble omorganisert til fire fakulteter som fortsatt eksisterer i dag: Fakultet for helse- og sosialvitenskap, Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap, Fakultet for teknologi, naturvitenskap og maritime fag samt USN Handelshøgskolen. Studietilbudet er videre fordelt på åtte campuser: Bø, Drammen, Porsgrunn, Kongsberg, Notodden, Vestfold, Hønefoss og Rauland. Høsten 2024 opprettet institusjonen studietilbud i Hallingdal med studiested i Gol. I 2018 fikk institusjonen universitetsstatus, og ble dermed til Universitetet i Sørøst-Norge.

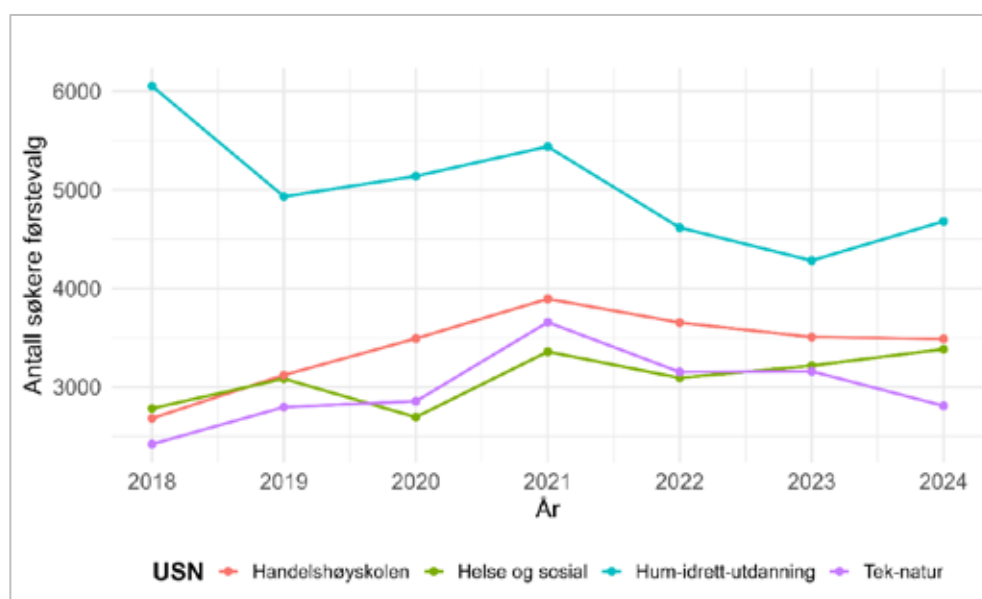
Institusjonen profilerer seg som et universitet med profesjonsrettede, arbeidslivsorienterte og samfunnsrelevante utdanninger, og har totalt over 300 studier fordelt på bachelor- og masterløp, inkludert næringslivsbachelor og industrimaster som kombinerer studier og lønnet arbeid^{15 16}. I tillegg tilbyr USN seks doktorgradsprogrammer, av disse er én en fellesgrad med NTNU, UiT og HVL. Totalt er om lag 18 700 studenter og 2065 ansatte tilknyttet institusjonen.

3.6.1 Søkning og rekruttering til USN

Vi presenterer utviklingen av søkertall og antall rekrutterte studenter ved USN fra 2018, fremfor 2016, ettersom institusjonen fikk universitetsstatus først i 2018. Figur 3.12 viser kvalifiserte førstevalgssøkere totalt for samtlige studieprogrammer, -steder og emner. Fakultet for humaniora, idrett og utdanningsvitenskap er størst og har desidert flest søkere. Etter en topp i 2021 sank søkertallene frem mot 2023, men økte igjen i 2024. Handelshøgskolen har en jevn økning frem til 2021 og synker igjen etter det. Både helse- og sosial og teknisk-naturvitenskapelig fakultet opplever en økning i søkertallene i 2021 med påfølgende reduksjon. Helse og sosial øker mellom 2022–2024, mens teknisk-naturvitenskapelig fakultet har fallende søkertall.

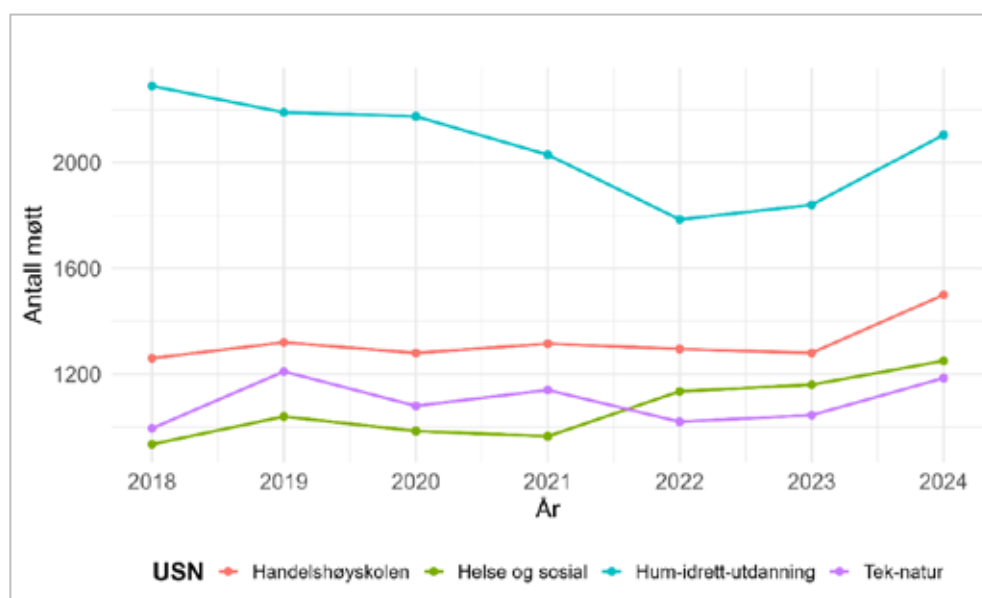
¹⁵ Opplysninger hentet fra [Strategi og visjon - Universitetet i Sørøst-Norge](#) 18. nov. 2025

¹⁶ Opplysninger hentet fra [Om USN - Universitetet i Sørøst-Norge](#) 18. nov. 2025

Figur 3.12 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til USNs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

Figur 3.13 viser at antallet studenter som møter til studiestart er relativt stabilt for de tre minste fakultetene, som alle opplever en liten økning mellom 2023 og 2024. Fakultet for humaniora, idrett og utdanningsvitenskap har dalende studenttall mellom 2018 og 2022 og stiger igjen i både 2023 og 2024. Møtt-tallet er likevel lavere i 2024 enn i 2018.

Figur 3.13 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved USNs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH

3.6.2 Sentrale føringer for USNs dimensjoneringsarbeid

Helt siden 2017 har daværende Høgskolen i Sørøst-Norge (HSN), nå USN, jobbet etter en modell for studieporteføljestyling som kalles SEFØ-modellen. Hensikten med modellen var å «sikre høy kvalitet, helhet og sammenheng i høgskolens studieportefølje, og foreta tydelige prioriteringer» (HSN, 2017a), og modellen inneholdt med andre ord de retningslinjer og kriterier som skulle legges til grunn for om studier skulle videreføres og utvikles, eller om de eventuelt skulle utfases og nedlegges. Modellen ble brukt som en del av årshjulet for kvalitetsarbeid, gjennom at evalueringer, rapportering og analyser ble brukt som underlag for vurdering av kvalitet i studieprogrammene (HSN, 2017b). I 2017 ble det påpekt at dette arbeidet fortsatt er under utvikling og at det er store variasjoner mellom program. Dermed var det et behov for å videreføre arbeidet med å styrke programkvaliteten. SEFØ-modellen har vært i bruk siden da, men har blitt videreutviklet, og ble senest presentert i dokumentet «En studieportefølje for framtiden», en rapport fra en arbeidsgruppe om helhetlig utvikling av studieporteføljen ved USN, som ble publisert i desember 2023 (se nedenfor). I siste tilsynsrapport fra NOKUT (2019), hvor det ble gjennomført tilsyn med USNs systematiske kvalitetsarbeid, ble det også kommentert at det

jobbes systematisk med utvikling og samordning av porteføljen i tråd med SEFØ-modellen, som bygger på strategisk betydning, etterspørsel, faglig bærekraft og økonomisk bærekraft. Som beskrevet i § 4-1 (1) vurderes kvaliteten i alle studietilbud, på både emne-, studietilbuds- og institusjonsnivå på bakgrunn av de sju kvalitetsdimensjonene (NOKUT, 2019, s. 21).

Tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet har få direkte henvisninger til USN, de er kun inkludert i de generelle føringene. Det er også få dimensjoneringsrelaterte temaer i utviklingsavtalene. Derimot sto det i tildelingsbrevet for 2025 at det er gitt 60 studieplasser til å etablere en campus på Gol i Hallingdal (Kunnskapsdepartementet, 2024e).

3.6.3 Dimensjoneringsarbeidet ved USN

Dimensjoneringsarbeidet ved USN har de siste årene i stor grad foregått på bakgrunn av en rekke overordnede prinsipper og føringer. Flere av disse prinsippene er knyttet til SEFØ-modellen, som i mange år har vært et sentralt verktøy for USNs porteføljestyling og dimensjoneringsarbeid. Modellen inneholder fire punkter som skal tas hensyn til i vurderingen av institusjonens porteføljearbeid, herunder:

- 1) *Strategisk betydning*, som handler om arbeidslivets og samfunnets behov for arbeidskraft og regional og nasjonal arbeidsdeling

- 2) *Etterspørsel*, som er knyttet til etterspørsel etter studiet
- 3) *Faglig bærekraft*, som omhandler summen av kvalitet sett opp mot USNs syv kvalitetsdimensjoner: Læringsutbytte, relevans, inntakskvalitet, rammekvalitet, programkvalitet, undervisningskvalitet og kompetanse
- 4) *Økonomisk bærekraft*, som omhandler forholdet mellom inntekter og utgifter i studiet.

Fra 2019 og frem til i dag har SEFØ-modellen vært supplert med seks tilleggssprinsipper for porteføljeutvikling ved USN. Prinsippene knytter seg til at studieporteføljen ved institusjonen skal ha en tydelig forsker- og forskningsforankring, at den skal legge opp til studentaktive læringsprosesser, at den bør konsentres om studieprogrammer der studentene kan «bygge i høyden» fra bachelor til master og ph.d., at den skal ha tydelig relevans for arbeidslivet, kvalifisere for et arbeidsliv i endring, være i tråd med institusjonens profilering som en flercampusinstitusjon samt at dimensjoneringsarbeidet må ivareta prinsippet om levende campuser.

I 2023 nedsatte USN imidlertid en intern prosjektgruppe for helhetlig utvikling av studieporteføljen ved USN (USN, 2023). Bakgrunnen for prosjektet ble blant annet beskrevet å være Kunnskapsdepartementets presisering av lærerstedenes ansvar for dimensjonering, strammere økonomiske rammer, endringer i studentpopulasjonen og styrke koblingen mellom porteføljeutviklingen og USNs strategi og profil. Formålet med prosjektet var å øke USNs evne til å gjennomføre strategiske endringer i studieporteføljen, og sørge for at disse var i tråd med kriteriene i SEFØ-modellen. I prosjektets sluttrapport ble det løftet frem flere anbefalinger for hvordan man kan sikre dette og styrke profilen på den fremtidige studieporteføljen ved USN. Anbefalingene pekte blant annet på viktigheten av å forsterke målgruppetenkningen og levende campuser, styrke profesjonsrettingen og arbeidslivsrelevansen i utdanningene, øke graden av tverrfaglighet, vurdere behovet for parallelle studieprogram og konkretisere SEFØ-modellen.

I forlengelsen av dette arbeidet, og som resultat av at USN i 2027 starter en ny strategiperiode, iverksetter institusjonen for tiden flere tiltak relatert til sitt dimensjoneringsarbeid. For det første jobber institusjonen med å utarbeide en ny overordnet strategi, hvor spissing også vil legge føringer for studiedimensjoneringen.

For det andre vedtok universitetsstyret våren 2025 en ny overordnet policy for dimensjoneringsarbeidet ved USN. Dokumentet baserer seg på åtte overordnede føringer, og baserer seg i stor grad på anbefalingene fra prosjektet i 2023. De åtte punktene knytter seg til 1) Forsterket målgruppetenkning og levende campus, 2) Styrke profesjonsorienteringen og arbeidsrelevansen i utdanningene, 3) Satsing på omstilling, nyskaping og bærekraft, 4) Økt grad av tverrfaglighet, 5) Økt satsing på fleksible utdanninger, 6) Økt satsing på digitalisering og ny teknologi,

7) Studietilbudene skal inngå i en pyramide og 8) Studietilbudene skal underbygge campusprofilen. SEFØ-modellen nevnes i policydokumentet som et verktøy til hjelp ved etablering av nye tilbud, vurderinger av kvalitet og nedleggelse i eksisterende tilbud.

For det tredje, og relatert til punkt 7, arbeider USN nå med å legge om sin studiemodell (USN, 2025). Omleggingen skal bidra til å redusere det totale antallet emner som tilbys, men sørge for at de gjenværende i større grad skal kunne brukes på tvers av studieprogrammer. Målet med endringen er å skape mer fleksibilitet for studentene ved at emner kan velges på tvers av campuser og studieprogram, bedre utnytte de faglige og pedagogiske ressursene ved institusjonen og øke læring og samarbeid på tvers av fagområder – både for studenter og fagansatte.

For det fjerde, og i tråd med anbefalingene i prosjektet fra 2023, har styret bedt fakultetene ved USN om å utrede sine parallelle studier. I dag har institusjonen en rekke studier som tilbys ved flere campuser, deriblant grunnskole- og barnehagelærerutdanninger, økonomisk- og administrative utdanninger, ingeniørutdanninger og sykepleierutdanninger. Samtidig har universitetet også enkelte programmer som kun tilbys ved én campus, men som har gode søkertall og lange ventelister – slik som barneverns- og vernepleierutdanningene i Porsgrunn – og som potensielt dermed kunne vært tilbudt ved flere campuser (USN, 2023). Fakultetene arbeider i 2025 derfor med å utrede behovet for parallelle studier, og konsekvenser av eventuell flytting, nedlegging og etablering av slike.

3.7 Oppsummering og refleksjon

Kapittelet gir en samlet framstilling av studiedimensjoneringen ved de fem case-institusjonene NTNU, UiT, UiO, UiS og USN. Kvantitative analyser av søkning og rekruttering i perioden 2016–2024 viser at søkertallene ved universitetene samlet sett har vært relativt stabile, med tydelige topper under pandemien og større variasjon knyttet til lokalt opptak enn til Samordna opptak. Videre har vi redegjort for hvordan nasjonale styringssignaler, hovedsakelig gjennom tildelingsbrev, har utviklet seg fra en vektlegging av arbeidslivets behov mot økende krav til omstilling, omprioriteringer og tettere resultatoppfølging i 2024 og 2025, særlig innen helse, lærerutdanning og andre samfunnskritiske fag.

I casebeskrivelsene har vi vist hvordan hvert av universitetene organiserer sitt dimensjoneringsarbeid. Institusjonene har flere likhetstrekk. Om vi ser på hvilke typer dokumenter og aktører som legger de sentrale premissene for dimensjoneringsarbeidet, er dette for alle fem et samspill mellom føringer fra statsbudsjettet og Kunnskapsdepartementet på den ene siden, og institusjonens egne strategier, rutiner og porteføljeutvalg på den andre. Den statlige styringen er tidvis målrettet mot enkeltutdanninger og et konkret antall studieplasser, slik vi har sett

eksempler på fra supplerende tildelingsbrev for 2025. Gjennom mange av intervjuene har nettopp myndighetenes styring av dimensjonering vært tema, enten det gjelder enkeltutdanninger eller mer overordnet. Samtidig har alle institusjonene en rekke dokumenter og utvalg som skal bidra til styring av studieporteføljen, og vårt inntrykk fra intervjuene er at det for flere av institusjonene har vært et økende behov for kontroll med studieporteføljen for å sikre bærekraft, selv om institusjonene har ulike løsninger for dette. Vi ser at NTNU har en ny modell for dimensjonering som skal bidra til mer helhetlig styring på institusjonsnivå. UiT bruker porteføljeutviklingsplaner for å balansere regionale behov, ressursutnyttelse og faglig kvalitet. UiO har nylig innført et nytt årshjul for porteføljearbeid som skal styrke strategisk styring, dialog og prioritering i en stor og stabil utdanningsportefølje. UiS' dimensjoneringsarbeid preges av institusjonens strategiske satsninger, utviklingsavtaler og porteføljearbeid som har pågått over flere år for å sikre kvalitetsutvikling og relevans, mens USN har styrt sin dimensjonering etter SEFØ-modellen helt siden 2017. Denne modellen tar utgangspunkt i fire prinsipper: strategisk betydning, etterspørsel, samt faglig og økonomisk bærekraft.

Et annet fellestrekk ved de fem caseinstitusjonene er at det ligger betydelig autonomi til fakultetene, til tross for relativt omfattende interne rutiner for porteføljestyring. Ved NTNU forvalter i stor grad fakultetene opptaksrammene selv, og de delegerer også mye av dimensjoneringsarbeidet nedover til instituttene, ettersom de er tettere på studieprogrammene. For opprettelse eller nedleggelser av studietilbud på *mindre* enn 60 studiepoeng er det fakultetene eller forvaltningsutvalgene som selv gjør vedtak, mens det er NTNUs rektor, på bakgrunn av forslag fra fakultetene og eventuelt forvaltningsutvalg, som vedtar opprettelse og nedleggelse av studietilbud på 60 studiepoeng eller mer. Her ser NTNU ut til å skille seg noe fra de andre når det kommer til vedtaksmyndighet.

For de øvrige universitetene har vi funnet at universitetsstyret er formelt øverste organ, men at fakultetene har mye ansvar og autonomi. Ved UiT og USN er det formelt sett universitetsstyret som årlig vedtar studieporteføljen etter innstilling fra rektor, samtidig som fakultetene i stor grad er selvstyrte og forvalter det strategiske ansvaret for sin studieportefølje. Ved UiO har fakultetene stort handlingsrom når det gjelder å prioritere sine egne porteføljer, og deres forslag og vurderinger utgjør grunnlaget for utvikling av studieporteføljen og vedtak i universitetsstyret. Også ved UiS er beslutninger om opprettelse og nedleggelse av studieprogrammer egentlig en beslutning på fakultetsnivå, selv om det er universitetsstyret som formelt sett er øverste beslutningsorgan.

Samlet viser kapittelet at institusjonene kontinuerlig må balansere faglig bredde, studentetterspørsel, arbeidslivets kompetansebehov og tilgjengelige ressurser, samtidig som de møter stadig tydeligere krav fra Kunnskapsdepartementet om prioritering, styring og dokumentert resultatoppnåelse.

4 Lokale og forutsigbare faktorer

I dette kapittelet presenterer vi fem faktorer som virker inn på dimensjoneringsarbeidet ved institusjonene. Disse er basert på en analyse av intervjumaterialet og omfatter

- institusjonens historie og profil
- fagmiljøets størrelse og kompetanse
- infrastruktur og praksisplasser
- flercampus-organisering
- utdanningskvalitet og læringsmiljø

Vi har kategorisert de fem faktorene som *lokale og forutsigbare*. Dette er fordi de er knyttet til forhold som institusjonene rår over – eller har et hovedansvar for – samtidig som de har en viss stabilitet over tid. Det er institusjonene selv som bestemmer egen profil og hvordan faglige tradisjoner bør ivaretas, og hvordan fagmiljøene bygges opp og opprettholdes. Videre er det institusjonens ansvar å sørge for tilstrekkelig god infrastruktur, mens praksisplasser er lokale og forutsigbare i den forstand at det er institusjonens ansvar å sørge for at all obligatorisk praksis gjennomføres i henhold til lovverk og oppsatte planer. Flercampus-organisering tilhører institusjonenes styrings- og organiseringsansvar og er også en relativt stabil faktor. Utdanningskvalitet og læringsmiljø er klart et lokalt anliggende, da det er institusjonenes ansvar å tilby god utdanningskvalitet.

Flere av faktorene har kjennetegn som går over i hverandre, eller de har trekk ved seg som handler om temaet for neste kapittel; eksterne og mer uforutsigbare faktorer. Et omdreiningspunkt i alle intervjuene har vært nettopp at dimensjoneringsarbeid oppleves komplekst, og at mange av faktorene henger sammen. Presentasjonen i ulike faktorer må dermed anses som et analytisk grep, og kategoriene baserer seg på informantenes beskrivelser og vektlegginger.

I den påfølgende analysen i kapittel 4 bygger vi på alt intervjumaterialet fra alle de tre representerte nivåene ved institusjonene. Som nevnt i metodekapitlet, er alle informantutsagn anonymisert for å sikre best mulige data. Intervjuene viser at institusjonene organiserer dimensjoneringsarbeidet på ulike måter: noen lar instituttene ha stor grad av autonomi i vurderinger og beslutninger, mens andre

iverksetter tiltak på fakultets- eller institusjonsnivå for å styre utviklingen mer aktivt. Siden casestudier ifølge Yin (2009), gjerne ser på potensielt uklare grenser mellom fenomen (her: studiedimensjonering) og kontekst (her: høyere utdanning og påvirkningsfaktorer), har vi vært oppmerksomme på om det er noen uklare grenser i vårt materiale. Samlet sett viser datamaterialet få spenninger i dimensjoneringsarbeidet internt på institusjonene, samtidig som det kommer frem noen større spenninger mellom institusjoner og myndigheter. I grenseflatene mellom institusjonene kan det se ut som det ligger an til mulige spenninger i fremtiden, hvis for eksempel flytting av studieplasser mellom institusjoner blir mer vanlig enn det er i dag. I de neste delkapitlene viser vi hvordan de lokale og forutsigbare faktorene legger føringer og begrensninger for dimensjoneringsarbeidet, og hvordan institusjonene responderer for å balansere ulike hensyn.

4.1 Institusjonens historie og profil

Ved alle institusjonene kommer det frem at institusjonens historie, profil og samfunnsansvar påvirker dimensjoneringen av studieporteføljen. Dette går både på å dimensjonere studieporteføljen for å ivareta institusjonens fagtradisjon, men også for å svare på hva de opplever som deres samfunnsansvar som høyere utdanningsinstitusjon. Vi plasserer institusjonens historie, profil og opplevde samfunnsansvar som en lokal faktor, fordi dette naturlig nok er tett sammenvevd med de enkelte institusjonene. Dette er videre plassert som en forutsigbar faktor, ettersom vi her snakker om institusjonens historie og langsiktige mål, visjoner og strategier.

4.1.1 Institusjonens tradisjon og samfunnsansvar står sterkt

Informanter fra alle de fem institusjonene – på både institusjons-, fakultets- og instituttnivå – trekker frem at institusjonens historikk og profil er viktig i dimensjoneringen av deres studieportefølje. For eksempel nevner informantene at deres institusjon har en «hovedprofil», har «egne strategier», «egne ambisjoner», har «viktige karakteristikk» eller har «en lang tradisjon» med bestemte studieprogrammer. Noen sier også at institusjonen har opparbeidet «et merkenavn» eller «en logo, som betyr noe», mens andre uttrykker at de er stolte og fornøyde med institusjonens profil og strategier. Samlet sett virker det som om institusjonens historie og profil bidrar til en felles identitetsforståelse – både for institusjonen som sådan, men også for hva de skal tilby av utdanning.

Dette gjenspeiles i dimensjoneringsarbeidet på fakultets- og instituttnivå, men på noe ulikt vis. På den ene siden finner vi de som påpeker at de «ikke må bli historieløse» (fakultetsrepresentant), samt at de ønsker å ta hensyn til, prioritere og ivareta institusjonens profil når de utvikler studieporteføljen. En del av disse

informantene opplever også at deres fakultet eller institutt, nettopp ved å ha studieprogrammer som faller inn under institusjonens strategiske profil, blir en viktig brikke for institusjonen. På den andre siden uttrykker noen informanter at institusjonens profil, ambisjoner eller mål kan bli vanskelig å se vekk ifra, at de kan fungere som et hinder i dimensjoneringsarbeidet og at det kan være behov for å løsrive seg fra disse forpliktelsene. En informant uttrykker det på følgende måte: «Hvis vi kunne lagt vekk [institusjonens ambisjoner] og sagt at vi er fornøyde som vi har det, så tror jeg at en del av de spørsmålene om dimensjonering og fag og emner og sånn, kanskje hadde blitt litt lettere» (institusjonsrepresentant).

En tilgrensende faktor som også anses som viktig i dimensjoneringsarbeidet, er det opplevde samfunnsoppdraget og samfunnsansvaret som institusjonene har som høyere utdanningsinstitusjon. Nøyaktig *hva* samfunnsoppdraget går ut på, varierer mellom de ulike caseinstitusjonene: noen vektlegger at de har et fagansvar, mens andre vektlegger ansvar overfor regionen. Det førstnevnte knyttes til et opplevd nasjonalt ansvar med å tilby og opprettholde studieprogram innenfor bestemte fag – da særlig ovenfor de fagene som anses som viktige, men som likevel har få søkere. Eksempler er studieprogram som kun tilbys ved deres institusjon, fag som i perioder har veldig svak rekruttering, eller små fag som de opplever at det nasjonalt bør finnes et studietilbud på. En informant uttrykker det på følgende måte:

Hvis vi på en måte legger ned [studiet] fordi de tidligere har lavt søkertall, så vil det være kritisk at du ikke underviser i det, ikke forsker på det (...) Det er noe med å holde kunnskapen oppe, fordi det svinger også hva som trengs. Så der må vi klare å bære det som ikke trengs akkurat nå, akkurat i dag eller i morgen, sånn at man har det når det trengs igjen. Noe går i bølger (instituttrepresentant).

En del informanter opplever også et ansvar med å dimensjonere studieporteføljen i lys av deres samfunnsansvar ovenfor regionen. Blant annet nevner flere at de bør dimensjonere studieporteføljen slik at de tilbyr og opprettholder studieprogrammer som kan levere kvalifisert arbeidskraft til regionen (se også kapittel 5.5 om arbeidslivets behov). Igjen knyttes dette opp mot institusjonens profil og historikk, da spesielt ved de caseinstitusjonene som er særlig innrettet mot det regionale.

Gjennom intervjuene kommer det frem at dette faglige eller regionale samfunnsansvaret ikke nødvendigvis er signalisert fra myndighetene, men at det opplevde ansvaret snarere springer ut fra deres rolle som en kunnskaps- og utdanningsinstitusjon. En del av informantene opplever også at institusjonens historie og profil har spilt en større rolle i dimensjoneringsarbeidet før, men at man nå er i et «paradigmeskifte» der økonomiske og politiske rammebetingelser spiller en større rolle i dimensjoneringen av studieporteføljen.

4.1.2 Institusjonenes respons

Selv om flere av informantene opplever at institusjonens historikk, profil og samfunnsansvar er en viktig faktor i dimensjoneringen av studieporteføljen, er det flere utfordringer knyttet til dette. Den mest fremtredende utfordringen er at dimensjonering i lys av institusjonens profil ikke nødvendigvis er økonomisk lønnsomt. Et illustrerende eksempel for dette dilemmaet er opprettholdelsen av fag med lavt søkertall, selv om disse ikke er økonomisk bærekraftige (se også kapittel 5.3). Siden slike «sårbare» studieprogram ikke bestandig er økonomisk «lønnsomme», føler flere av informantene «et veldig ansvar» for å ha dem i studieporteføljen og at det er deres jobb «å kjempe for dem».

Begrunnelsen for å opprettholde små fag med lavt søkertall varierer. Noen påpeker at det er viktig med hensyn til «beredskapen» og for å opprettholde et levende forsknings- og undervisningsmiljø på feltet. Andre føler at de må ha enkelte av disse små fagene, ettersom de har en profil som et breddeuniversitet og dermed ikke kan «legge ned denne bredden». Atter andre mener opprettholdelsen av de små fagene er viktig hvis de skal gjøre samfunnsoppdraget sitt. En informant uttrykker det på følgende måte:

Det aller billigste med å drive utdanning i Norge, vil jo være å bare legge alt i Oslo, på ett sted. Ikke sant? Det ville vært det billigste. Eller enda billigere: bare gjøre alt digitalt. Men det er jo ikke det jeg snakker om. Det er jo snakk om at det skal være studier og forskningsbaserte studier i hele landet (institusjonsrepresentant).

For å imøtekomme utfordringen, velger flere å se bort fra de ulønnsomme tallene på studieprogramnivå, og heller fokusere på fakultetenes samlede økonomi når de vurderer studieporteføljen. Dette betyr at så lenge fakultetenes økonomi er i pluss, kan mindre lønnsomme tilbud forsvares og opprettholdes. Rent praktisk betyr dette at store fag med høy andel studenter bidrar til å finansiere mindre fag med lavere søkertall. Dette anses som «solidariske grep» som gjøres gjennom kryssubsidiering på tvers av studieprogram og institutter. Selv om slike grep gjøres innad i fakultetene, påpekes det at det fremdeles ligger et arbeid i å bli enige om hvilke sårbare fag som skal vernes og hvilke som må legges ned.

4.2 Fagmiljøets størrelse og kompetanse

Dimensjonering av studietilbudene fører også ofte med seg en dimensjonering av fagmiljøet. I beskrivelsen under kommer det frem at fagmiljø er en faktor som oppleves som en utfordring ved et flertall av caseinstitusjonene. Dette henger sammen med at det er en økende mismatch mellom fagstaben som er ansatt ved

institusjonene og undervisningsbehovet, særlig der søkertallene varierer, eller er jevnt nedadgående.

Vi plasserer fagmiljøets størrelse og kompetanse som en lokal faktor, fordi det er den enkelte institusjon som ansetter i henhold til sine behov. Den er videre plassert som forutsigbar, fordi ansattvernet i Norge står sterkt, og ekstra sterkt i offentlig sektor (Statsansatteloven, 2017, § 19): institusjonene har de ansatte de har, med den kompetansen de har. Dette betyr at fagstaben i seg selv er relativt forutsigbar. Det er derimot undervisningsbehovene som er blitt mer uforutsigbare, og som i sin tur kan føre til større omstillingsbehov, og opplevelser av en mer usikker fremtid innad i fagmiljøene.

4.2.1 Økende mismatch mellom fagstab og undervisningsbehov

Det er et samstemt bilde som trer frem fra intervjuene om at fagmiljøets kompetanseprofil, sammensetning og størrelse nå får mer oppmerksomhet enn tidligere, og at dette i stor grad skyldes svingninger i søkertall eller omstillinger i studieporteføljen. Grunnet strammere økonomiske rammevilkår er ressursutnyttelse et sentralt tema ved alle institusjonene, all den tid lønnsutgifter gjerne er den største posten på budsjettene. Dette viser seg gjennom at informantene først og fremst vektlegger økende mismatch mellom fagstab og undervisningsbehov, og i mindre grad forteller om studieprogrammer der det er god match.

Informantene beskriver hvordan det på alle nivå i institusjonen er krav om å balansere faglige og økonomiske hensyn i enda større grad enn før. Fra et faglig ståsted mener informantene det er viktig å sikre «faglig bærekraft og faglig spisskompetanse», noe som også henger tett sammen med den historikken og det samfunnsansvaret som ble beskrevet i forrige delkapittel. En informant uttalte følgende om hvor langt institusjonen var villig til å strekke seg:

Det vil aldri være sånn at faglig bærekraft settes på prøve. Hvis vi ikke har faglig bærekraft, så gjennomfører vi ikke programmet. Men vi kan gå med økonomisk underskudd, så lenge vi opplever at det er innenfor strategien vår å holde på med (institusjonsrepresentant).

Sett i lys av institusjonenes behov for å profilere seg på enkelte fagområder uavhengig av økonomisk bærekraft, kan dette eksemplet antakelig gjelde flere av institusjonene enn de som uttalte det eksplisitt. Likevel ser det ut til at mange av informantene identifiserer to temaer som de mest kritiske for tiden, og det er behovet for nedbemanning eller omskolering, og dernest de personalmessige konsekvensene av det.

En av informantene uttalte at de tidligere hadde hatt fokus på hvilke nye stillinger de ønsket å ansette noen i, «mens nå blir fokuset på hvordan skal vi ta ned

antall ansatte på en strategisk måte, slik at kvaliteten i utdanningen blir opprettholdt, samtidig som vi skal ta ned ressursbruken» (fakultetsrepresentant). I tilfeller der eksempelvis et fakultet har valgt å flytte studieplasser internt og slik sett øker opptaket av studenter på ett studieprogram, ble også dette trukket frem som noe som hadde utilsiktede konsekvenser. I slike tilfeller fantes det nemlig ikke tilstrekkelig med undervisnings- og veiledningskapasitet til å imøtekomme studentenes behov. Innenfor noen fag, på enkelte av institusjonene, dukker også mangel på kvalifisert personale opp som en utfordring, slik at det er krevende å oppfylle akkrediteringskravene.

Uansett årsak til endringsbehov, og uavhengig av hvordan hver enkelt institusjon velger å løse sine utfordringer, ble det uttrykt tydelig i intervjuene at mange vitenskapelige ansatte har et stort personlig eierskap til sine fagområder, noe som av og til gjør omstillingsarbeidet krevende.

4.2.2 Institusjonenes respons

Institusjonenes respons til det økende behovet for å balansere faglige og økonomiske hensyn har flere dimensjoner. På den ene siden gjør de seg erfaringer og erkjenner noen begrensninger i eget handlingsrom. På den andre siden jobber de med tiltak for å imøtekomme de nye utfordringene på en best mulig måte.

Selv om informanter på ulike organisasjonsnivå er samstemte i utfordringsbildet, kommer det frem nyanser i hvordan de responderer. En informant beskrev hvordan institusjonen har en porteføljepolitikk som sier at utdanningsporteføljen skal være både faglig og økonomisk bærekraftig:

Faglig bærekraftig betyr jo at vi skal ha robuste og gode fagmiljøer til å understøtte de utdanningene vi gir, så det skal være kvalitet i det. Men porteføljen skal heller ikke gå med underskudd i forhold til det vi får av inntekter fra departementet (institusjonsrepresentant).

Dette sitatet viser hvordan de både forsøker, og ser det som nødvendig å skape en balanse mellom faglige og økonomiske hensyn, der det økonomiske synes å veie relativt tungt. På den annen side finnes det argumenter for å vekte forskningen som gjøres av fagmiljøene tungt. En informant fra en annen institusjon pekte på at det å sikre at det avlegges studiepoeng er viktig, men at man også må prioritere midler til forskning og rekrutteringsstillinger.

En erkjennelse som kommer frem i datamaterialet er hvordan flere av institusjonene ikke opplever å ha reelle omstillingsmuligheter. Det kan for eksempel dreie seg om studieprogrammer de har brukt lang tid på å bygge opp, slik som denne informanten reflekterer over:

Vi er jo en [stor] sektor; vi snur oss ikke fort. Når vi har brukt 60-70 år på å bygge opp et [fag]miljø, så er det ikke sånn at hvis vi får en politisk vind, så bygger vi [det] ned. Det handler om hva det er for volum vi skal ha. Der må vi lytte til politikere, vi må lytte til samfunnets behov, vi må lytte til vår vurdering av den strategiske betydningen som kompetansen har (fakultetsnivå).

Andre betraktninger som kommer frem fra informantene er at de kan ha forpliktelser i lange profesjonsløp, der de er nødt til å prioritere et fagmiljø for at studentene skal få fullført den utdanningen de har begynt på. I andre tilfeller handler det derimot om manglende mulighet til å ansette flere undervisere, selv om det er økte søkertall. Et fagmiljø kan altså være positive til å øke studentkapasiteten, men kan ikke øke antall studenter uten tilsvarende økning av fagansatte, fordi de mener det er viktig å ivareta underviser-/studenttettheten.

En annen erfaring som trekkes frem ved noen av institusjonene er hvordan de den siste tiden har blitt nødt til å gå inn i nedbemanningsprosesser. Ulike løsninger er tatt i bruk, både sluttpakker og naturlig avgang. Det fremstår like fullt som at nedbemanning er forholdsvis nytt terreng for institusjonene, og at nedbemanning ett sted skal, eller bør, føre til oppbemanning et annet sted. Slik denne informanten peker på, kan dette være utfordrende i seg selv:

For eksempel hvis man skal omdisponere ressurser fra et miljø til et annet, så er det klart at politikerne vil si at «da må dere gå inn i oppsigelsesprosesser. Det er en del av hverdagen til ledere. Det må du tørre å stå i. Selvfølgelig skjønner vi at det kan bli krevende med fagforeninger og alt mulig rart, men sånn er verden blitt.» Det er greit nok at man kan nedbemanne og fase ut miljøer som har problemer med å rekruttere, eller man kan samarbeide, og flytte studier til visse studiesteder. Det er jo en ansvarsdeling i sektoren, at noen tar [et fag], så kan de ta [et annet fag], og så deler vi litt på det. Men når man skal bygge opp de studietilbudene hvor man trenger mer kandidater, så er det ikke gitt at det står massevis av lærekrefter med doktorgrader og forskerkompetanse der ute til å søke jobber hos oss heller. Så oppbemanningen tar jo veldig mye lengre tid enn nedbemanningen (fakultetsrepresentant).

I dette sitatet trekkes arbeidsdeling frem, som vi kommer nærmere inn på i kapittel 5.4. Det pekes også på hvor krevende det kan være å utvide et fagmiljø med tanke på tilgjengelig kompetanse i samfunnet.

Informantene forteller videre om en rekke tiltak de har gjennomført, eller holder på med, for å tilpasse fagmiljøets kompetanse etter nye behov. Ett type tiltak handler om å skape fornyelse med den fagstaben man har, og her beskriver informantene omskolering eller faglig påfyll som en mulighet. Eksempelvis kan en ansatt ta kurs i digital teknologi som gjør vedkommende mer egnet til å undervise emner med stort innslag av digitalisering som tema eller arbeidsform. Det ble også

nevnt at det å flytte ansatte innad på fakultetet er noe som kan gi gevinst. Særlig har dette vært vellykket der det fantes synergier man tidligere ikke har fått øye på. En annen måte å utnytte eksisterende fagmiljø på, er å opprette nye studieprogram som kan lene seg på nettopp den kompetansen man allerede har. Behovet for bedre ressursutnyttelse preger også tenkningen på nyansettelser, der noen trakk frem hvordan de i større grad vurderer å ansette folk som har kompetanse som kan brukes innenfor mer enn ett fag. Det nevnes også at rekrutteringsstillinger brukes målrettet for å planlegge for fremtidens fagmiljø – slik at flere enn før skal inneha «dobbeltkompetanse» som eksempelvis spesialist på feltet *og* forsker.

En av de andre strategiene som beskrives, handler om samkjøring i form av fellesemner, eller samkjøring av opptak. Noen informanter påpekte at fellesemner har vært ganske vanlig innenfor noen fagområder, men at det nå testes ut innenfor nye områder, også på tvers av fakulteter, og på tvers av profesjonsutdanninger og disiplinutdanninger. Dette omtales av noen som «byggeklossmodellen». Ved å sørge for at flere emner går på tvers av programmer, kan bredden i fagmiljøene sikres. Fagmiljøene blir dermed også mindre sårbare for endringer i rekrutteringen til «sitt» studieprogram.

Et siste poeng, som primært berører flercampus-institusjoner, er utfordringene med å tilby visse studieprogram mange steder. Her balanseres institusjonens kapasitet og fagmiljø opp mot en politisk dimensjon. Som beskrevet av en informant:

Det er både geografi og politikk og innomhus-utfordringer som spiller inn i den diskusjonen (...) instituttene og studieprogrammene jobber også med å få det til å bli mer samkjørt, felles studieplan har vært viktig for utdanningene, komme i synk slik at man har mulighet til å kunne dra synergieffekter av at man har et studieprogram som kjøres parallelt på flere studiesteder (fakultetsrepresentant).

I noen tilfeller, der studiesteder med samme studieprogram har pleid å ha opptak på ulike tidspunkter, har et tiltak vært å ta opp studenter på ulike studiesteder samme semester, slik at de ansatte får utnyttet kompetanse og undervisningsressurser bedre. Samlet sett er inntrykket fra datamaterialet at institusjonene jobber med mange ulike ideer og løsninger, der de i størst mulig grad unngår oppsigelser eller større omstillinger i fagmiljøet.

4.3 Infrastruktur og praksisplasser

Faktoren infrastruktur og praksisplasser omhandler institusjonenes kapasitet knyttet til både campus og praksisplasser. Campuskapasitet relateres særlig til laboratorier, simulatorer og andre undervisningsrom, mens praksiskapasitet gjelder tilgangen til og omfanget av praksisplasser institusjonene har til rådighet. Som

vil bli diskutert nedenfor, beskriver informantene i stor grad praksisplasser som en ekstern faktor, der de i noen fag allerede har nådd maks kapasitet av antall studieplasser for en tid tilbake. Fordi både campus og praksisplasser kan anses som faktorer knyttet til institusjonenes utdanningskapasitet, har vi imidlertid likevel valgt å kategorisere disse faktorene som henholdsvis lokale og forutsigbare faktorer. Dette skyldes også at man før pandemien oppjusterte studenttall i profesjonsutdanninger i forhold til tilgangen på praksisplasser.

4.3.1 Praksisplasser som flaskehals i dimensjoneringsarbeidet

Overordnet fremhever relativt få informanter kapasitet på rom og campus som en faktor som påvirker dimensjoneringen. I to intervjuer med fakultetsansatte fra ulike institusjoner uttrykkes det imidlertid at tilgangen til spesialisert utstyr, som benyttes i praktisk opplæring og trening, begrenser hvor mange studenter som kan tas opp. Dersom antallet studenter overstiger kapasiteten på slikt utstyr, må opplæringen gjentas for enkelte studenter, noe som medfører økte kostnader for fakultetet. En av informantene beskriver hvordan den fysiske kapasiteten i rom med fagspesifikt utstyr dermed setter et øvre tak for opptaket.

På en institusjon beskrives det hvordan manglende tilgang på rom med spesialisert utstyr kommer i konflikt med behovet for å ta opp nok studenter. Mens ansatte i fagmiljøet har uttrykt bekymring for den begrensede kapasiteten, har denne frykten ikke vært delt av fakultetsledelsen:

Ja, og det er jo en internkamp på fakultetet. Da vil jo faglærerne si at de ikke har plass til alle disse, de har ikke labber til alle disse studentene. Og så sier jo gjerne fakultetsledelsen at det er et luksusproblem. Vi trenger jo så mange studenter vi kan få, for å oppholde totalen av studenter på fakultetet. Det skaper utfordringer fordi mye av økonomien er styrt av studiepoengproduksjonen, som er helt avhengig av disse studentene for å holde seg levende som fakulteter. Og da får du de konfliktene da, ikke sant? At noen i fagmiljøene synes det er alt for mange, og så sier fakultetsledelsen, ja, men det må vi bare tåle, for vi trenger de. Og det er jo en utfordring i hele dimensjoneringen da, særlig når tallene går litt opp og ned på de ulike studieprogrammene. Så har du kanskje bygd ned et fagmiljø eller et program, så plutselig går det opp igjen og da sier man ja til alle (institusjonsrepresentant).

På fakultetet synes det dermed å oppstå en spenning mellom faglærernes opplevelse av kapasitetsbegrensninger og evnen til å håndtere et høyt antall studenter på den ene siden, og fakultetsledelsens påtrykk for å sikre økonomisk bærekraft gjennom studiepoengproduksjon på den andre siden.

Mens kapasitet på rom og spesialisert utstyr i relativt liten grad beskrives å påvirke institusjonenes dimensjoneringsarbeid, fremhever informanter fra alle de fem institusjonene at tilgangen til praksisplasser har direkte betydning for dimensjoneringsarbeidet. Mangelen på tilstrekkelig antall plasser beskrives som en gjennomgående utfordring, og i mange tilfeller som et øvre tak for hvor mange studenter institusjonene kan ta opp. Begrenset praksiskapasitet omtales også som et hinder for å øke antall studieplasser i enkelte utdanninger.

Utfordringen anses som størst for de store profesjonsutdanningene, særlig lærerutdanningene og helseutdanningene, mens den er mindre for utdanninger som barnevern, sosialt arbeid og vernepleie, hvor tilgangen til praksisplasser ser ut til å være bedre. For lærer- og helseutdanningene, spesielt sistnevnte, er kravet om praksis i spesifikke deler av helsesektoren – eksempelvis innen spesialisthelsetjenesten – en betydelig begrensning. Jordmorfaget løftes i denne sammenheng frem av en av informantene, der antall studieplasser, til tross for høye søkertall og stor etterspørsel etter kompetansen i arbeidslivet, vanskelig lar seg oppskalere grunnet begrenset tilgang på praksisplasser.

Ved ett institutt påpekes det at begrensningene i antall praksisplasser er særlig kritisk for matriseorganiserte utdanninger, der ønsker fra samarbeidende institutter om å øke studenttallet kan komme i konflikt med tilgjengelig praksiskapasitet. En institusjon fremhever også at problemene med få praksisplasser forsterkes i utdanninger der mange studenter har redusert studieprogresjon («overliggere»), og dermed ikke følger det oppsatte løpet. I beregningen av behovet for praksisplasser må disse studentene legges til antallet studenter som følger normal progresjon, noe som skaper uforutsigbarhet for fakultetet.

To institusjoner knytter i tillegg tilgangen til praksisplasser til evnen til å møte arbeidslivets behov. Når antallet praksisplasser begrenser hvor mange studenter som kan tas opp på et studieprogram, påvirker dette videre utdanningenes mulighet til å imøtekomme nasjonale og regionale kompetansebehov. Ettersom praksisplasser i stor grad anses som arbeidslivets ansvar, fremstår institusjonenes handlingsrom til å møte kompetansebehovene som begrenset. Dette gjør det også krevende å innfri myndighetenes forventninger om å utdanne flere kandidater innen visse utdanninger. En informant beskrev hvordan det her er «ting utenfor [institusjonen] og utenfor [institusjonens] kontroll som også bestemmer hvor enkelt det er å oppdimensjonere et studium knyttet til praksisplasser og den type ting» (institusjonsrepresentant). Tilsvarende peker en annen informant på utfordringene med å innfri myndighetenes ønsker knyttet til sykepleierutdanningen:

Det har blitt en oppskalering på den utdanningen som er ganske formidabel. Selv om de [KD] vet at halvparten av utdanningen er praksis, og da vet de [KD] at det er egentlig bare halvparten av utdanningen vi selv [institusjonen] styrer. På den andre halvparten er vi helt totalt avhengig av at vi har helseforetakene og

kommunehelsetjenester med oss. Og da, når du får detaljstyring ned på enkelte studieplasser, teller plasser, blir det ganske problematisk. Så det er en endring fra KDs side som jeg synes er spesiell (institusjonsrepresentant).

I sum synes derfor begrensninger i antall praksisplasser ikke bare å skape praktiske utfordringer for institusjonene, men også å sette klare rammer for hvor mange studenter som kan tas opp, til tross for arbeidslivets behov for kompetanse og krav eller ønsker fra departementet. Når praksisplasser i stor grad er avhengige av eksterne aktører, reduseres institusjonenes handlingsrom, noe som gjør nasjonale forventninger om oppskalering krevende å innfri. Dimensjonering av utdanning med omfattende praksiskrav oppleves derfor å foregå i et komplekst samspill mellom utdanningsinstitusjoner, helsesektoren og myndighetene.

4.3.2 Institusjonenes respons

Ettersom tilgangen til praksisplasser i stor grad oppfattes å være styrt av aktører i arbeidslivet, opplever institusjonene at ansvaret for å sikre og utvide denne tilgangen i stor grad ligger utenfor deres kontroll. I enkelte intervjuer vises det imidlertid til enkelte strategier institusjonene selv har for å påvirke denne situasjonen, og oppnå tilstrekkelig antall praksisplasser. Ved to av institusjonene fremheves dialog og samarbeid med arbeidslivet som helt avgjørende. Særlig gjelder dette innenfor skole- og helsesektoren, der institusjonene beskriver å ha hyppig kontakt med spesialhelsetjenesten og samarbeidende kommuner. I tillegg understrekes det at samarbeid med andre læresteder er viktig. De institusjonelle samarbeidene beskrives som betydningsfulle for å dele erfaringer, men også for å identifisere felles utfordringer og løsninger.

Ved det samme fakultetet beskrives også betydningen av å «treffe» godt med hensyn til overbooking av studenter. Gjennom en strategisk vurdering av hvor mange studenter man antar at vil falle fra og hvor mange som følger normal studieprogresjon, kan man unngå at praksiskapasiteten som finnes overskrides. Opp-taksfasen fremstår slik sett også som viktig for å sikre at alle studenter kan tildeles praksisplasser; institusjonene kan helt enkelt ikke forsvare å ta opp flere studenter enn de vet at de klarer å skaffe praksisplasser til.

4.4 Flercampus-organisering

Flere av institusjonene er organisert som flercampus-institusjoner, med studiesteder spredt utover regionen. Organiseringen beskrives i flere av intervjuene som å være viktig for institusjonenes profil, i tillegg til å være viktig for å møte utdannings- og kompetansebehov i distriktene. Samtidig peker flere av informantene på

at modellen gir en ekstra dimensjon til institusjonens dimensjoneringsarbeid, og kompliserer dette arbeidet.

Vi har valgt å kategorisere flercampus-organisering som en intern og forutsigbar faktor, fordi dette knytter seg til institusjonenes struktur og organisering, og fordi det i liten grad påvirkes av eksterne forhold eller kortsiktige endringer i rammebetingelser.

4.4.1 Parallele studietilbud ved flere campus

Flercampus-organiseringen fremstår i intervjuene som særlig relevant for dimensjoneringsarbeidet på to måter. For det første synes organiseringen å påvirke dimensjoneringsarbeidet gjennom en spenning mellom institusjonenes ambisjon om levende campuser på den ene siden, og fakultetenes vurderinger rundt egen studieporteføljen på den andre siden. Ved én institusjon beskrives det hvordan ansvaret for utvikling av studieporteføljen i stor grad ligger hos fakultetene, og at deres vurderinger tillegges vekt når institusjonen fattet endelige beslutninger og godkjenner porteføljen. Et unntak oppstår imidlertid dersom fakultetenes vurderinger utfordrer institusjonens prinsipp om levende campuser. I praksis innebærer dette at fakultetenes vurderinger må ses i sammenheng med det samlede studietilbudet ved den aktuelle campusen, og drøftes med tanke på hvordan dette påvirker aktivitetsnivå og studenttilstedeværelsen på lærestedet totalt sett. I tilfeller der det er snakk om et studieprogram ved en 'sårbar' campus, vil diskusjonene potensielt kunne resultere i at prinsippet om levende campuser veier tyngre enn fakultetets ønske om utvikling av studietilbud eller studieplasser – og at fakultetenes vurderinger slik sett overstyres.

For det andre ser flercampus-organiseringen ut til å påvirke institusjonenes dimensjoneringsarbeid gjennom rekruttering, særlig til parallele studietilbud. Ved flere institusjoner tilbys de samme studieprogrammene ved ulike studiesteder, for eksempel lærerutdanninger. En institusjon peker på en spenning mellom ønsket om å opprettholde lærerutdanning i distriktene og bekymringen for at campusene konkurrerer om de samme studentene. Opprettholdelsen av parallele studier fremheves som viktig både for institusjonens profil og for å møte regionens utdannings- og kompetansebehov. Samtidig uttrykker flere informanter usikkerhet om hvorvidt det er økonomisk bærekraftig å videreføre alle de parallele løpene, i hvert fall på lenger sikt.

4.4.2 Institusjonenes respons

I intervjuene peker informantene på flere strategier som benyttes i arbeid med flercampus- utfordringene beskrevet over, og særlig de parallele studiene. Tre

tiltak fremheves spesielt. For det første beskriver informanter ved flere av institusjonene et pågående arbeid med å differensiere og spisse studietilbudene innenfor de parallelle programmene ved de ulike campusene. Ved å tydeliggjøre og skille den faglige innretningen på tilbudene håper man å nå ulike målgrupper og dermed redusere konkurransen mellom campusene. Differensieringen må samtidig ses i sammenheng med de regionale styrkene, understreker en informant:

I den grad vi har hatt en tanke om at vi skal gi samme studietilbud i ulike byer, så er vi mer opptatt av å si at studietilbudet må differensieres, sånn at vi utnytter regionale styrker og lever opp til regionale behov og differensierer på den måten, for å gjøre alle tilbud relevante og konkurransedyktige lokalt. Det er vel kanskje det som ligger i strategien vår nå (institusjonsrepresentant).

For det andre fremheves kartlegging av rekrutteringen til de ulike campusene som en viktig tilnærming for å få mer kunnskap om hvor søkerne kommer fra – og dermed også ha et bedre grunnlag for å beslutte hvilke studier som bør avvikles, og hvilke som kan opprettholdes gjennom omorganisering og spissing av tilbudenes profil. I denne sammenheng har nulloptak også blitt brukt for parallelle studier, der institusjonene midlertidig har stanset opptak av nye studenter mens de arbeider med å omorganisere eller tydeliggjøre programmenes profil for å styrke rekrutteringen og nå ulike målgrupper.

En tredje tilnærming til opprettholdelse av programmer beskrives å være fusjonering av studieprogrammer. Fusjoneringen innebærer å utvikle bredere programmer, uten at tilbudet i de sammenslåtte programmene forsvinner. Som en informant uttrykker det:

Altså, at vi ikke nødvendigvis legger ned program – i den forstand at vi ikke skal ha det tilbudet – men at vi kanskje fusjonerer sammen programmer til å lage et bredere program, som på en måte fyller det samme behovet, men der to program kan bli for tett, for eksempel (institusjonsrepresentant).

Fusjoneringen av studieprogrammer omtales som et alternativ til «ren opp- og neddimensjonering» og beskrives å gjøre studieprogramporteføljen ved institusjonen mer robust.

I sum synes derfor institusjonene med flercampus-organisering å jobbe for å opprettholde tilbudene ved de ulike campusene. Dette er både fordi det er viktig for institusjonens profil, og fordi campusene i seg selv fremstår som viktige for å møte de regionale kompetanse- og utdanningsbehovene.

4.5 Utdanningskvalitet og læringsmiljø

Faktoren utdanningskvalitet og læringsmiljø omhandler kvalitetsarbeid og læringsmiljø i studieprogrammene. Slikt kvalitetsarbeid påpekes ved alle institusjoner å være svært viktig, og noe man har jobbet med lenge – og stadig jobber med – på alle nivåer i institusjonene. Betydningen av å kontinuerlig arbeide med utdanningskvalitet og læringsmiljø fremheves ved alle institusjoner. Imidlertid omtales studiekvalitet i varierende grad som en faktor som påvirker dimensjoneringen av studieporteføljen. I intervjuene der denne sammenhengen omtales, fremstår studiekvalitet primært som en indirekte faktor, knyttet til endrede rammevilkår, færre studenter og strammere økonomi.

Vi har kategorisert utdanningskvalitet og læringsmiljø som en lokal og forutsigbar faktor fordi det knytter seg til institusjonenes interne arbeid, og det er institusjonene selv som avgjør hvilke prioriteringer, satsinger og sider ved kvalitetsarbeidet de ønsker å legge vekt på. Vi anser faktoren videre som forutsigbar fordi det nettopp er institusjonen selv som legger føringene for hvordan dette skal gjøres.

4.5.1 Fra kvalitetsarbeid til økt gjennomstrømming

Økt gjennomstrømming og studiepoengproduksjon har fått større betydning for institusjonenes økonomiske situasjon, og studiekvalitet anses som avgjørende for å oppnå slik gjennomstrømming og produksjon. Arbeid med studiekvalitet blir med andre ord viktig fordi det påvirker studentenes fullføringsgrad – og dermed også institusjonenes dimensjoneringsarbeid. En av de fakultetsansatte forklarer for eksempel en styrket innsats mot studentenes læringsmiljø og det psykososiale miljøet slik: «Endrede rammevilkår gjør at vi må ha fokus både på fyllingsgrad og gjennomstrømming. Det medfører større oppmerksomhet på studentenes muligheter for å lykkes» (fakultetsrepresentant).

Ved ett av de andre fakultetene påpekes det i tillegg på en kobling mellom dimensjonering av utdanning, fakultetets bemanningssituasjon og studiekvalitet. Når størrelsen på utdanningstilbudet styrer både antall ansatte og økonomi, får nedbemanning direkte konsekvenser for hvor mye ressurser som kan investeres i kvalitetsstyrkende tiltak i utdanningene. Dette betyr at økonomiske innstramminger oppleves å begrense institusjonenes mulighet til å opprettholde eller styrke kvaliteten i utdanningen.

Selv om institusjonene kontinuerlig arbeider med utdanningskvalitet og læringsmiljø, kan det ved enkelte institusjoner dermed virke som om dette arbeidet også fungerer som et strategisk virkemiddel for å håndtere dimensjonering under strammere rammevilkår. Ingen av informantene beskriver imidlertid den

styrkede satsingen på studiekvalitet som problematisk eller utfordrende, men snarere som en naturlig konsekvens av institusjonenes økonomiske situasjon.

4.5.2 Institusjonenes respons

Arbeidet med studiekvalitet eksemplifiseres i intervjuene gjennom henvisning til både institusjonsovergripende og fakultetsspesifikke tiltak. Ett fakultet peker på at de har økt innsatsen for studentenes trivsel, identitet, tilhørighet og psykiske helse. Slikt arbeid har fakultetet alltid drevet med, påpeker en av informantene, «(...) men det vokser nå fordi det blir så kritisk å få folk igjennom». Et annet fakultet fremhever at deres mentorordninger har vært viktige for å styrke kvaliteten i utdanningene. Fra institusjonshold løftes det i ett intervju i tillegg frem at kvalitetsarbeid har handlet om nedskalering av antall emner, og en dreining fra kvantitet til kvalitet:

Hos fakultetet og instituttet, når de jobber med dimensjonering, så jobber de også mye med emneporteføljen. Og der jobbes det aktivt, veldig aktivt, og der har det blitt kuttet en god del hos flere fakulteter hos oss. Og det vet jeg også har skjedd på andre institusjoner i sektoren. Så det er også en viktig del av denne dimensjoneringsdiskusjonen (institusjonsrepresentant).

To institusjoner beskriver i tillegg hvordan et godt lærings- og studiemiljø henger sammen med antall studenter ved programmene, og der begge institusjonene som følge av dette satt et minimumstall på henholdsvis 10 og 20 studenter for oppstart og opprettholdelse av studieprogrammer. Tallet er imidlertid ikke absolutt, og lavere studenttall kan aksepteres i enkelte tilfeller. For én institusjon gjelder dette særlig programmer som de opplever å ha et nasjonalt ansvar for. I tillegg står fakultetene ved den samme institusjonen fritt til å finne alternative løsninger som sikrer et tilfredsstillende antall studenter:

Men vi har også sagt at hvis fakultetet mener at de finner gode løsninger for læringsmiljø, for eksempel at studenter går sammen, at emner går sammen i ulike program innimellom, som gjør at studentene får et godt læringsmiljø, så er det greit at de har noen program som rekrutterer dårligere, så lenge økonomien til fakultetet tåler det (institusjonsrepresentant).

I sum fremstår dermed studiekvalitet som en faktor som primært virker inn på institusjonenes dimensjoneringsarbeid gjennom koblingen til gjennomstrømming og økonomiske rammer. Institusjonenes respons på behovet for økt gjennomføring spenner fra styrking av studentenes psykososiale miljø og mentorordninger til reduksjon i emneporteføljen og fleksible løsninger for mindre programmer.

4.6 Oppsummering

I dette kapittelet har vi vist at lokale og forutsigbare faktorer har stor betydning for dimensjoneringen av studieporteføljen. Institusjonenes historikk og profil skaper en identitet som påvirker hvilke utdanninger som opprettholdes, selv når økonomiske insentiver trekker i motsatt retning. Samfunnsansvaret – både faglig og regionalt – forsterker denne dynamikken, særlig når institusjonene opplever et ansvar for små fag eller for å levere kompetanse til regionen. Sistnevnte er særlig aktuelt ved flercampus-institusjoner, som opplever utfordringer knyttet til dimensjonering på tvers av studiesteder. Videre fremstår fagmiljøets størrelse og kompetanse som en kritisk faktor, der mismatch mellom undervisningsbehov og fagstab skaper press for omstilling, nedbemanning og nye samarbeidsformer. Tilgang til praksisplasser utgjør en betydelig flaskehals for profesjonsutdanningene, og begrenser institusjonenes mulighet til å møte nasjonale krav om oppskalering av utdanningstilbud.

Samlet sett illustrerer kapittelet hvordan institusjonene navigerer i et komplekst landskap av lokale hensyn, der de responderer på utfordringene de møter med ulike strategier. Krysssubsidiering er for eksempel en strategi flere institusjoner bruker for å opprettholde en bredde i studietilbudet, der historiske eller strategiske hensyn veier tungt. I utfordringer med å beholde og utnytte fagstaben best mulig, er det flere institusjoner som ser på kompetanseutvikling for de ansatte, eventuelt kombinert med å gi ansatte nye oppgaver. Samtidig er det også en strategi å samkjøre emner for å oppnå bedre synergier og ressursutnyttelser. Enkelte ganger er denne typen innsats likevel ikke nok, og dermed ser vi også i materialet at nedbemanning brukes som virkemiddel for å finne en balanse mellom fagstab og undervisningsbehov. Når det gjelder sikring av praksisplasser er det enda bedre samarbeid med arbeidslivet og andre institusjoner som trekkes frem som de viktigste tiltakene. Ved parallelle studietilbud forsøkes det både å spisse, utvide og fusjonere tilbudene for å kunne fortsette å tilby studier på flere campus. I arbeidet med dimensjonering kommer det også frem at kvalitetsarbeidet har en sentral rolle. Enkelte tiltak for å heve studiekvaliteten får økt oppmerksomhet fordi de, i tillegg til å ha egenverdi for økt studiekvalitet, bidrar til å styrke eksempelvis gjennomstrømning på studiene.

5 Eksterne og mer uforutsigbare faktorer

I dette kapittelet presenterer vi fem faktorer som oppleves som mer uforutsigbare i institusjonenes dimensjoneringsarbeid. Faktorene er basert på en analyse av intervjumaterialet og omfatter

- politiske signaler og føringer
- søkning og rekruttering
- finansiering og økonomisk bærekraft
- arbeidsdeling
- arbeidslivets behov

Vi har kategorisert faktorene som *eksterne og mer uforutsigbare* fordi de er knyttet til forhold som institusjonene i mindre grad kan påvirke, og der det er eksterne aktører som i stor grad setter rammene. Politiske signaler og føringer kan endre seg raskt, som for eksempel ved skifte av politisk ledelse. De kan også endre seg sakte. Ofte vil gjennomføring av større reformer være eksempel på det, og her kan forutsigbarheten være noe større. Søkning og rekruttering er i hovedsak ytre styrt av søkerens preferanser, men institusjonene kan jobbe med markedsføring og rekrutteringsstrategier. Finansiering og økonomisk bærekraft er en ekstern faktor på den måten at bevilgningene kommer fra myndighetene, men samtidig har institusjonene fullt ansvar for å drive økonomisk bærekraftig. Årsaken til at denne kategoriseres som uforutsigbar, er opplevelsen av et redusert økonomisk handlingsrom, og nylige endringer i finansieringsmodellen. Arbeidsdeling er en ekstern faktor i den forstand at den først og fremst har kommet opp som et politisk initiativ. Uforutsigbarheten ligger i at institusjonene kan oppleve usikkerhet i hvilke studietilbud de skal prioritere og hvor det skal skje en nasjonal arbeidsdeling. Arbeidslivets behov er i sin natur eksternt, der uforutsigbarheten først og fremst er knyttet til hvor raskt institusjonene kan snu seg.

Som nevnt i kapittel 4 har flere av faktorene kjennetegn som går over i hverandre, eller de går over i temaet om interne og forutsigbare faktorer. Et omdreipningspunkt i alle intervjuene har vært nettopp at dimensjoneringsarbeid oppleves

komplekst, og at mange av faktorene henger sammen. Presentasjonen av funnene må dermed anses som et analytisk grep, og kategoriene baserer seg på informantenes beskrivelser og vektlegginger.

I den påfølgende analysen bygger vi på alt intervjumaterialet fra alle de tre representerte nivåene ved institusjonene. Som nevnt i metodekapitlet er alle informantutsagn anonymisert, for å sikre best mulige data.

Intervjuene viser at de fem faktorene vi presenterer, er med på å skape en kompleks og til tider ustabil kontekst for institusjonene, der raske endringer og motstridende forventninger kan bidra til å utfordre deres langsiktige planlegging og strategiske prioriteringer knyttet til dimensjoneringsarbeidet. I de neste delkapitlene belyser vi hvordan institusjonene navigerer i dette landskapet, og hvilke strategier de tar i bruk for å balansere eksterne premisser med interne forutsetninger og faglige utviklingsmål.

5.1 Politiske signaler og føringer

Faktoren politiske signaler og føringer viser til styrende dokumenter som statsbudsjettet, de årlige tildelingsbrevene fra Kunnskapsdepartementet, utviklingsavtalene mellom institusjonene og departementet, samt stortingsmeldinger. Som det vil fremkomme under, knytter informantene de politiske signalene og føringene også til mer overordnet styring og reformimplementering i UH-sektoren, i tillegg til politiske signaler kommunisert gjennom offentlige medier. Vi har plassert politiske signaler og føringer som en ekstern og uforutsigbar faktor fordi den er relatert til myndighetenes styring og forventninger til sektoren. Den anses videre som uforutsigbar fordi signalene og føringene varierer som følge av endringer i politiske prioriteringer, satsinger og regjeringssammensetning, og særlig har det vært mange endringer i de senere år.

5.1.1 Politiske føringer som uforutsigbare, kortsiktige og detaljstyrende

I intervjuene omtaler informanter fra alle de fem institusjonene politiske signaler og føringer som noe som i stor grad virker inn på dimensjoneringsarbeidet. Signalene og føringene oppleves i mange tilfeller nå å være tydeligere enn tidligere, og er for informantene forbundet med blant annet Kunnskapsdepartementets tildelingsbrev, tildeling, flytting og fjerning av studieplasser, reformer og generell styring av UH-sektoren, samt politisk retorikk og debatt. I enkelte tilfeller peker også informantene på mer spesifikke politiske føringer og endringer, for eksempel innføringen av studieavgifter for utenlandske studenter og påtrykk for etablering av mer fleksible utdanninger.

De politiske signalene og føringene omtales på tvers av institusjonene som noe man må ta på alvor, og disse legger tydelige føring for måten institusjonene jobber med dimensjonering på. Når statsbudsjettet og tildelingsbrev mottas, uttrykker informantene at det jobbes nøye og systematisk med å tolke, følge opp og rette seg etter uttrykte forventninger og signaler fra myndighetene. Overordnet er det imidlertid tre karakteristikk av de politiske styringssignalene som går igjen i intervjuene: 1) at de oppleves uforutsigbare, 2) at de er preget av kortsiktighet og raske endringer og 3) at de er detaljerte. Beskrivelsene går igjen i både institusjons-, fakultets- og instituttintervjuene. Nedenfor vil vi beskrive disse inntrykkene mer inngående, og hvordan de synes å virke inn på institusjonenes dimensjoneringsarbeid.

I en rekke intervjuer omtales den politiske styringen som uforutsigbar og krevende å forholde seg til. Uforutsigbarheten er særlig knyttet til opplevelsen av raske politiske endringer, der studieplasser beskrives å både legges til og fjernes fra ett år til ett annet. Med de raske politiske endringene følger en forventning om at institusjonene på kort tid skal kunne omstille seg for å innfri og imøtekomme myndighetenes føring og signaler. En slik omstillingsevne oppleves imidlertid å bryte med måten institusjonene virker og arbeider på. En ansatt på institusjonsnivå setter ord på denne spenningen:

Vi har nå de fagmiljøene vi har, vi har de lokalene vi har, vi har på en måte den søkermassen vi har. Man kan ikke forvente mirakler fra det ene år til det andre. Det er noe med at det er supertanker-bevegelser vi snakker om her, tenker jeg. Så det her med forutsigbarhet og langsiktighet, og så at vi også oppnår kvalitet i det vi gjør, fortsetter å ha kvalitet i det vi gjør, det mener jeg er veldig viktig (institusjonsrepresentant).

Informantens henvisning til «supertanker-bevegelser» kan tolkes som at institusjonen preges av saktegående og langsiktige prosesser, der endring både krever tid og planlegging. Sitatet er beskrivende for flere av informantenes syn på forholdet mellom institusjonenes arbeidsmåter og de politiske signalene, der formuleringer som «hive oss rundt», «skru av og på en bryter» og «misforhold» går igjen. Overordnet kan vi dermed si at funnene synliggjør en opplevd spenning mellom myndighetenes styringslogikk, som forutsetter raske omstillinger og fleksibilitet, og institusjonenes organisasjonslogikk, som i større grad beskrives å være preget av langsiktighet, behov for forutsigbarhet og ressursmessige begrensninger. Denne spenningen gjør dimensjoneringsarbeidet krevende og utfordrer institusjonenes evne til å planlegge for stabilitet og kvalitetsarbeid.

På enkelte av fakultetene relateres spenningen mellom det institusjonelle dimensjoneringsarbeidet og den politiske styringen spesifikt til tildeling av studieplasser. Ved to fakulteter påpekes det at mens man tidligere fikk beholde tildelte

studieplasser, oppleves disse nå stadig å trekkes tilbake. Slike endringer bidrar, ifølge informantene, både til utrygghet og uro. Utryggheten er knyttet til at fakultetet i slike tilfeller må finne alternative finansieringskilder for å eventuelt opprettholde studieplassene. I tillegg utfordres den økonomiske situasjonen til fakultetet ved at de i periodene med bevilgede studieplasser gjerne også har tilsatt flere ansatte. Slik sett oppleves de raske politiske beslutningene å skape økonomisk uforutsigbarhet.

Svingningene i den politiske styringen oppleves ikke bare å skape økonomisk utrygghet og komplisere kvalitetsarbeidet, men også å bidra til en omstillingsuttømmelse blant de ansatte. På ett av instituttene påpekes det for eksempel at den politiske styringen har gitt en tretthet når det gjelder endringsarbeid ved instituttet. Trettheten nevnes også eksplisitt i ett av intervjuene i forbindelse med lærerutdanningene. Disse har vært gjenstand for en rekke endringer de siste årene, for eksempel fjerning av karakterkrav og omlegging til femårig masterutdanning. Med nye rammeplaner under utvikling vil også dette trolig prege arbeidet i lærerutdanningene de kommende årene, peker en informant på. Institusjonenes evne til langsiktig planlegging syns derfor særlig utfordrende innenfor lærerutdanningene – selv om det også beskrives som en utfordring i andre utdanninger.

Enkelte informanter, særlig på institusjons- og fakultetsnivå, omtaler også de politiske føringene og signalene som detaljstyring eller overstyring. Detaljstyringen beskrives å være mer fremtredende nå enn tidligere. Det omtales som en generell tendens i sektoren, og som et uttrykk for en effektiviseringstankgang hos myndighetene der alt «skal måles i studier, penger og produksjon» (institusjonsnivå). I ett av intervjuene på institusjonsnivå oppleves disse tendensene som særlig krevende fordi myndighetene samtidig uttrykker at de har tillit til og forventninger om at institusjonene skal få til dimensjoneringsarbeidet selv, innenfor sine økonomiske rammer. Når myndighetene samtidig styrer antall studieplasser en institusjon skal tilby, for eksempel innenfor helseutdanningene, oppleves signalene som både tvetydige og motsetningsfylte. Særlig oppleves detaljstyringen i forhold til sykepleierutdanningen som problematisk. Denne utdanningen har hatt kapasitetsutfordringer relatert til praksis, spesielt i spesialisthelsetjenesten. Allerede i 2011 ble det påpekt at praksisplasser av tilfredsstillende kvalitet fort kan bli en knapphetsfaktor når studenttallene vokser (Kårstein & Aamodt, 2012), og antallet sykepleierstudenter har fortsatt å vokse siden da. Nesje og kollegaer (2017) viste at studieledere i utdanningene mente at det var krevende å få dekket behovet for praksisplasser til alle sykepleierstudentene de tok opp, og at dette ble ytterligere utfordret av samhandlingsreformen ved at det ble oppgaveforskyvning fra spesialisthelsetjenesten til primærhelsetjenesten. Omfanget av praksis i sykepleierutdanningen er regulert gjennom EU-direktiv og rammeplaner, og dette medfører at alle sykepleiere må ha både medisinsk og kirurgisk praksis som oftest

må gjennomføres i spesialisthelsetjenesten (på sykehus). Med andre ord har det lenge vært bevissthet i sektoren om at kapasiteten for hvor mange studenter som kan tas opp til sykepleierutdanning er nær taket for hva som er mulig å få til, men likevel pålegger myndighetene institusjonene å øke opptaket av sykepleierstudenter ved å tildele flere studieplasser.

I kontrast til opplevelsen av detaljstyring, fremheves det i ett av intervjuene at også politiske signaler av mer implisitt karakter, gjerne kommunisert i offentlig debatt, kan virke inn på rekrutteringene til enkelte utdanninger. Bruken av begrepet «tullestudier» trekkes frem som et eksempel på slike politiske signaler «(...) som svirrer rundt i lufta i offentligheten» og «(...) påvirker oss og selvbildet vårt». Et interessant aspekt i denne sammenheng er imidlertid at fakultetet opplevde at antall søkere *økte* som følge av debatten om tullestudier, og slik sett virket positivt inn på rekrutteringen.

5.1.2 Institusjonenes respons

En gjennomgående respons fra institusjonene, og i tråd med utfordringene beskrevet over, er et ønske om forutsigbarhet, tillit og autonomi fra myndighetene. Ifølge informantene er institusjonenes arbeid allerede preget av at man både på institusjons-, fakultets- og instituttnivå jobber målrettet, strategisk og langsiktig med studieporteføljen, og at politiske signaler og føringer tas på alvor. Imidlertid opplever ikke institusjonene at myndighetenes politiske styring tar høyde for dette interne arbeidet som allerede gjøres, og flere av informantene mener at styringen reflekterer en lav tiltro til at institusjonene evner å løse dimensjoneringsarbeidet på egenhånd. Behovet for autonomi knyttes til at det er institusjonene selv som kjenner regionen de er en del av, og slik sett er best i stand til å foreta vurderinger rundt sin studieportefølje. I tillegg henger ønsket om autonomi tett sammen med oppfatninger om at institusjonenes arbeid allerede er preget av grundighet:

Vi ønsker autonomien vår til å beslutte selv, basert på gode kriterier og gode diskusjoner, der vi helt klart tar med oss signaler fra politikken og arbeidslivet og samfunnslivet på en veldig seriøs måte. Men det er viktig at vi selv skal sitte i førersetet på hva vi vil beslutte til sist (institusjonsrepresentant).

I tillegg til det kontinuerlige arbeidet med å møte myndighetenes forventninger, vises det i intervjuene også til enkelte andre institusjonelle endringer som følge av politiske føringer og signalene. Eksempelvis uttrykker en prorektor at politiske forventninger om økt gjennomstrømning har bidratt til færre emner enn tidligere. En annen informant forklarer at myndighetenes føringer har vært en medvirkende årsak til utviklingen av ny dimensjoneringsmodell ved institusjonen. I kombinasjon med endringer i rammebetingelser og trangere økonomi har den nye

modellen til hensikt å både gjøre det lettere å gjøre prioriteringer i institusjonens portefølje, men også imøtekomme føringer og signaler fra myndighetene. Jevnt over er det imidlertid institusjonenes behov for større handlingsfrihet og tillit som i intervjuene fremkommer som den tydeligste responsen på de politiske føringene.

5.2 Søkning og rekruttering

En faktor som i stor grad påvirker institusjonenes dimensjonering av studieporteføljen, er søkertall og rekruttering av studenter til de ulike studieprogrammene. Vi plasserer institusjonenes søkning og rekruttering som en ekstern faktor, ettersom dette i stor grad er knyttet til kommende studenters søkemønster. Arbeidet som legges ned for å rekruttere studenter kan riktignok betraktes som et internt anliggende ved institusjonene, men siden dette også er tett tilknyttet studenters søkemønster, omtaler vi det samlet. Videre er både søkning og rekruttering plassert som uforutsigbare faktorer, ettersom informantene opplever at de i liten grad kan påvirke og forutse hvor mange studenter som søker og faktisk møter opp ved studiestart.

5.2.1 Usikre og lave søkertall er utfordrende

Dimensjonering med hensyn til søkertall og rekruttering av studenter trekkes frem som viktig av informantene ved alle de fem caseinstitusjonene på både institusjons-, fakultets- og instituttnivå. Søkning og rekruttering anses derimot som utfordrende, ettersom både søkertall og antall oppmøtte til studiestart er relative ustabile og usikre faktorer. Som en informant sa: «vi kan jo dimensjonere så mye vi vil med antall tilgjengelige studieplasser, men vi er jo avhengig av at noen faktisk søker, og takker ja, og møter opp etter å ha takket ja» (institusjonsrepresentant). Gjennom intervjuene pekes det også på at det ligger en usikkerhet i hvorvidt studenter faktisk gjennomfører studieprogrammene, ettersom de kan avslutte eller bytte studieretning underveis i studieløpet. Dette gjelder særlig ved studieprogram som har en stor andel studenter tatt inn på sitt andre- eller tredjevalg, ettersom dette innebærer en risiko for at studentene plutselig får innvilget et mer prioritert valg og dermed bytter studieretning eller flytter til en annen institusjon.

Svingningene i søkertall knyttes til studentene, deres interesser og hvilke yrker de ønsker å utdanne seg til. Dette oppleves av flere til å være i endring, og som vanskelig å styre:

Og dette er litt irriterende for oss voksne: ungdommen vil jo ikke det vi vil at de skal ville. Så det er jo et dilemma der også. Vi sier at vi tror at samfunnet trenger jobber der og der, mens ungdommen sier at jeg har lyst til å bli noe annet (fakultetsrepresentant).

Flere informanter nevnte at de kan sette i gang «markedsføring» av sine studieprogrammer eller endre innholdet i studiene, men at dette hjelper lite hvis studentene ikke har lyst til å utdanne seg innenfor denne fagretningen. I lys av dette, nevner noen at de snarere opplever at det er andre faktorer i samfunnet som bidrar til å styre ungdommers interesser – som hvordan et yrke omtales i media og blant politikere. Igjen er slik omtaler og «trender» i yrkesvalg noe de ansatte ved institusjonene opplever at de har ganske liten påvirkning på.

En annen utfordring som kommer frem i forbindelse med søkertall, er opplevelsen av et begrenset antall kvalifiserte søkere. Blant annet oppleves dette utfordrende ved de studieretningene der de forsøker å øke antallet studieplasser på bakgrunn av politiske signaler eller føringer:

Så ser jo mange [politikere] at, «ja, det trenger vi mer av i Norge». Men hvis du teller opp hvor mange ungdommer som går ut av videregående skole med matte, fysikk, kjemi ... så er det ikke på langt nær det som kan fylle opp både ingeniørstudier, naturvitenskapelige studier, medisin, veterinærmedisin, odontologi og alle disse fagene som også krever det samme. Så det er også et eksempel på at det ikke hjelper å kaste masse penger etter de fagmiljøene og tro at vi får flere kandidater, fordi veldig mange av ungdommene våre er ikke kvalifisert for opptak (fakultetsrepresentant).

En annen utfordring som kommer frem i intervjuene, er når studieprogram har veldig lave søkertall. Noen av årsakene som trekkes frem, er at studieprogram med veldig få studenter hverken er faglig eller økonomisk bærekraftig. For eksempel nevner flere av informantene at studieprogram ofte ikke gjennomføres hvis det har færre enn fem eller ti studenter, ettersom dette gjør det utfordrende å opprettholde et godt faglig læringsmiljø. Lave søkertall går også utover studieprogrammets økonomiske bærekraft og påvirker instituttets budsjett. Dette gjelder spesielt når det er snakk om flerårige programmer, ettersom dette indikerer få studenter og lavt budsjett over en lengre periode. Svake og varierende søkertall, ser derimot ikke ut til å påvirke de utdanningene som har øremerkede studieplasser og dermed kan opprettholde kapasiteten selv om de ikke fyller alle plassene. Ved disse studieprogrammene påpekes det at «de største utfordringene er rekruttering og ikke dimensjonering» (fakultetsrepresentant).

Dette bringer oss over på rekruttering av studenter, som flere av informantene trekker frem som krevende. I noen tilfeller knyttes utfordringene til at det er få kvalifiserte søkere og rekrutteringsarbeidet omtales som «å støvsuge markedet». Andre opplever at det oppstår en viss «kannibalisering» der institusjoner, campuser eller fysiske- og nettbaserte studieprogrammer konkurrerer mot hverandre for å trekke til seg studenter. I enkelte tilfeller beskrives rekrutteringsutfordringene som «et nasjonalt problem», for eksempel i omtale av lave søkertall til visse

profesjonsutdanninger som lærer- og sykepleierutdanninger. Andre ganger knyttes utfordringene til institusjonens geografiske tilhørighet, ettersom en del informanter opplever problemer med å rekruttere studenter til visse regioner i Norge.

Felles for flere er at rekrutteringsarbeidet dreier seg om å finne studenter, og formidle hva institusjonen har og hva de kan tilby av utdanninger. Noen av informantene opplever også at det i løpet av de siste årene har blitt stadig større oppmerksomhet på studentrekruttering – men også på gjennomstrømming – i dimensjoneringsarbeidet.

5.2.2 Institusjonenes respons

Selv om svingende søkertall og studentrekruttering oppleves som krevende i dimensjoneringsarbeidet, er informantene ved samtlige av caseinstitusjonene tydelige på at de arbeider aktivt og strategisk for å imøtekomme utfordringene. Det varierer derimot hvor mye og hva som settes inn av arbeid. Ved utdanningene som har høye og stabile tall, jobbes det gjerne med små justeringer av studieporteføljen for å imøtekomme søkertallene. Andre sliter mer med lave søkertall «som får alarmklokken til å ringe», hvilket oppleves som krevende og gjerne resulterer i et større arbeid. En av informantene uttrykte det på følgende måte:

Vi har vært ganske flinke, vi har snudd mange steiner, vi har utfordret fagmiljøene og instituttene mye på å tenke annerledes, og mye har skjedd med studiene i løpet av de siste årene (...) Vi endrer og endrer på ulike vis, både produksjon av innhold, profil, organisering for å møte nye studiegrupper (...) Så jeg er litt opptatt av å få fram den endringsviljen som faktisk har vært. For jeg opplever – det er jo klart man også er konservativ og man er redd for jobbene sine, og man vil helst ha det [faget] man har hatt lenge og gjøre det på akkurat den måten – men det har også vært stor endringsvilje til å fornye seg med tanke på hvordan man bygger opp studier og leverer studier (fakultetsrepresentant).

Selv om mye innsats legges ned i arbeidet med å bedre søkertall til studieprogram, understrekes det også at «det gjøres mye arbeid uten at det nødvendigvis har resultater (...) Det er en del faktorer du faktisk ikke kan påvirke» (institusjonsrepresentant). Dette understreker at søkertall oppleves som en relativ ustabil og uforutsigbar faktor, som de ansatte ved institusjonen i liten grad kan påvirke.

Velger heller omprioriteringer enn nedleggelser

Når det gjelder studieprogram med lave søkertall, kommer det frem i flere intervjuer at nedleggelse av studieprogram sjelden er det første tiltaket som iverksettes. Det ble poengtert at årlige svingninger i søkertall ikke automatisk fører til nedleggelse av studieprogram, og at program sjelden legges ned «før vi har en

alternativ plan» (fakultetsrepresentant). Videre viser intervjuene at det ofte legges ned mye innsats for å finne alternative løsninger til nedleggelse av studieprogram, og at flere tiltak blir iverksatt. Dette gjelder særlig hvis programmet anses som strategisk viktig for institusjonen, for eksempel ved at det anses å dekke et faglig eller regionalt samfunnsbehov. Argumentene for å opprettholde «små» fag knyttes blant annet til viktigheten av å tilby et bredt spekter av studietilbud og behovet for kunnskapsberedskap (se kapittel 4.1). I denne sammenheng påpeker flere informanter at konjunktursvingninger som påvirker søkertallene skjer raskt, mens opp- og nedskalering av fagmiljøene skjer sakte. Informantene understreker derfor at opprettholdelsen av fagtilbud og studieprogram må betraktes med en annen og lengre tidshorisont enn de raskt skiftende søkertallene.

Når det gjelder tiltakene som iverksettes for å imøtekomme lave søkertall, kom det frem at de kan «skru på flere knapper». Informantene understreket derfor at dimensjoneringsarbeidet og tiltakene som iverksettes dreier seg om mer enn ren opp- eller neddimensjonering av studietilbud. Videre poengterte flere at hvilke tiltak som settes i gang, vil avhenge av en rekke faktorer – deriblant hvor strategisk viktig utdanningen synes å være. Generelt ser det ut til at jo viktigere utdanningen oppleves å være, desto mer innsats legges det ned for å opprettholde studieprogrammet. Av arbeidet som blir nevnt gjennom intervjuene, kommer det frem at det blant annet jobbes med tidligere års søkertall for å anslå hvordan opptaket blir fremover. Slike «erfaringstall» danner grunnlaget for en kontinuerlig revidering og justering av opptaksrammer og dimensjoneringen av studieporteføljen. Informantene ved flere av caseinstitusjonene sier også at de gjør en betydelig overbooking på enkelte studieprogrammer, ettersom de antar at flere studenter takker nei til studieplassen eller ikke møter opp ved studiestart. Flere sier at de også jobber kontinuerlig med å utvikle utdanningstilbudet med henblikk på søkertall og endringer i både studentmassen og arbeidslivets behov.

Andre tiltak for å imøtekomme lave søkertall innebærer interne omprioriteringer, omorganiseringer og økt samdrift på tvers av programmer. En strategi som ble nevnt av en del informanter er å slå sammen eller fusjonere studieprogram som fyller det samme eller tilgrensende behov. På denne måten legges ikke studieprogram ned, i den forstand at fagtilbudet ikke lenger tilbys. En annen strategi som kom opp i intervjuene, er å omfordele studieplasser mellom fakulteter eller internt på instituttet – for eksempel ved å føre studieplasser over på nettstudier. En del informanter sa også at de forsøker å få studieprogrammer til å bli mer økonomisk bærekraftige, for eksempel ved å opprette mindre grupper eller å ha færre spesialiseringer. Andre tiltak som ble nevnt, er å redusere antall emner, tilby mer generiske fag og å endre navn på studieprogram.

Gjennom intervjuene kommer det også frem at tiltakene som iverksettes for å imøtekomme lave og uforutsigbare søkertall kan ha uheldige konsekvenser. En

konsekvens av lave søkertall som flere av informantene trakk frem, knyttes til strategien med å endre opptaksrammen og antall studieplasser som tilbys. En informant forklarte at de *reduserte* antall studieplasser, for at oppfyltingsgraden skulle se bedre ut. Flere andre sa at de *øker* opptaksrammen eller bevisst legger opp til en overbooking – hvilket betyr at de tar inn flere studenter enn hva de reelt sett har studieplasser for. Problemer som da kan melde seg, er at man får inn flere søkere som har manglende motivasjon eller ikke har gode nok kvalifikasjoner for studieprogrammet:

... det er en del av de fagene, hvor vi øker rammen. Da får vi veldig svake studenter, hvis vi kan si det sånn, med dårligere karakterer enn kanskje det som er ønskelig for et universitetsstudium. Det er ikke dermed sagt det er umulig [for disse studentene] å gjennomføre, men de krever en annen type oppfølging. Så det skaper også problemer. Det er ikke bare å fylle og fylle [på med studenter]; man må også gi dem pedagogisk og forsvarlig utdanning etter deres kvalifikasjoner (fakultetsrepresentant).

Arbeidet knyttet til lave søkertall og omprioriteringer av studieplasser oppleves av flere som krevende og komplekse prosesser. Blant annet kommer det frem at omfordeling av studieplasser – altså at studieplasser flyttes mellom fakulteter eller mellom institutter – oppleves som «veldig krevende» og «kontroversielle og vanskelige ting». Det kommer også frem at beslutninger om omfordeling av studieplasser ofte fattes på ledelsesnivå. Dette knyttes til at omfordelinger ikke nødvendigvis er lette å bli enige om og at det «kan spisse seg litt til», ettersom «alle sitter og holder på sine plasser». Omfordeling av studieplasser knyttes også til andre utfordringer, som endringer i fagstaben eller hvorvidt man har rom og kapasitet ledig til å omrokere på studieplasser (dette omtales nærmere i kapittel 4.2 og 4.3).

Økt rekrutteringsinnsats og «markedsføring» av studier

Tiltak for å imøtekomme uforutsigbare eller lave søkertall knyttes også til økt rekrutteringsinnsats. Det dreier seg blant annet om økt «markedsføring» av studiene gjennom for eksempel sosiale medier, samt økt oppmerksomhet mot flere mulige studentgrupper i rekrutteringsarbeidet.

Det sistnevnte kommer blant annet til syne ved at det fokuseres på rekruttering av internasjonale studenter og rekruttering gjennom «alternative opptaksveier» for søkere fra yrkesfaglig videregående skole eller søkere med relevant fagbrev. En slik rekrutteringsinnsats får også utslag i studietilbudene, ved at det for eksempel tilbys flere nettbaserte, samlingsbaserte eller fleksible studieprogrammer. Det kan også få utslag ved at det tilbys forkurs eller grunnleggende emner rettet mot studenter som søker opptak uten spesiell studiekompetanse som kreves for

programmet, ettersom dette for eksempel «gir dem masse påfyll av matte og fysikk, sånn at de skal være 'up to date' i løpet av det første studieåret» (fakultetsrepresentant). I tillegg var det tidligere en rekrutteringsstrategi å tilby engelskspråklige studieprogrammer for å tiltrekke seg internasjonale studenter.

Flere informanter opplever at det i løpet av de siste årene har blitt økt oppmerksomhet på en slik markedsføring av studieprogrammene. Noen peker også på at det har blitt økt oppmerksomhet på gjennomstrømming og å få studentene til å bli værende i studiet de har startet på. Ifølge informantene har dette resultert i en større oppmerksomhet rundt studenters tilhørighet, læringsmiljø, psykiske helse og trivsel – hvilket gjerne anses som en positiv endring. Flere opplever derimot endringen mot økt markeds- og kampanjetankegang for å rekruttere studenter som mer utfordrende. En av årsakene som nevnes, er at dette skaper konkurranse mellom institusjonene og en «alles krig mot alle».

I kjølvannet av dette løftes det frem refleksjoner om hvorvidt rekruttering til visse studieprogrammer, som for eksempel læreryrket eller helsefagene, er et nasjonalt prosjekt og et nasjonalt ansvar som institusjonene deltar inn i. I denne sammenheng sa en informant følgende: «spørsmålet er jo, hvor tungt skal [vår institusjon] gå inn med sin store maskin for å ta så mange studenter som mulig i det markedet? Hvordan skal vi drive markedsføringsarbeidet? Hva virker og hva virker ikke, for eksempel?» (fakultetsrepresentant). Dilemmaet som reises, er om institusjonene bør legge inn innsats for å sikre rekruttering til *egne* utdanninger, eller om det bør legges opp til mer samarbeid mellom institusjonene (se en nærmere diskusjon av dette i kapittel 5.4).

5.3 Finansiering og økonomisk bærekraft

Dimensjonering av studieporteføljen henger også tett sammen med institusjonenes finansiering, og økonomisk bærekraft må ofte tas i betraktning. I beskrivelsen under kommer det frem at disse elementene er faktorer som har fått økt oppmerksomhet og betydning for institusjonene den siste tiden. Dette henger sammen med endringer i finansieringsmodell, samtidig som institusjonene opplever et strammere økonomisk handlingsrom enn før.

Vi plasserer finansiering og økonomisk bærekraft som en ekstern faktor, fordi de økonomiske midlene til de offentlige institusjonene kommer som tildeling fra myndighetene. Den er videre plassert som mer uforutsigbar, fordi det alltid kan skje politiske endringer som kan endre på de institusjonelle mekanismene for intern budsjett disponering, eller institusjonens respons på insentivene. En større vektlegging av studiepoengproduksjon i nytt finansieringssystem er et eksempel på en slik endring. Et annet eksempel er politiske signaler om at myndighetene kan komme til å flytte på studieplasser mellom institusjonene. Dette betyr ikke at

finansieringen til institusjonene i sin helhet oppleves som mer uforutsigbar enn tidligere, men at enkelte politiske signaler eller føringer fører til økt uforutsigbarhet.

5.3.1 Økonomiens betydning og utslag av ny finansieringsmodell

I datamaterialet kommer det tydelig frem at institusjonene er opptatt av økonomisk bærekraft, men ofte snakkes det om økonomi i relasjon til andre faktorer, for eksempel samfunnsmandat. Som beskrevet av denne informanten:

Samfunnsmandatet vårt er det aller viktigste, men vi kan jo ikke leve på luft og kjærlighet. Vi må jo ha penger inn. Vi må jo ha studenter, og vi må ha fornøyde studenter, og vi kan ikke bruke osthøvelen slik at det blir dårlig kvalitet (fakultetsrepresentant).

Økonomi oppfattes dermed som «en faktor som ikke alene virker utslagsgivende for dimensjonering», men som noe som «svever over (...) i vårt daglige virke» (fakultetsrepresentant). Det kommer frem at det er ønskelig å følge de politiske føringene, men at det på samme tid oppleves som utfordrende, når institusjonene i praksis opplever kutt i bevilgningene. Informantene bruker formuleringer som at «de kan skyte en hvit pil» etter nye studieplasser, og at det er intern omfordeling som gjelder. Samtidig ser noen informanter positive følger av å få mer oppmerksomhet knyttet til god ressursbruk, slik som her:

Vi [blir] oppmerksom på at økonomi er en variabel. (...) Sektoren har jo forholdt seg til mange ulike variabler, mange ganger, men nå blir den økonomiske variabelen opplevd som sterkere enn før. Og så får det oss til å få en veldig sunn, egentlig på mange måter intern, rengjøring, at vi ser at vi forvalter ressursene innenfor programmet godt nok (fakultetsrepresentant).

Selv om oppmerksomheten rundt økonomi ser ut til å handle om både strammere budsjetter og mindre tilførsel av nye studieplasser, er også ny finansieringsmodell en av de konkrete endringene som informantene snakket mye om i intervjuene. Fordi den nye modellen har lagt opp til sterkere insentiver for studiepoengproduksjon, oppleves det som at studiedimensjonering blir viktigere rent økonomisk. Som beskrevet av en informant, «det gjør noe med hele dynamikken i det arbeidet» (instituttrepresentant). Andre beskrivelser tyder på at dimensjoneringsarbeidet også oppleves mer politisert enn før. Et samlet inntrykk er at informantene beskriver det som at «spillereglene er endret». En fakultetsinformant forklarer hvordan de nye spillereglene kommer til uttrykk i dialogen mellom fakultet og institutt:

Det er også et tydelig press fra instituttlederne på at de ønsker endring, og de ønsker at vi skal ta de der større grepene, fordi de merker det jo på sine budsjetter,

og at de ikke har god framskriving av økonomien, men snarere tvert imot, de er forpliktet på lønnsutgifter som er helt nesten uhåndterlige, og det er studiepoengproduksjon som er nøkkelen. Man kan hente inn eksterne midler til forskning også, men det er mye mer bundet opp som kortsiktige midler, sånn at det er dette som er bensinen (fakultetsrepresentant).

I dette sitatet forklares også hvordan det oppleves som at inntjening til institusjonen må knyttes til studiepoengproduksjon – dette er «bensinen» – mens midlene som kommer til forskning er mer kortsiktig og uforutsigbare. Ved den samme institusjonen kommer det frem at styret har gitt signaler der det forventes at økt opptak skal lede til økt studiepoengproduksjon, og at det er en større forståelse for at et avlagt studiepoeng «betyr mer nå enn noen gang».

Likevel, når man kommer til instituttnivå påpekes det at man ikke nødvendigvis har redskapene til å forstå budsjettmodellene fullt ut. For eksempel vet man ikke hvor mange penger et studiepoeng gir, slik at det er krevende å forstå hvordan man konkret utgjør en brikke i det litt større spillet. Samlet sett er det stor oppmerksomhet om studiepoengproduksjon blant informantene som er med i denne studien, og det legges mye arbeid i å finne ut hvordan man best fordeler studieplassene internt ved institusjonen.

5.3.2 Institusjonenes respons

Institusjonenes respons på strammere økonomisk handlingsrom og økt vektlegging av studiepoengproduksjon handler i stor grad om å lage systemer som gjør det enklere og mer legitimt å omfordele ressurser både mellom fakulteter og innad på fakulteter. Andre tiltak som nevnes så vidt i intervjuene, er å skaffe mer ekstern forskningsfinansiering, eller å utvide EVU-tilbud man tar studiepenger for. Når det gjelder modeller for omfordeling varierer det i hvor stor grad institusjonene har satt i gang prosesser for å formalisere dette. Ved en av institusjonene beskriver informantene at de mangler retningslinjer for hvordan man eventuelt skal ta studieplasser fra ett fakultet og gi til et annet.

Ved to av institusjonene er det imidlertid laget modeller for å flytte studieplasser ut ifra gitte kriterier. Ved den ene institusjonen beskrives hvordan det kan tilføres studieplasser til fagområder der det blant annet er stor etterspørsel, et udekket samfunnsbehov, at man tar et nasjonalt ansvar for et bestemt fag, eller at det er et område i strategisk vekst. Modellen tillater dermed «å hente studieplasser fra andre studieprogrammer som ikke svarer ut de samme kriteriene på en god måte» (institusjonsrepresentant). I dette arbeidet føres det dialog med alle fagmiljøene og det brukes blant annet tall for opptak og frafall på de ulike studieprogrammene. Behovet for å jobbe på denne måten har sprunget ut av at det beskrives som viktigere enn før å treffe opptaksrammene.

En av de andre institusjonene har valgt en modell der det ikke flyttes kapasitet mellom fakulteter, men at det gis større handlingsrom ved hvert enkelt fakultet, ut ifra de rammene som gis sentralt fra institusjonen. En informant beskrev det på følgende måte:

[Vi har tidligere] praktisert det som vi kaller et nullsumspill på opptakskapasiteten vår. Der det har vært sånn at hvis fakultetene ønsker å etablere noe nytt, eller gjøre endringer i studieporteføljen, så må man hente kapasitet fra et annet sted. Og med mindre man har fått tilført friske studieplassmidler fra KD, så har man måttet gjøre omprioriteringer internt. (..) Så har vi også dette arbeidet som vi har fått tilslutning til fra styret. Hvor mange studenter det faktisk er kapasitet til å ta opp. Det kan jo være at man ser at her har vi faktisk vitenskapelig ansatte, og vi har ressurser til å faktisk kunne ta opp noen flere studenter (institusjonsrepresentant).

I praksis betyr dette at fakultetene som beskrives i dette sitatet kan opprette tilbud uten at de nødvendigvis må legge ned noe annet, eller de kan ta opp flere studenter til et studium enn planlagt. Dette begrunnes med viktigheten av at fakultetene har et overordnet ansvar for å fylle studieplassene.

En utfordring for noen av institusjonene er likevel at det innenfor enkelte fagområder er gitt et visst antall studieplasser gjennom tildelingsbrevene. Som nevnt i kapittel 3.1 gikk flere av de supplerende tildelingsbrevene for 2025 nøyte inn på kandidatproduksjon i forhold til tildelt ramme, og institusjonene opplevde å få «påpakning» om målene ikke var innfridd. En informant uttrykte hvordan dette innebærer at «noen miljøer (...) har et produksjonskrav på seg som er veldig høyt, mens andre ikke har samme trykket på gjennomføring. Og det kan jo gjøre noe med organisasjonen» (fakultetsrepresentant).

Samlet sett synes det å være høy bevissthet om det informantene opplever som «endrede spilleregler», altså mer vekt på studiepoengproduksjon, og høy bevissthet om at ressursene institusjonene får må utnyttes klokt. Samtidig er det variasjon i hvilke grep som tas, og det er i alle tilfeller flere enn de to modellene som er beskrevet i dette delkapitlet. For eksempel er flere tiltak knyttet til noen av de andre faktorene som er beskrevet, slik som best mulig utnyttelse av fagmiljøet eller bedre markedsføring av studier, som bidrar til økonomisk bærekraft.

5.4 Arbeidsdeling

I løpet av de siste årene har det kommet politiske forventninger knyttet til arbeidsdeling og samarbeid mellom institusjonene om dimensjoneringsarbeidet. En slik arbeidsdeling om dimensjoneringsarbeidet knyttes videre til konkurransen om studenter og studieplasser mellom institusjonene.

Vi plasserer institusjonenes arbeidsdeling som en ekstern faktor, ettersom dette knyttes til politiske signaler om at institusjonene skal samarbeide om dimensjoneringsarbeidet. Dette er videre plassert som en uforutsigbar faktor, ettersom politiske signaler og føringer kan skifte i takt med regjeringsbytte. Arbeidet har med andre ord ikke kommet i gang enda, og informantene er dermed ikke sikre på hvordan en slik samarbeidsprosess vil ta form i praksis.

5.4.1 Konkurransen vs. arbeidsdeling

Gjennom intervjuene kommer det frem at UH-institusjonene har mottatt politiske signaler og forventninger om at institusjonene skal samarbeide nasjonalt om dimensjoneringsarbeidet. Flere omtaler samarbeidet som en *arbeidsdeling* – både med hverandre og fagskolene – der institusjonene deler ansvaret og arbeidet med ulike utdanningstilbud mellom seg. De politiske signalene om arbeidsdeling sies å ha kommet i løpet av de siste årene, og enkelte informanter knytter det til endringer i ungdomskullene og de endrede rammevilkårene i sektoren:

Det er jo de to siste årene som dette har kommet opp som en tydeligere tematikk. Det handler nok også om at regjeringene i alle de siste 30 årene stort sett har løst kapasitetsunderskudd på ulike sektorer med å bevilge nye studieplasser (...) Man har bare bygd opp, fordi man også har hatt voksende ungdomskull, så det har vært behov ... for å øke kapasiteten. Men nå synker ungdomskullene, og det er ikke egentlig behov for flere plasser totalt sett i sektoren. Vi er vel kanskje til og med litt der, at det er langt flere studieplasser samlet i Norge, enn det er ungdom per årskull. Så det er jo forståelig at regjeringen, både denne og antagelig alle fremtidige, vil si at vi har nok studieplasser, nå må vi bare omdefinere innholdet i dem, for å møte behov i samfunnet (fakultetsrepresentant).

En arbeidsfordeling mellom institusjonene knyttes videre opp til konkurransen mellom institusjonene for å rekruttere studenter til sine studieprogram. På den ene siden beskriver enkelte informanter dette som en «tøff konkurranse om studentene», de gir uttrykk for at de trenger alle studentene de kan få, og at de ofte opplever å tape mot de større eller mer sentraliserte institusjonene. I den sammenheng uttrykker flere at deres institusjon har studieprogrammer som er mer «konjunkturfølsomme» enn andre institusjoner, ettersom deres søkertall påvirkes av hvor mange studenter som tas opp ved andre institusjoner. Dette betyr i praksis at fulle eller overbookede studieprogram ved mer «attraktive» institusjoner, resulterer i at de får færre studenter til lignende program ved sin institusjon. I den sammenheng uttrykker en informant en maktesløshet, ettersom «vi har jo ingen innvirkning, så vi må på en måte bare håndtere konsekvensene av det».

På den andre siden av denne institusjonelle konkurransen finner vi informanter som sier at «vi tar studenter fra andre steder i landet», «vi begynner å ese litt ut» og «for andre institusjoner så er det kanskje ikke det veldig positivt, men for oss så er det det» (fakultetsrepresentant). En annen informant sa følgende:

... vi har våre egne muligheter, vi har en logo som betyr noe i hele Norge, som ikke man nødvendigvis tar hensyn til når man snakker om samarbeid om et fagområde i Norge. Vi har noen store fordeler (...), som et merkevarenavn som mange forbin-der med kvalitet og så videre. Det er jo kjempebra for oss, som vi selvfølgelig øns-ker å bruke. (fakultetsrepresentant).

Flere informanter kommer også inn på strategier for å vinne i kampen om studen-tene. Dette kan for eksempel være å endre innholdet i eller navnet på studiepro-grammene for å tiltrekke seg flere søkere. Det kan også være å *redusere* antall stu-dieplasser i tider med lave søkertall, for å opprettholde et høyt inntakssnitt og an-seelsen som et «prestisjefyllt studieprogram» av søkerne.

På bakgrunn av dette anerkjenner flere av informantene – uavhengig om de til-hører en «stor» eller «liten» institusjon – at det ikke finnes en nasjonal samordning av dimensjoneringsarbeidet på tvers av institusjonene. Dette oppfattes av flere som et vanskelig dilemma, ettersom «hver av oss sitter og dimensjonerer internt i våre rekker *uten* at vi helt vet hva de andre gjør» (institusjonsrepresentant). Sam-tidig er det en forståelse for at det er lite faglig og økonomisk hensiktsmessig at for eksempel «småfag bres tynt utover». Flere av informantene anser derfor sam-arbeid rundt dimensjoneringen av studieporteføljene som en «mot-faktor» mot en slik konkurranse, ettersom dimensjoneringsarbeidet løftes opp til et nasjonalt prosjekt, «et kollektivt samspill» og et felles ansvar for UH-sektoren.

5.4.2 Institusjonenes respons

Gjennom intervjuene kommer det frem noen ulike syn knyttet til de politiske sig-nalene om arbeidsdelingen mellom institusjonene. På den ene siden anerkjenner flere at det, nasjonalt sett, er formålstjenlig at institusjonene går sammen om di-mensjoneringsarbeidet. På den andre siden gir flere uttrykk for at en slik arbeids-delning er utfordrende og vanskelig å realisere i praksis. Utfordringen går i stor grad på at alle ønsker å bevare sine studieprogrammer og det fagmiljøet de har opparbeidet over lang tid, samt at de både trenger og ønsker å fylle sine egne plas-ser. I den sammenheng ga en informant uttrykk for at det kommer til å bli vanske-lig å sette seg ned med andre UH-institusjoner for å diskutere hvorvidt de skal ta over studietilbud. En annen informant beskrev det på følgende måte:

Vi er overhodet ikke imot både arbeidsdeling og samarbeid. Men det er ikke sånn at [fakultetet] er proaktiv med å foreslå at andre miljøer i Norge skal overta

program som vi lykkes med. Vi ønsker å ivareta de programmene og utvikle dem. Og vi samarbeider selvfølgelig der det er hensiktsmessig, der det er for å bedre studiekvaliteten. For det er også viktig. Det er jo studenten som er i hovedfokus når vi utvikler program hos oss (fakultetsrepresentant).

Sitatet ovenfor illustrerer tydelig dilemmaet med både å verne om egne studieprogrammer, på samme tid som man anerkjenner viktigheten av ha et mer overordnet og nasjonalt perspektiv i arbeidet med å dimensjonere for et samlet og dekkende utdanningstilbud i Norge.

Som tidligere nevnt opplever flere at det kommer til å bli vanskelig for institusjoner å bli enige om en arbeidsdeling. På bakgrunn av dette mente enkelte at ansvaret med arbeidsdelingen «må ligge lenger opp». Flere var også usikre på hvordan prosessen med arbeidsdeling vil utvikle seg i tiden fremover, samt hvilken rolle Kunnskapsdepartementet, HK-dir og eventuelt andre aktører vil få i den nasjonale dimensjoneringsdiskursen. Enkelte påpekte også at prosessen med arbeidsdeling bør preges av god dialog, der det ikke legges opp til et «sektorspill» mellom institusjonene. Det ble også poengtert at politikerne bør ha tillit til at institusjonene tar dimensjoneringsarbeidet seriøst og at de jobber kontinuerlig med dette. Som en informant uttrykte det: «De må ha tillit til at vi jobber seriøst med det her selv; at vi tar det seriøst. Men også at det er prosesser som ikke kan overstyres fullstendig» (institusjonsrepresentant). Dette peker igjen på et dilemma som kommer frem gjennom intervjuene, ettersom informantene både ønsker at ansvaret med arbeidsdelingen skal ligge på politisk nivå, på samme tid som de ønsker å bevare sin autonomi og sitt handlingsrom i dimensjoneringsarbeidet.

5.5 Arbeidslivets behov

Regionenes behov for kvalifisert arbeidskraft regnes som en ekstern faktor fordi det ligger utenfor institusjonenes kontroll. Disse behovene er også uforutsigbare fordi de påvirkes av utviklingstrekk knyttet til ny teknologi og demografi som kan skifte raskt og ofte ikke kan planlegges langt fram i tid. Arbeidslivets behov fremstår derfor som et utfordrende premiss for dimensjonering av studieporteføljen ved universitetene og høyskolene, men ikke desto mindre viktig. Institusjonene anerkjenner at utdanningene må være relevante for arbeidsmarkedet, men beskriver hvordan de må balansere hensynene til kortsiktige signaler og langsiktige strategiske mål. Mens arbeidslivet ofte kommuniserer umiddelbare behov, må utdanningsinstitusjonene planlegge for fremtidige kompetansekrav i et landskap preget av usikkerhet og endring. Dette gjør vurderingen av arbeidslivets behov til en dynamisk og til dels uforutsigbar faktor.

En gjennomgående utfordring er at arbeidslivet «ikke alltid vet hva de trenger» (institusjonsrepresentant), og at institusjonene derfor må balansere reaktivitet

med rollen som premissleverandør for kunnskapsutvikling. Flere informanter understreker at universitetene ikke skal være for servile overfor næringslivets etterpørsel, men bidra til å definere fremtidens kompetansebehov basert på forskning og faglig utvikling.

5.5.1 Dynamiske og uforutsigbare behov for kompetanse

Flertallet av institusjonene er opptatte av at regionale kompetansebehov er en viktig faktor for dimensjoneringsarbeidet, og dette beskrives av enkelte som en styrende faktor for porteføljearbeidet. Det er tydelig at institusjonene kjenner på en forventning om å bidra til å møte samfunnskritiske behov. Informantene beskriver imidlertid en rekke utfordringer knyttet til å levere kvalifisert arbeidskraft til næringsliv og velferdsstat.

En av utfordringene handler om å forstå hva som er de reelle behovene, i dag og i fremtiden. Flere informanter trakk frem at mens arbeidslivet har relativt korte horisonter på kompetansebehov, er utdanningsinstitusjoner – som allerede nevnt – mer som «supertankere» (institusjonsrepresentant) som navigerer i et langtidsperspektiv. Denne forskjellen i tidshorisont skaper en spenning mellom forventningene om rask respons og institusjonenes krav til et forskningsbasert og faglig robust studietilbud. Studietilbudet kan med andre ord ikke være perfekt avstemt med behovene til enhver tid, slik denne informanten beskriver: «De vet hva de trenger i morgen. De vet hvor mange stillinger som står ledig. Men hos oss tar det tid både å utvikle et studieprogram, ansette folk, det tar veldig lang tid. Så det er ikke helt mulig å treffe fullstendig på det» (institusjonsrepresentant). I tillegg mente den samme informanten at utdanning ikke bare skal svare på spesifikke behov, men også gi studentene ferdigheter og kompetanse som gjør dem tilpasningsdyktige i et arbeidsmarked i endring:

Men det [...] handler jo også om å gi studentene noen generiske ferdigheter som vi vet de vil komme til å trenge, og ikke være så veldig spisset inn på en bitteliten ting. Og det har vært noe av målet også at de studentene kan velge bredere og få en grunnleggende kompetanse som de vil komme til å trenge. Så vi er jo ikke en fagskole der man tilbyr sertifisering på den maskinen, liksom (institusjonsrepresentant).

En annen utfordring knyttet til samfunnets kompetansebehov som trer frem i materialet er rekruttering av studenter. Informantene peker på at behovet for profesjonsutdanninger som sykepleiere og lærere er relativt enkelt å fastslå, men at begrenset studentrekruttering gjør det vanskelig å levere nok kvalifiserte kandidater til regionene. Mens konjunkturer går opp og ned, og kanskje krever rask omstillingsevne gjennom tiltak som nulloptak, oppfattes *trender* i søkermønstrene som

vanskeligere å respondere på, særlig når de er nedadgående: «Det er jo noen av de store programmene våre, som lærerutdanningen for eksempel, der virker det jo til å være mye mer sånn seiglivet, det bærer ikke preg av å være en konjunktur.» (institusjonsrepresentant).

Både konjunkturer og trender påvirker dimensjoneringsarbeidet på ulike måter. Et av fakultetene i utvalget påpekte at rekrutteringen til masterprogrammene gikk ned når arbeidsmarkedet var godt, ettersom bachelorkandidatene da får tilbud om å gå rett ut i jobb. Samtidig ble det nevnt at dårlige tider i ulike bransjer kan gi nedgang i søkertallene til relevante studieprogrammer, noe som indikerer at enkelte studieprogrammer er mer utsatt for økonomiske svingninger enn andre.

En annen og mer forutsigbar faktor knyttet til kompetansebehov er demografiske endringer. En av informantene løftet frem at ettersom stadig flere ungdommer i regionen til dette universitetet velger yrkesfaglig videregående opplæring, har institusjonen sett et økende behov for yrkesfaglærere, noe som har resultert i et styrket studietilbud på PPU for yrkesfag.

5.5.2 Institusjonenes respons

Samtlige institusjoner vi har intervjuet oppgir at de jobber kontinuerlig med å kartlegge og tilpasse seg arbeidslivets kompetansebehov. Noen av institusjonene beskriver en tydelig systematikk i dette arbeidet nettopp fordi de ønsker å ha «fingeren på pulsen». Tiltakene omfatter blant annet samarbeid med lokalt næringsliv, årlige møter med kommunene, dialogmøter med spesialisthelsetjenesten, overvåking av utlyste stillinger og analyser av kandidatundersøkelser. Andre løfter et behov for at kartleggingsarbeidet burde vært bedre strukturert ved institusjonen: «Så er det ikke dermed sagt at vår magesfølelse [...] er helt feil, men det er så mye informasjon tilgjengelig, som vi kunne brukt på en mye mer systematisk og strukturert måte» (institusjonsrepresentant).

Tilpasningen til kompetansebehovene fra arbeidslivet skjer til dels ved at institusjonene har en strategisk orientering mot generiske ferdigheter og bred kompetanse som gjør kandidatene robuste for skiftende trender. Samtidig er det flere som oppgir at de også forsøker å svare på spesifikke og spesialiserte behov når de har muligheten til det. Som eksempel er det et fakultet som trekker frem at de har opprettet en 90 studiepoengs erfaringsbasert mastergrad som direkte svarer på et behov fra fagfeltet.

Flere av fakultetene nevner at de jevnlig vurderer oppretting og nedlegging av spesifikke programmer etter signaler fra næringslivet. En av informantene mente det stadig vekk dukker opp «en eller annen aktør som ønsker en ny type utdanning», og at fakultetet forsøker å strekke seg for å utdanne kvalifiserte kandidater

til sektoren når de oppfatter at behovet for ny kompetanse er vedvarende. Samtidig understreket en informant at universitetene ikke må bli «historieløse». De må erkjenne betydningen av fagmiljøer som har vært bygget opp over lang tid, og som bidrar til å utdanne kandidater med bredde og fleksibilitet til å fylle ulike funksjoner i et arbeidsmarked i endring. Flere av institusjonene er inne på at denne langsiktige robustheten er en styrke som ikke bør undervurderes i møte med kortsiktige signaler fra arbeidslivet.

5.6 Oppsummering

I dette kapittelet har vi vist at det er en rekke eksterne og uforutsigbare faktorer som har stor innvirkning på institusjonenes dimensjonering av studieporteføljen. Følgende fem faktorer går særlig igjen på tvers av institusjonene og aktørgruppene: 1) politiske signaler og føringer, 2) søkning og rekruttering, 3) finansiering og økonomisk bærekraft, 4) arbeidsdeling og 5) arbeidslivets behov. Selv om disse faktorene oppleves å skape en kompleks – og til tider ustabil – kontekst for institusjonene i deres dimensjoneringsarbeid, har institusjonene visse strategier for å imøtekomme utfordringene.

Politiske signaler og føringer legger tydelige føringer for måten institusjonene jobber med dimensjonering på, og informantene sier disse tas på alvor og at det jobbes systematisk for å følge dem opp. Likevel opplever flere at de politiske signalene og føringene er uforutsigbare, for detaljerte, preget av kortsiktighet og raske endringer og er krevende å forholde seg til i dimensjoneringsarbeidet. Dette synliggjør en opplevd spenning mellom myndighetenes styringslogikk, som forutsetter raske omstillinger og fleksibilitet, og institusjonenes organisasjonslogikk, som i større grad er preget av langsiktighet. I tråd med dette løfter informantene frem et ønske om mer forutsigbarhet, tillit og autonomi i dimensjoneringsarbeidet fra myndighetene. Dette begrunnes med at institusjonene har god kjennskap til sin region, og dermed er i stand til å foreta vurderinger rundt egen studieportefølje.

Søkertall og rekruttering påvirker også institusjonenes dimensjoneringsarbeid, men dette oppleves som relativt ustabile og usikre faktorer. Informantene opplever at de i liten grad kan styre studentenes søkepreferanser, "trender" i yrkesvalg og hvor mange kvalifiserte søkere som finnes. For å imøtekomme utfordringene setter institusjonene i gang ulike rekrutteringsstrategier, som økt markedsføring av studiene, men arbeidet omtales ofte som krevende – spesielt i de tilfellene der man opplever å "støvsuge markedet" for studenter eller når det oppstår "kannibalisering" mellom institusjoner, campus eller de enkelte studieprogrammene.

En annen utfordring er studieprogram med veldig lave søkertall, ettersom disse hverken blir faglig eller økonomisk bærekraftige. I slike tilfeller er nedleggelse av studieprogram sjelden det første tiltaket som iverksettes. I stedet påpeker

informantene at de gjerne tar inn flere studenter enn hva det er plass til (overbooker), setter i gang interne omprioriteringer og omfordeler studieplasser, øker samdrift på tvers av programmer eller fusjonerer studieprogram. Selv om tiltakene settes i gang for å *unngå* nedleggelse av studieprogram, oppleves de ofte som krevende. Flere nevner at omfordeling av studieplasser kan være vanskelig å enes om og at det kan «spisse seg litt til», spesielt hvis ingen vil gi fra seg «sine plasser».

Finansiering og økonomisk bærekraft er faktorer som har fått økt oppmerksomhet og betydning for institusjonenes dimensjoneringsarbeid. Dette henger sammen med mindre tilførsel av nye studieplasser, kutt i bevilgningene og generelt strammere økonomisk handlingsrom for institusjonene. Også den nye finansieringsmodellen trekkes frem, ettersom modellen legger opp til sterkere insentiver for studiepoengproduksjon. Endringene gjør at flere av informantene opplever at "spillereglene er endret", ved at studiedimensjonering blir viktigere rent økonomisk og at dimensjoneringsarbeidet har blitt mer politisert enn tidligere. Som en respons på dette, arbeider flere av institusjonene med å lage systemer som gjør det enklere å omfordele ressurser og studieplasser mellom og innad på fakultetene. Andre tiltak som trekkes frem er å skaffe mer ekstern forskningsfinansiering, å utvide EVU-tilbud man tar studiepenger for, bedre utnyttelse av fagmiljøet og bedre markedsføring av studier.

Flere informanter forteller om politiske forventninger om at institusjonene skal samarbeide nasjonalt om dimensjoneringsarbeidet – for eksempel ved å dele ansvaret, rekrutteringen og arbeidet med ulike utdanningstilbud mellom seg. Gjennom intervjuene belyses en tydelig spenning i saken: På den ene siden anerkjenner flere at det, nasjonalt sett, er formålstjenlig at institusjonene går sammen om dimensjoneringsarbeidet. For eksempel anses det som lite faglig og økonomisk hensiktsmessig at småfag "bres tynt utover". På den andre siden gir flere uttrykk for at en slik arbeidsdeling er vanskelig å realisere i praksis, ettersom alle ønsker å bevare sine studieprogrammer og fagmiljøer, samt at de både trenger og ønsker å fylle sine egne plasser. På bakgrunn av dette mente enkelte at ansvaret med arbeidsdelingen «må ligge lenger opp». Dette indikerer et dilemma som kommer frem gjennom intervjuene, ettersom informantene både ønsker at ansvaret med arbeidsdelingen skal ligge på politisk nivå, på samme tid som de ønsker å bevare sin autonomi og sitt handlingsrom i dimensjoneringsarbeidet.

En femte faktor som trekkes frem av informantene, er arbeidslivets behov og hvordan dette påvirker institusjonens dimensjoneringsarbeid. Institusjonene anerkjenner at utdanningene må være relevante for arbeidsmarkedet, samtidig som de opplever at arbeidslivet "ikke alltid vet hva de trenger". Flere beskriver hvordan de må balansere hensynene til arbeidslivets umiddelbare behov og institusjonens behov for å planlegge for fremtidige kompetansekrav og langsiktige strategiske mål. Denne forskjellen i tidshorisont skaper en spenning mellom

forventningene om rask respons og institusjonenes krav til et forskningsbasert og faglig robust studietilbud. For å imøtekomme utfordringen arbeider institusjonene kontinuerlig med å kartlegge og tilpasse seg arbeidslivets kompetansebehov. Dette gjøres blant gjennom samarbeid med lokalt næringsliv, dialog med kommunene og spesialhelsetjenestene, overvåking av stillingsutlysninger og analyser av kandidatundersøkelser. På samme tid er informantene tydelige på at man ikke skal undervurdere betydningen av fagmiljøer som er bygd opp over lang tid, og som bidrar til å utdanne kandidater med bredde og fleksibilitet til å fylle ulike funksjoner i et arbeidsmarked i endring.

Et samlet inntrykk er at informantene ofte opplever de eksterne og uforutsigbare faktorene i dimensjoneringsarbeidet som komplekse og krevende å forholde seg til. Til tross for et landskap preget av usikkerhet, viser kapittelet at institusjonene responderer med en rekke tiltak for å sikre relevans, kvalitet og økonomisk bærekraft i studieporteføljen. Dette arbeidet synliggjør også en rekke spenninger – knyttet til for eksempel rekruttering, konkurranse, omprioriteringer og samarbeid – både internt i institusjonene, mellom institusjonene, samt mellom institusjonene og myndighetene.

6 Diskusjon

I denne rapporten har vi sett på hva som kjennetegner arbeidet med studiedimensjonering ved fem universiteter: NTNU, UiT, UiO, UiS og USN. Disse kjennetegnene ble presentert i kapittel 3, der vi så på søkning og rekruttering, sentrale føringer og det konkrete dimensjoneringsarbeidet ved hver institusjon.

Vi har også undersøkt hvilke faktorer som påvirker institusjonenes prioriteringer knyttet til utdanningstilbudet, herunder hvordan de konkret jobber med dimensjonering, hvilke utfordringer de møter og hvordan disse løses, samt om dimensjoneringsarbeidet har endret seg over tid. Funn knyttet til hvilke faktorer som påvirker dimensjoneringsarbeidet, presenterte vi i kapittel 4 og 5, som tar for seg henholdsvis lokale og forutsigbare faktorer, og eksterne og mer uforutsigbare faktorer. I innledningen til disse to kapitlene blir det utdypet hva som ligger bak hver av disse kategoriene, og det er gjort nøye overveielser om hvilke faktorer som er plassert i hvilken kategori. Det er dermed gjort en vurdering av henholdsvis hvor lokal eller hvor ekstern en faktor er i forhold til en institusjons dimensjoneringsarbeid, og hvor forutsigbar faktoren er. I tvilstilfeller er det empirien, sett i lys av de nye vilkårene som institusjonene opplever å jobbe under, som har bestemt plasseringen.

Samlet sett ser vi at det er svært mange hensyn som skal tas i dimensjoneringsarbeidet, og institusjonene opplever arbeidet som komplekst og sammenvevd. De skal både leve opp til samfunnsoppdraget, fremtidens kompetansebehov og politiske føringer; samtidig som de skal ha en viss forutsigbarhet og langsiktighet i finansiering og bevaring av sine fagmiljø. I de neste kapitlene fletter vi sammen funnene og de ulike faktorene, og diskuterer aktuelle dilemmaer for dimensjoneringsarbeid i høyere utdanning.

6.1 Vedvarende samfunnsoppdrag i et ustabilt marked

Vi har omtalt institusjonenes samfunnsansvar som en lokal og forutsigbar faktor i dimensjoneringsarbeidet, mens vi anser arbeidslivets behov som en dynamisk og uforutsigbar dimensjoneringsfaktor. Samfunnsansvar og kompetansebehov henger imidlertid tett sammen, og samspillet mellom dem skaper utfordringer for

institusjonenes dimensjoneringsarbeid. Denne spenningen er ikke nødvendigvis et problem i seg selv, men utgjør et grunnleggende premiss for hvordan institusjonene organiserer, prioriterer og begrunner sine valg.

Samfunnsansvaret er tett knyttet til institusjonenes historie, profil og regionale rolle, og uttrykkes i form av et langsiktig behov for å opprettholde utdanningstilbud innen fagområder som anses som samfunnskritiske – også når disse har lav studentrekruttering eller begrenset kortsiktig etterspørsel. Flere informanter beskriver dette ansvaret som en form for faglig og regional «beredskap», der institusjonene må sikre kontinuitet i kunnskap og kompetanse uavhengig av midlertidige svingninger i arbeidsmarkedet.

På den andre siden preges deler av arbeidslivet av dynamiske og uforutsigbare kompetansebehov, som påvirkes av konjunkturer, demografi, teknologisk utvikling og strukturelle endringer i næringslivet. Institusjonene beskriver et vedvarende gap mellom arbeidslivets kortsiktige signaler og deres egen evne til å omstille studieporteføljen innenfor rammene av faglig kvalitet, forskningsbasert undervisning og ressurskrav. Selv om de regionale kompetansebehovene er viktige og ofte oppleves som presserende, peker informantene på at arbeidslivet ikke alltid vet hva som trengs i et lengre perspektiv – og at universitetene derfor ikke kan være utelukkende reaktive uten å risikere å svekke egen faglig robusthet. Samtidig viser svenske studier at det ikke bare er norske institusjoner som strever med å dimensjonere etter arbeidsmarkedets behov. En studie som UKÄ har gjort viser at ”eftersom det tar tid att utveckla och anpassa utbildnings- och forskningsmiljöer så krävs det långsiktighet i planeringen. Det gör det svårt för lärosätena att bemöta snabba förändringar” (Universitetskanslerämbetet, 2015:25).

Spenningen mellom det stabile og det volatile blir særlig tydelig i profesjonsutdanninger og små fag. På den ene siden forventes institusjonene å levere kandidater til yrker med varige regionale behov – som helse- og undervisningssektoren – selv når søkningen er lav eller svingende. På den andre siden møter institusjonene press om å reagere raskt på kortsiktige arbeidsmarkedsendringer, for eksempel ved oppretting eller nedlegging av studier eller studieplasser. Dette skaper utfordringer både faglig og økonomisk. Informantene beskriver et behov for å verne om fagmiljøer som har vært bygget opp over tid fordi det er denne kompetansen som gir institusjonene langsiktig robusthet i møte med skiftende signaler. Samtidig jobber institusjonene aktivt med å være tilstrekkelig fleksible til å møte nye behov som oppstår i regionen.

Institusjonenes respons preges dermed av en balansegang mellom langsiktig kapasitet og kortsiktig tilpasning. Mange læresteder forsøker å kombinere et bredt kompetansegrunnlag – i form av generiske ferdigheter og faglig bredde – med å dekke spesifikke kompetansebehov der dette er mulig. Ifølge informantene

fremstår denne kombinasjonen som en nødvendig strategi i møte med et arbeidsmarked preget av både varige strukturer og raske omskiftninger.

Samtidig viser vår gjennomgang at balansegangen ikke alltid er enkel å realisere i praksis. Forpliktelsen til å opprettholde fag og studieprogrammer som inngår i institusjonenes profil og historiske oppdrag kan komme i konflikt med økonomiske hensyn og krav til effektivisering. På samme måte kan ønsket om å være responsiv overfor arbeidslivet føre til etablering av smale eller spesialiserte tilbud som senere viser seg vanskelig å opprettholde.

Dimensjoneringsarbeidet foregår altså i et felt der behovet for stabil tilgang på kvalifisert arbeidskraft må balanseres med uforutsigbare signaler fra arbeidsmarkedet. Funnene understreker at arbeidslivets behov ikke kan forstås som et teknisk spørsmål om match mellom tilbud og etterspørsel, men som et strategisk spørsmål der institusjonenes identitet, historie og samfunnsoppdrag veier tungt.

6.2 Tankskip som tar tid å snu

Ved å kategorisere funnene som lokale og forutsigbare faktorer, og eksterne og mer uforutsigbare faktorer, viser vi hvordan institusjonenes dimensjoneringsarbeid påvirkes av forhold som drar i litt ulike retninger. I mange tilfeller er det kombinasjonen av flere faktorer som gjør at det oppleves som at det oppstår motstridende hensyn. I datamaterialet var det en informant som brukte begrepet «super-tanker» om universitetene og høyskolene – at det tar tid å snu, og at de ikke nødvendigvis klarer å endre retning like fort som de politiske signalene legger opp til. Eksempler på «tankskip»-operasjoner var vi inne på i kapittel 6.1, der vi peker på utfordringer ved å balansere arbeidslivets forventninger om arbeidskraft med institusjonens behov for å verne fagmiljøer. I kapittel 4 har vi vist at institusjonene har stor vilje til å videreutvikle fagmiljøene til å dekke flere oppgaver, men slike prosesser tar tid. Når også ansattvernet står sterkt, og økonomi setter sine begrensninger for antall ansatte, sier det seg selv at det ligger rent praktiske barrierer til grunn for eksempelvis å ikke kunne imøtekomme alle typer eksterne forventninger, særlig hva gjelder opprettelse av studietilbud som skal imøtekomme mer kortsiktige behov.

Ser vi videre til funnene om hvordan praksisplasser kan være en flaskehals i dimensjoneringsarbeidet, finner vi at ønskede politiske endringer om økning i antall studenter på enkelte profesjonsstudier også kan komme i konflikt med virkelighetens begrensninger. Det kan derfor synes som at institusjonene fremstår som «tankskip» i sin respons. I noen tilfeller kan det imidlertid være svært krevende, eller umulig, med en opptrapping av studieplasser, rett og slett fordi det ikke finnes flere praksissteder som kan ta studentene imot. Da vil det være uforsvarlig av

institusjonene å ta opp flere studenter. I praksis krever det kanskje endringer i andre samfunnssektorer for å løse problemene.

Tankskip-metaforen kan også kobles til diskusjonen om arbeidsdeling i sektoren. All den tid institusjonene står i et visst konkurranseforhold, vil det kunne ta tid å få til en arbeidsdeling som innebærer at noen styrker sitt tilbud mens andre legger ned sitt tilbud innenfor gitte fagområder. Igjen henger faktorene sammen. Både hensynet til historikk, fagmiljø, økonomi, samt arbeidslivsbehov i egen region, kan bidra til at institusjonene nøler med å endre sin studieportefølje til beste for det samlede nasjonale utdanningstilbudet.

I noen grad kan oppfattelsen av UH-sektoren som et tankskip som strever med raske endringer i kurs være korrekt, ved at det er mange føringer som påvirker dette. Ser vi til tematikkene vi løftet i innledningskapittelet, er det rimelig å si at institusjonene på sin måte bidrar til å opprettholde en viss treghet i systemet, blant annet gjennom at man har de fagene og fagområdene man har, og at stillingsvernet generelt er sterkt i norsk arbeidsliv. Innretningene på finansieringssystemet skaper visse former for respons hos institusjonene, som potensielt fører til økt antall studieplasser innenfor områder der det er etterspørsel fra studenter og dermed indirekte økonomiske grunner for opprettelsen av studieplassene, snarere enn arbeidsmarkedets umiddelbare behov. Arbeidslivets behov for nye utdanninger, som raskt kan tilbys som del av studieporteføljen, kan også noen ganger kollidere med institusjonenes behov for en mer grundig og faglig fundert prosess. Dette handler om å sikre at undervisningen som gis er forskningsbasert og godt tilpasset det enkelte fag. Fagmiljøene har en kompetanseprofil og sammensetning av fagpersonell som det tar tid å endre på. Det er vanskelig for samfunnet å påvirke hva søkerne har lyst til å studere. Og til sist er det ofte lang vei fra et politisk styringssignal formuleres og formidles, til det følges opp i praksis.

6.3 Et finansieringssystem bygget på «evig vekst»

Som beskrevet innledningsvis, har nylige endringer i finansieringssystemet – og spesielt den økte sentraliteten gitt til studiepoengindikatoren – ført til økt fokus på rekruttering, gjennomstrømming og fullføring blant norske UH-institusjoner (Hovdhaugen mfl., 2025). Dette ser vi også i vårt datamateriale. Informanter fra de fleste av institusjonene trekker frem at fordi den nye modellen har lagt opp til sterkere insentiver for studiepoengproduksjon, oppleves det også som at studiedimensjonering – spesielt i favør av studieprogram som rekrutterer godt – har blitt viktigere rent økonomisk. Flere av informantene beskriver hvordan avlagte studiepoeng «betyr mer nå enn noen gang», og at det er inntektene fra gjennomstrømming av studenter som først og fremst er med på å dekke utgifter knyttet til lønn og annen drift.

Samtidig som studiepoengproduksjon oppfattes som viktigere rent økonomisk, opplever informantene at det har blitt mer krevende å rekruttere studenter, særlig til visse utdanninger. Dette kan sees i sammenheng med et mer begrenset rekrutteringsgrunnlag på grunn av synkende fødselskull og en begrensning i aktuelle studenter med studiekompetanse innen visse regioner.

Med andre ord er det en forventning om økt studiepoengproduksjon, samtidig som grunnlaget for å få til dette svekkes. Dette peker på et paradoks i dagens finansieringssystem, nemlig at systemet tar utgangspunkt i en ide om «evig» vekst i studentantallet; premisset er at gjennom å kontinuerlig øke sin egen studiepoengproduksjon, vil det alltid være mulig for institusjonene å øke sine budsjetter og dermed sitt økonomiske handlingsrom. Dette reflekteres i datamaterialet, hvor informantene fra flere institusjoner beskriver en økt forventning om studiepoengproduksjon nettopp for å øke det økonomiske handlingsrommet ved utdanningene.

Det er kanskje ikke overraskende at nettopp tanken om «evig vekst» har fått lov til å slå rot. Som vist i innledningen til denne rapporten, har norsk høyere utdanning i etterkrigstiden vært preget av en sterk vekst i antall studenter. Senest i perioden 2008 til 2020 så man en spesielt sterk økning. Innen et slikt system gir en resultatbasert studiepoengindikator mening, både som en måte å insentivere institusjonene til å mobilisere nye studentgrupper, men også å prioritere gjennomstrømming og studiekvalitet.

Paradokset er imidlertid at antall potensielle studenter – og dermed også antall produserte studiepoeng – ikke er en ubegrenset ressurs. Som både denne rapporten og statistiske framskrivinger peker på, vil sektoren om ikke lenge måtte forholde seg til mindre studentkull. Det er uklart hvordan denne indikatoren vil fungere i et system preget av stagnasjon og reduksjon, og hvilke utslag det vil få for det økonomiske handlingsrommet til de UH-institusjonene som allerede nå har utfordringer knyttet til rekruttering og økonomi.

6.4 Konkurransen versus arbeidsdeling: hva er viktigst?

Dynamikken i finansieringssystemet beskrevet ovenfor har også en annen konsekvens. Studiepoengindikatoren opererer innenfor en åpen ramme, dvs. at institusjonene i utgangspunktet kan øke sine resultatbaserte inntekter uavhengig av andre institusjoners resultater. Til tross for dette kan det argumenteres for at denne indikatoren fortsatt insentiverer en viss konkurranse mellom lærestedene (Hovdhaugen mfl., 2025). Fordi lærestedene konkurrerer om et gitt antall studenter – et antall som mest sannsynlig skal ned de kommende årene – fungerer studiepoengindikatoren til en viss grad som et nullsumspill: en student rekruttert til én institusjon, betyr en student mindre til en annen. Det er med andre ord bygd

inn en iboende konkurransedynamikk i dagens finansieringssystem. Dette kommer også til uttrykk blant informantene i denne studien, som blant annet beskriver konkurransen om studentene som «alles krig mot alle».

Som funnene ovenfor viser, står en slik dynamikk i direkte spenning med ønsket om en tydeligere arbeidsdeling og mer samarbeid om dimensjoneringsarbeidet på tvers av UH-institusjonene. Samtidig som informantene anerkjenner behovet for – og til dels ønsker – et mer koordinert dimensjoneringsystem, særlig når det gjelder små fag med få studenter, ser et slikt arbeid ut til å bli direkte motarbeidet av måten finansieringssystemet er organisert på. Et sentralt spørsmål blir da om et bedre system for arbeidsdeling og koordinering på tvers av institusjoner i det hele tatt er mulig å få til innenfor et konkurransedrevet, resultatbasert system. Hvis svaret på dette spørsmålet er nei, vil det fremover kanskje fremtvinges en tydeliggjøring av institusjonenes prioriteringer, enten i favør av en mer styrt arbeidsdeling og koordinering fra nasjonalt hold eller i favør av økte inntekter gjennom et enda tydeligere fokus på studiepoengproduksjon.

Dette gjelder kanskje særlig dersom vi fokuserer på den regionale dimensjonen av dimensjoneringsarbeidet. Som denne studien har vist, opplever flere av institusjonene at de har et klart samfunnsmandat, særlig knyttet til å levere kvalifisert arbeidskraft innen samfunnskritiske yrker til sin region. Et slikt mandat forsterkes ytterligere av det faktum, som allerede diskutert innledningsvis, at de fleste læresteder primært rekrutterer lokalt (Næss & Støren, 2006; Frølich mfl., 2010; Fidje-land & Hovdhaugen, 2022). En sterkere konkurranse knyttet til studiepoengproduksjon kan utfordre denne måten å tenke på, ved at institusjonene ser seg nødt til å øke sin rekruttering fra andre landsdeler på bekostning av andre læresteder. Fra tidligere studier vet vi at det generelt er mye vanskeligere for læresteder i distriktet enn i mer sentrale strøk å øke rekrutteringen fra utenfor egen region (Hovdhaugen & Carlsten, 2018). Fordi institusjonene ofte tolker det nasjonale samfunnsmandatet som et regionalt oppdrag, vil nødvendigheten av å øke rekrutteringen fra andre landsdeler også kunne stå i konflikt med institusjonenes opplevde ansvar for å dekke behovene til sin egen region.

Dette ser vi allerede antydninger til i vårt datamateriale. Noen informanter beskriver blant annet hvordan de «tar studenter fra andre steder i landet». Det kan argumenteres for at dette har blitt enklere de senere årene gjennom et økt fokus på fleksible, desentraliserte og nettbaserte studier, som åpner for å tilby utdanning andre steder enn der UH-institusjonen fysisk befinner seg. Det er verdt å stille spørsmål ved om et økt fokus på studiepoengproduksjon og konkurranse om studentene fremover vil være forenlig med ønsket om et konkret regionalt mandat, eller om det her er behov for en tydeligere arbeidsdeling gitt fra nasjonalt hold.

6.5 Tillitsreform versus detaljstyring

Tillitsreformen innen høyere utdanning innebærer i praksis at universiteter og høyskoler får mer penger over basiskomponenten, og mindre penger øremerket til konkrete formål. Som et resultat av dette ble mange av tilskuddsordningene forvaltet av dagens HK-dir lagt ned, blant annet tilskudd til å opprette fleksible og desentraliserte studier. Imidlertid uttalte daværende høyere utdanningsminister Borch også at «med mer tillit følger mer ansvar», og med dette mente myndighetene at institusjonene selv måtte ta ansvar i sine strategiske satsninger for å følge opp innspill de hadde fått fra staten gjennom styringsdialogen (Kunnskapsdepartementet, 2023f).

Flere av institusjonsrepresentantene vi har intervjuet opplever imidlertid at Kunnskapsdepartementet har blitt mer styrende de siste par årene, særlig relatert til studieplasser. Dette viser seg i supplerende tildelingsbrev fra 2025 (Kunnskapsdepartementet, 2025), der alle institusjoner som ikke har klart å ta opp studenter til alle de medisin- eller sykepleierplassene de har fått tildelt de siste par årene får beskjed om at departementet forventer at de skal øke opptaket. I flere av intervjuene pekte institusjonene på at det allerede før pandemien ble sagt at kapasiteten i antall studenter på sykepleierutdanning ved mange institusjoner var full, gjennom at det ikke var mulig å oppdrive flere praksisplasser uten å gå på akkord med yrkeskvalifikasjonsdirektivet (Europaparlamentet og Europarådet, 2011). Sykepleie som utdanning er regulert, og halvparten av utdanningen skal skje i praksis der både medisinsk, kirurgisk og psykiatrisk praksis skal inngå. Begrensninger i tilgjengelige praksisplasser innenfor disse fagområdene bidrar til at mange av institusjonene ikke kan øke antall studieplasser i sykepleierutdanningen i det omfang som myndighetene ønsker. Da hjelper det ikke at regjeringen har opprettet 500 nye studieplasser i sykepleierutdanning i løpet av 2022–2025 (se Kunnskapsdepartementet 2024a-e).

I tillegg trekker institusjonene frem at oppdimensjonering av studieplasser innenfor sykepleie kan gjøre det mer krevende å ivareta utdanningskvaliteten og studentenes rettigheter. En studie av hva som sikrer godt læringsutbytte i praksisstudier peker på at selv om de ytre rammene rundt praksis er relativt strikt regulert er ikke hva som utgjør en god praksis definert. Blant annet blir det pekt på samhandlingsreformen som et problem, ved at den innebærer «oppgaveforskyving fra spesialist- til primærhelsetjenesten» (Hovdhaugen mfl., 2021, s. 11), noe som faktisk bidrar til at det blir en utfordring å få på plass tilstrekkelig antall praksisplasser i spesialisthelsetjenesten. Med andre ord ser vi at endringer og effektivisering i en annen sektor, helsesektoren, får implikasjoner for høyere utdanning ved at kortere pasientforløp gjør tilgangen på praksisplasser mer uforutsigbar og i verste fall dårligere.

Ekstra plasser til sykepleierutdanningen og Kunnskapsdepartementets detaljoppfølging av institusjoner som ikke klarer å fylle opp alle plassene de har fått tildelt viser dermed at institusjonene opplever at det har blitt mer detaljstyring på noen nivå, samtidig som tillitsreformen også er ment å gi dem mer frihet over deler av budsjettet. Siden mange læresteder ser at budsjettene krymper når studentkullene blir mindre eller søkerne færre, opplever de et press for å ta imot alle plasser som departementet tildeler. De tar imot plassene, selv om de er fullt klar over at de ikke kan klare å fylle dem opp uten at det går utover utdanningskvaliteten. Med andre ord kan det igjen se ut til at finansieringssystemets utforming påvirker institusjonenes handlingsmønstre og «tvinger» dem til å ta imot studieplasser som de ikke har mulighet til å fylle grunnet krav om praksis eller fagpersonalets kapasitet. Funnet illustrerer, som påpekt i kapittel 6.3, at finansieringssystemet bygger på en logikk om kontinuerlig vekst, der institusjonenes eneste mulighet til å øke budsjettene er å ta opp flere studenter. Det er grunn til å stille spørsmål ved om denne mekanismen kan hemme en hensiktsmessig nasjonal dimensjonering av høyere utdanningssystemet.

Referanser

- Aamodt, P.O. (1995). Floods, bottlenecks and backwaters: an analysis of expansion in higher education in Norway. *Higher Education* 30, 63–80
<https://doi.org/10.1007/BF01384053>
- Borlaug, S.B., Tellmann, S. M, Melin, G., Hovdhaugen, E. & Vabø, A. (2018). *Er NTNU på rett vei? Følgeevaluering av fusjonen*. Delrapport 2. NIFU rapport 2018:31, NIFU. <https://hdl.handle.net/11250/2583296>
- Eggebo, H. (2020). Kollektiv kvalitativ analyse. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 4(2), 106-122.
- Elken, M. & Borlaug, S.B. (2020). *Utviklingsavtaler i norsk høyere utdanning. En evaluering av pilotordningen*. NIFU-rapport 2020:21, NTNU.
<https://hdl.handle.net/11250/2683466>
- Europaparlamentet og Europarådet (2011). *Europaparlaments- og rådsdirektiv 2005/36/EF, av 7. september 2005, om godkjenning av yrkeskvalifikasjoner, EØS-tillegget til Den europeiske unions tidende*, Nr. 71/1322, 2011/EØS/71/94, Hentet desember 2025 fra
<https://lovdata.no/static/NLX3/32005l0036.pdf>
- Fidjeland, A. Ø. & Hovdhaugen, E. (2022). *Studenters motiver for valg av studiested*. NIFU Arbeidsnotat 2022:5, NIFU.
<https://hdl.handle.net/11250/3012909>
- Forskrift om grader og beskyttede titler (2005). *Forskrift om grader og yrkesutdanninger, beskyttet tittel og normert studietid ved universiteter og høyskoler* (Gradsforskriften). (FOR-2005-12-16-1574). Lovdata.
<https://lovdata.no/forskrift/2005-12-16-1574>
- Frølich, N., Waagene, E. & Aamodt, P.O. (2010). *Gamle spillere – nye regler: Samspillet mellom etterspørsel og tilbud av høyere utdanning. Søkning til høyere utdanning og lærestedenes utdanningsprofil etter Kvalitetsreformen*, NIFU STEP-rapport 43/2010, NIFU. <https://hdl.handle.net/11250/279637>
- HK-dir (2023). *Ordning for fleksibel og desentralisert utdanning. Utlysning vår 2023*. Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse.
<https://hkdir.no/utlysninger-og-tilskudd/ordning-for-fleksibel-og-desentralisert-utdanning-utlysning-var-2023>

- HK-dir (2025). *Tilstandsrapport for høyere utdanning 2025*. Rapport nr. 06/2025. Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse. [Tilstandsrapport for høyere utdanning 2025 | HK-dir](#)
- Hovdhaugen, E. & Carlsten, T.C. (2018). *Fairness in access to higher education in Norway: Policy and practice*. NIFU Arbeidsnotat 2018:7, NIFU. <https://hdl.handle.net/11250/2563627>
- Hovdhaugen, E., K. Nesje & Reegård, K. (2021). *Hvordan sikre at sykepleier-studentene oppnår læringsutbytter i praksisstudiene: Jakten på gode eksempler*. NIFU-rapport 2021:1, NIFU. <https://hdl.handle.net/11250/2725062>
- Hovdhaugen, E., Korseberg, L. & Aamodt, P.O. (2025) Dimensjonering av høyere utdanning – Mellom beregnet arbeidskraftsbehov og søkerstyrt system. I Prøitz, T.S., Larsen, I.M. & Rye, E.M. (red.) *Endringer og spenninger i høyere utdanning*. Fagbokforlaget.
- Hovdhaugen, E. & Salvanes, K. V. (2024). Inequality in entry to higher education in Norway – the role of the gap year(s) and gap year activities. *Scandinavian Journal of Educational Research*, online first: <https://doi.org/10.1080/00313831.2024.2434817>
- HSN (2017a). *Kvalitetsrapport HSN 2017*, Høgskolen i Sørøst-Norge.
- HSN (2017b). Styret ved Høgskolen i Sørøst-Norge, 02.02.2017, Saksnummer 17/00263-1, Høgskolen i Sørøst-Norge (HSN).
- Høst, H., Aamodt, P.O., Hovdhaugen, E. & Lyby, L. (2019). *Styrt eller søkerstyrt? En undersøkelse av hvordan universiteter og høyskoler dimensjonerer sine studietilbud*. NIFU-rapport 2019:15, NIFU. <https://hdl.handle.net/11250/2608250>
- Innst. 1-5 (1966-1970) *Innstilling om videreutdanning for artianere m.v.*
Komiteen til å utrede spørsmål om videreutdanning for artianere og andre med tilsvarende grunnutdanning (Ottosen-komiteen) Kirke- og undervisningsdepartementet
- Innstilling om videreutdanning for artianere m.v.*
- Kunnskapsdepartementet (2017). *Statsbudsjettet for 2018*, kap. 260 - Tildelingsbrev for Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2018a). *Tildelingsbrev 2019 til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2018b). *Tildelingsbrev 2019 til UiT – Norges arktiske universitet*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2018c). *Tildelingsbrev 2019 til Universitetet i Oslo*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2018d). *Tildelingsbrev 2019 til Universitetet i Stavanger*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2018e). *Tildelingsbrev 2019 til Universitetet i Sørøst-Norge*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2019a). *Tildelingsbrev 2020 til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2019b). *Tildelingsbrev 2020 til UiT – Norges arktiske universitet*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2019c). *Tildelingsbrev 2020 til Universitetet i Oslo*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2019d). *Tildelingsbrev 2020 til Universitetet i Stavanger*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2019e). *Tildelingsbrev 2020 til Universitetet i Sørøst-Norge*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2021a). *Tildelingsbrev 2022 til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2021b). *Tildelingsbrev 2022 til UiT – Norges arktiske universitet*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2021c). *Tildelingsbrev 2022 til Universitetet i Oslo*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2021d). *Tildelingsbrev 2022 til Universitetet i Stavanger*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2021e). *Tildelingsbrev 2022 til Universitetet i Sørøst-Norge*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2022). *Arbeidsgruppe om dimensjonering for framtidens kompetansebehov*. Notat (30.09.2022). Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2023a). *Tildelingsbrev 2024 til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2023b). *Tildelingsbrev 2024 til UiT – Norges arktiske universitet*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2023c). *Tildelingsbrev 2024 til Universitetet i Oslo*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2023d). *Tildelingsbrev 2024 til Universitetet i Stavanger*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2023e). *Tildelingsbrev 2024 til Universitetet i Sørøst-Norge*, Kunnskapsdepartementet.

Kunnskapsdepartementet (2023f). Statsbudsjettet 2024 – Tillitsreform innan høgare utdanning, Pressemelding, 06.10.2023, Kunnskapsdepartementet, hentet november 2025 fra:
<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tillitsreform-innan-hogare-utdanning/id2997146/>

- Kunnskapsdepartementet (2024a). *Tildelingsbrev 2025 til Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2024b). *Tildelingsbrev 2025 til UiT – Norges arktiske universitetet*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2024c). *Tildelingsbrev 2025 til Universitetet i Oslo*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2024d). *Tildelingsbrev 2025 til Universitetet i Stavanger*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2024e). *Tildelingsbrev 2025 til Universitetet i Sørøst-Norge*, Kunnskapsdepartementet.
- Kunnskapsdepartementet (2025). *Supplerende tildelingsbrev nr. 1 til statlige universiteter og høyskoler om tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet for 2025*, Kunnskapsdepartementet.
- Kårstein, A. & Aamodt, P.O. (2012). *Opptakskrav, vurderingsformer og kvalitet i sykepleierutdanningen*. NIFU-rapport 14/2012, NIFU.
<https://hdl.handle.net/11250/280872>
- Meld. St. 14 (2022–2023). *Utsyn over kompetansebehovet i Norge*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-14-20222023/id2967608/?ch=1>
- Meld. St. 19 (2020–2021). *Styring av statlige universiteter og høyskoler*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20202021/id2839431/?ch=1>
- Meld. St. 19 (2023–2024). *Profesjonsnære utdanninger over heile landet*. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20232024/id3032273/?ch=1>
- Meld. St. 31 (2023–2024). *Perspektivmeldingen 2024*. Finansdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-31-20232024/id3049290/>
- Michelsen, S. & Aamodt, P.O. (2007). *Evaluering av Kvalitetsreformen – Sluttrapport*. Norges forskningsråd.
<https://www.forskningsradet.no/siteassets/publikasjoner/1170322234679.pdf>
- Nesje, K., Aamodt, P. O. & Røsdal, T. (2017). *Variasjoner i sykepleierutdanningene*. NIFU-rapport 2017:22, NIFU. <https://hdl.handle.net/11250/2461007>
- NOKUT (2019). *NOKUTs tilsynsrapporter: Universitetet i Sørøst-Norge. Periodisk tilsyn med systematisk kvalitetsarbeid, oktober 2019*, NOKUT.

NOKUT (2023a). *Tilsynsrapport: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet – NTNU. Periodisk tilsyn med systematisk kvalitetsarbeid*. NOKUT.

NOKUT (2023b). *Tilsynsrapport: UiT Norges arktiske universitet. Periodisk tilsyn med systematisk kvalitetsarbeid*. NOKUT.

NOU 1988: 28. (1988). *Med viten og vilje*. Kulturdepartementet.

NOU 2008: 3 (2008). *Sett under ett: Ny struktur i høyere utdanning*. Kunnskapsdepartementet.

NOU 2020: 3 (2020). *Ny lov om universiteter og høyskoler*. Kunnskapsdepartementet.

NTNU (2018). *Strategi 2018-2025: Kunnskap for en bedre verden*, Kommunikasjonsavdelingen NTNU, januar 2018, NTNU.
https://www.ntnu.no/documents/1277297667/1278300731/20180209_NTNU_strategi_print_enklesiderNO.pdf/0e8a38b6-9ea3-488d-8f0a-62f4cfb972b0

NTNU (2019). *Politikk for kvalitet i og utvikling av studieporteføljen*, Vedtatt av rektor 26. juni 2019, hentet november 2025 fra <https://i.ntnu.no/wiki/-/wiki/Norsk/Politikk+for+kvalitet+i+og+utvikling+av+studieportef%C3%B8ljjen>

NTNU (2024a). *Dimensjonering av studieporteføljen ved NTNU*, Sluttrapport fra utvalg nedsatt av rektor, februar 2024, NTNU.

NTNU (2024b). *NTNU Årsrapport 2024*, NTNU.
<https://www.ntnu.no/documents/10137/1279418159/%C3%85rsrapport++NTNU+2024.pdf/920e2e06-e723-ada2-5490-5cdf39ee9acd?t=1742382689921>

NTNU (2024c). Styresaken. Om: Arbeid med dimensjonering av NTNUs samlede studieportefølje, S-sak 28/24, notat til styre fra rektor, 18.06.24, NTNU.

NTNU (2025a). Retningslinjer for utvikling av studieporteføljen (Porteføljeveilederen), NTNU.
https://i.ntnu.no/documents/portlet_file_entry/1305837853/Portef%C3%B8ljeveilederen_2025+%281%29.pdf/95f430c1-5b00-f3e0-2f8a-0a7b92fab8c1

NTNU (2025b). Rektorvedtak – operasjonalisering av modell for arbeid med dimensjonering på institusjonsnivå, Notat 16.05.2025, Referanse 2023/19990, NTNU.

NTNU (u.å.a.). *Utvikle studieporteføljen*. Regelverk, frister og ressurser relevant for arbeidet, hentet november 2025 fra <https://i.ntnu.no/utdanningskvalitet/studieportefolje>

NTNU (u.å.b.). *Dimensjoneringsutvalget*, hentet november 2025 fra <https://i.ntnu.no/wiki/-/wiki/Norsk/Dimensjoneringsutvalget>

- Næss, T. & Støren, L.A. (2006). *Hvem er de nye studentene? Bakgrunn og studievalg*. NIFU-arbeidsnotat 3/2006.
- Proba (2024). *Dimensjonering av utdanningstilbud i norske UH-institusjoner*. Proba rapport 2024-19, Proba.
- Prop. 1 S (2025–2026). *Proposisjon til Stortinget* (forslag til stortingsvedtak). For budsjettåret 2026. Kunnskapsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-1-s-20252026/id3123553/>
- Regjeringen. (u.å.a.). *Om budsjettene*. Hentet 27. november 2025 fra
<https://www.regjeringen.no/no/tema/okonomi-og-budsjett/statsbudsjett/om-budsjettene-/id439270/>
- Regjeringen (u.å.b.). *Tildelingsbrev til universiteter og høyskoler 2025*. Hentet 27. november 2025 fra
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/tildelingsbrev-2025/id3075320/>
- Regjeringen (u.å.c.). *Utviklingsavtaler for universiteter og høyskoler*. Hentet 27. november 2025 fra
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/utviklingsavtaler-fra-mars-2023/id2964165/>
- Riksrevisjonen (2023). *Universiteta og høgskulane sitt arbeid med å vidareutvikle kvaliteten i studieprogramma*, Dokument 3:14 (2022–2023), Riksrevisjonen <https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/NO-2022-2023/universiteta-og-hogskulane-sitt-arbeid-med-a-vidareutvikle-kvaliteten-i-studieprogramma.pdf>
- Ryssevik, J., Dahle, M., Høgestøl, A. & Skyberg, H. (2023). *Mellom styring og marked – Kartlegging av behovet for et kunnskapsgrunnlag for dimensjonering av høyere utdanning*. Ideas2Evidence, rapport 6:2023.
- Slette, A.L., Flobakk-Sitter, F., Elken, M., Pedersen, T.D. & Korseberg, L. (2025). *Sammen om kvalitet? Kvalitetsarbeid i universitets- og høyskolesektoren – lokale og nasjonale perspektiver*, NIFU Rapport 2025:21, NIFU.
<https://hdl.handle.net/11250/5327935>
- SSB (2025). *Dette er de største studiestedene i Norge*, hentet fra Statistisk sentralbyrås nettsider oktober 2025: <https://www.ssb.no/utdanning/hoyere-utdanning/statistikk/studenter-i-universitets-og-hogskoleutdanning/artikler/dette-er-de-storste-studiestedene-i-norge>
- Stake, R. E. (1994). Case studies. In N. K. Denzin & Y.S. Lincoln (Eds). *Handbook of qualitative research* (pp. 236-247). Thousand Oaks, California, Sage.
- Statsansatteloven (2017). *Lov om statens ansatte mv. (statsansatteloven)* (LOV-2017-06-16-67). Hentet 11. desember 2025 fra

- https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-67/KAPITTEL_3#%C2%A719
- St.meld. nr. 27 (2000–2001). *Gjør din plikt – Krev din rett*. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-27-2000-2001-/id194247/>
- Store norske leksikon (2024, 26. november). *Melding til Stortinget*.
- https://snl.no/melding_til_Stortinget
- Stubhaug, M. E., Ballo, J. G. & Hovdhaugen, E. (2025). *Skiller pandemikullene seg fra tidligere studentkull? Overgang til og gjennomføring i høyere utdanning og overgang til arbeidsmarkedet for kullene som erfarte koronapandemien*. NIFU Arbeidsnotat 2025:11. <https://hdl.handle.net/11250/5339390>
- Studietilsynsforskriften (2017). *Forskrift om tilsyn med utdanningskvaliteten i høyere utdanning* (FOR-2017-02-07-137). Lovdata.
- <https://lovdata.no/dokument/SFO/forskrift/2017-02-07-137>
- UiO (2024a). *Kvaliteten på og videreutviklingen av Universitetet i Oslos utdanningsportefølje*, Diskusjonssak, D-sak 4-2024, 18. juni 2024, UiO.
- UiO (2024b). *Status for arbeidet med UiOs utdanningsportefølje*, I-sak 30-24, Informasjonssak, 3. desember 2024, UiO.
- UiO (2024c). *Justeringer i intern fordelingsmodell*, V-sak 52-24, Vedtakssak, 22. oktober 2024, UiO.
- UiO (2025). *Årsrapport 2024, Universitetet i Oslo*, UiO.
- <https://www.uio.no/om/strategi/planer-rapporter/uio-arsrapport-2024.pdf>
- UiO (u.å.a.). *Strategi 2030*. Hentet 9. desember 2025 fra <https://www.uio.no/om/strategi/strategi-2030/>
- UiO (u.å. b.) *Prosess for arbeidet med utdanningsporteføljen*, hentet november 2025 fra https://www.uio.no/for-ansatte/arbeidsstotte/sta/emner_og_program/aarshjul/index.html
- UiO (u.å.c.). *Kvalitetssystem for utdanningsvirksomheten ved UiO*. Hentet 10. desember 2025 fra <https://www.uio.no/om/regelverk/studier/kvalitetssystem/systembeskrivelse.html>
- UiS (2022). *Rapport fra en intern arbeidsgruppe om overføring av studieplassfinansiering*. Behandlet i styremøte 08.12.2022, Universitetet i Stavanger.
- UiS (2023). *Endringer i studieporteføljen ved UiS. Rapport fra intern arbeidsgruppe*. Dokumentdato 21.12.2023, Universitetet i Stavanger.
- UiS (2024). *Strategi for Universitetet i Stavanger: Drivkraft 2030*. Hentet november 2025 fra <https://www.uis.no/nb/om-uis/strategi-for-universitetet-i-stavanger-drivkraft-2030>

- UiT (2023). *Videreutvikling og fornyelse av studieporteføljen. Saksfremlegg for universitetsstyret*. Behandlet i styremøte 19.12.2023. UiT Norges arktiske universitet.
- UiT (2024). *Porteføljeutviklingsplan UiT 2025–2026*. Fastsatt av universitetsstyret. Dokumentdato: 27.11.2024. UiT Norges arktiske universitet.
- Universitetskanslerämbetet (2015). *Dimensionering av høgre utbildning*. Rapport 2015:7.
- Universitets- og høyskoleforskriften (2024). *Forskrift til universitets- og høyskoleloven* (FOR-2024-06-28-1392). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2024-06-28-1392>
- Universitets- og høyskoleloven (2024). *Lov om universiteter og høyskoler* (LOV-2024-03-08-9). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2024-03-08-9>
- USN (2023). *En studieportefølje for framtiden*. Rapport fra prosjekt helhetlig utvikling av studieporteføljen ved USN. 01.12.23, USN.
- USN (2025). Orientering om videre prosess for utvikling av ny studiemodell ved USN. 27.05.2025, USN.
- Vabø, A., Melin, G., Aanstad, S., Borlaug, S. B. & Dalseng, C. (2016) *Utviklingen av det nye NTNU: Rom for alle og rom for fornying? En underveisevaluering av fusjonen*. NIFU-rapport 2016:22, NIFU.
<https://hdl.handle.net/11250/2403498>
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (Vol. 5). Sage.

Figurer

Figur 1.1 Antall studenter i høyere utdanning og antall 20-åringer, etter år	11
Figur 3.1 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til institusjonene, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH.....	34
Figur 3.2 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved institusjonene, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH.....	35
Figur 3.3 Prosentandel studenter som møter til studiestart når de har fått tilbud om studieplass. Søkere via Samordna opptak vises til venstre og lokalt opptak til høyre. Kilde: DBH.....	36
Figur 3.4 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til NTNUs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH	42
Figur 3.5 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved NTNUs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH	43
Figur 3.6 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til UiTs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH.....	48
Figur 3.7 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved UiTs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH	48
Figur 3.8 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til UiOs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH.....	52
Figur 3.9 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved UiOs fakulteter, samtlige studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH	53
Figur 3.10 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til UiS' fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Fakultet for utøvende kunst er utelatt. Kilde: DBH	57
Figur 3.11 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved UiS' fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Fakultet for utøvende kunst er utelatt. Kilde: DBH	58
Figur 3.12 Utvikling i antall kvalifiserte førstevalgssøkere til USNs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH	63
Figur 3.13 Utvikling i antall studenter som har møtt til studiestart ved USNs fakulteter, samlet studietilbud og samtlige studiesteder. Kilde: DBH	63

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no